

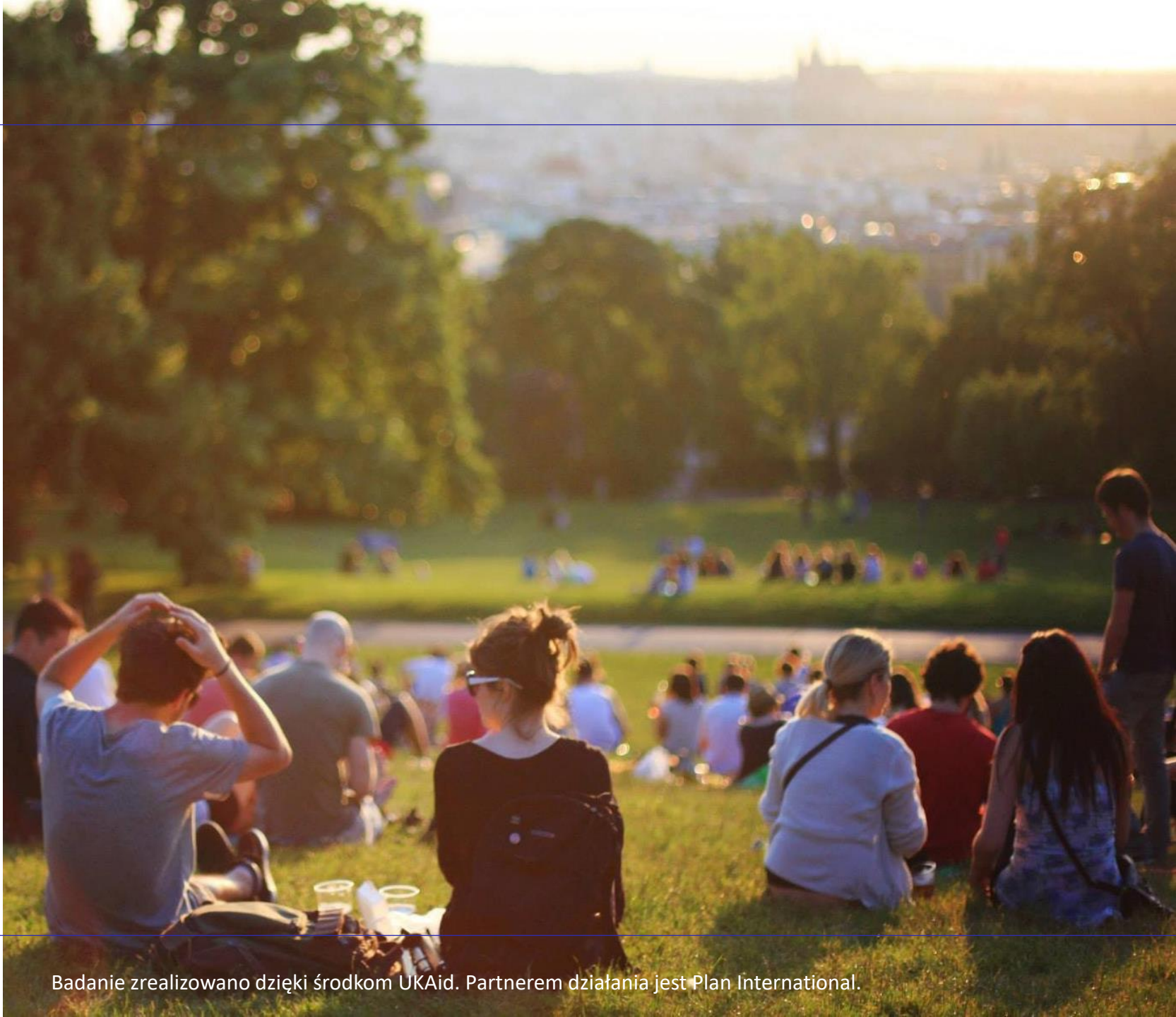
SZKOŁA ZRÓŻNICOWANA KULTUROWO

Wyzwania i potrzeby związane
z napływem uczniów
z Ukrainy

Raport z badania jakościowego wykonanego
na zlecenie Centrum Edukacji Obywatelskiej

Magdalena Tędziągolska
Dr hab. Bartłomiej Walczak
Anna Żelazowska-Kosiorek

SIERPIEŃ 2022

Raport oparty jest na **ponad 100 wywiadach** prowadzonych **w sześciu szkołach** podstawowych i ponadpodstawowych, goszczących uczniów – uchodźców z Ukrainy. W wywiadach brali udział ukraińscy i polscy uczniowie oraz ich rodzice, dyrektorzy, nauczyciele, szkolni pedagodzy i psychologowie, asystenci międzykulturowi, personel techniczny, przedstawiciele otoczenia szkoły. Badania terenowe zrealizowaliśmy w maju i czerwcu 2022.

Sam moment wybuchy wojny i różnorodna pomoc świadczona uchodźcom była okazją do integracji szkolnych społeczności. Większość działań opierała się na spontanicznej aktywności pracowników, uczniów i ich rodziców; to oddolne zaangażowanie było *spirytus movens* wsparcia uczniów uchodźczych również w trakcie realizacji badań terenowych.

Czynnikami ułatwiającymi aklimatyzację uczniów ukraińskich w pierwszym okresie były wcześniejsze doświadczenia szkoły w pracy z uczniem cudzoziemskim, posiadanie w kadrze osób mówiących po ukraińsku lub rosyjsku, wreszcie obecność ukraińskich uczniów z migracji przedwojennej. W przypadku braku doświadczeń, proces przyjmowania nowych uczniów miał charakter spontaniczny i zależał od kompetencji oraz motywacji pojedynczych nauczycieli.

Czynnikiem negatywnie oddziałującym na wielu poziomach była z kolei duża mobilność uchodźców, związana z dalszymi migracjami lub powrotami do Ukrainy.

Strategie związane z przyjmowaniem uczniów do szkół i klas były zróżnicowane – od prowadzonej systemowo diagnozy i wsparcia, utrzymywania w oddziałach klasowych stałych proporcji między uczniami polskimi i cudzoziemskimi, po automatyczne przypisywanie uczniów do najmniej licznych klas. Bardziej przemyślane strategii stosowały szkoły duże, o większej (proporcjonalnie) liczbie uchodźców. Sami uczniowie mówią o poczuciu wyobcowania, stresie i barierze językowej w trakcie wchodzenia w nowe środowisko. Ich polscy rówieśnicy doświadczały z kolei trudnych emocji związanych z wybuchem wojny i nagłymi zmianami w ich szkole.

Procesem wyraźnie utrudniającym integrację z polskimi uczniami jest tendencja do tworzenia względnie zamkniętych, ukraińskich grup jeśli w danej klasie jest większa grupa uczniów uchodźczych. W tym sensie strategia przypisywania do jednej klasy dużej grupy Ukraińców (bo np. pracuje tam nauczyciel znający język lub posiadający doświadczenie w pracy z uczniem cudzoziemskim) nie jest korzystna.

Nawet w szkołach, które starały się wspomagać nauczycieli poprzez wyszukiwanie i powielanie materiałów, przygotowanie scenariuszy lekcji wychowawczych, wewnątrzszkolne doskonalenie i działania samopomocowe nauczycieli, **poważnym problemem był dostęp do podręczników, zeszytów ćwiczeń i kart pracy do części przedmiotów**, szczególnie ścisłych, materiałów do nauki polskiego jako języka obcego. Większość wykorzystywanych materiałów wymagała dużego nakładu pracy i czasu ze strony nauczycieli.

Dyrektorzy i nauczyciele mają **potrzebę pogłębienia wiedzy o ukraińskim systemie oświaty**, a zwłaszcza poznania różnic programowych.

Przypadki **konfliktów między uczniami polskimi i ukraińskimi**, opisywane przez uczniów i nauczycieli, miały charakter incydentalny. Były postrzegane jako pochodna „zwykłych” procesów zachodzących między młodymi ludźmi, nie w kontekście narodowościowym. Niemniej można zauważyć napięcia pojawiające się w wypowiedziach polskich uczniów i ich rodziców, a także brak kompetencji nauczycieli w zakresie rozpoznawania i rozwiązywania konfliktów na tle narodowościowym czy etnicznym.

Brak wsparcia psychologiczno-pedagogicznego uczniów ukraińskich jest jednym z najpoważniejszych, zaobserwowanych przez nas problemów. Wynika on z braku specjalistów posługujących się językiem ukraińskim lub rosyjskim, a także barier kulturowych. Kwestia traum, potencjalnie przeżytych przez uchodźców jest uświadomiona przez kadrę szkolną, która jednak wie, że nie posiada narzędzi do diagnozy i terapii. Najczęściej przyjmowanym rozwiązaniem jest próba budowania „normalności”. Nauczyciele zgłaszają potrzebę rozwoju kompetencji w zakresie diagnozowania i reagowania na trudne emocje oraz rozpoznawania sytuacji zagrażających bezpieczeństwu emocjonalnemu uczniów czy wymagającemu specjalistycznej interwencji.

Rozwiązaniem, które pomaga w pokonaniu wyzwań związanych z zapewnieniem poczucia bezpieczeństwa emocjonalnego (uczniom i nauczycielom), przepracowaniem różnic kulturowych, wspomaganie procesów edukacyjnych i udrożnieniem kontaktów szkoła – rodzic jest **instytucja asystenta międzykulturowego/dziecka cudzoziemskiego**. Problemem jest brak rozwiązań systemowych – w badanych szkołach asystenci byli zatrudniani dzięki organizacjom pozarządowym, długofalowego planowania i kontraktowania pracy asystentów oraz ich skrajnie niskie wynagrodzenia.

Nauczyciele i dyrektorzy doskonale rozumieją, że kluczem do skutecznej integracji w systemie edukacyjnym jest **zapewnienie integracji kulturowej i społecznej**. W ograniczonym zakresie przejawiana jest troska o unikanie asymilacji i zachowanie tożsamości kulturowej nowoprzybytych.

Dominuje **przekonanie o podobieństwie kultur polskiej i ukraińskiej, które sprzyja niedostrzeganiu istotnych różnic kulturowych**. Tymczasem sami ukraińscy uczniowie podkreślają liczne różnice na poziomie kultury szkoły. Próby podejmowania edukacji międzykulturowej są sporadyczne, sprowadzają się albo do działań skupionych na fasadowych aspektach (dzień kuchni ukraińskiej), albo incydentalnego podejmowania tematu na lekcjach geografii czy przyrody. Co więcej, nauczyciele zakładają duże zaangażowanie ukraińskich uczniów bez rozpoznania ich potrzeb, a czasem nawet bez zapewnienia poczucia bezpieczeństwa. Działa to też w drugą stronę – poza nauczaniem zintegrowanym Ukraińcy nie mają w szkole wielu okazji do poznawania kultury polskiej.

Czynniki sprzyjające integracji uczniów polskich i ukraińskich w zespole klasowym to stosowanie pracy w grupach mieszanych na lekcji, tworzenie okazji do spędzania czasu poza klasą (wyjścia, wycieczki, zajęcia pozalekcyjne – szczególnie sportowe i artystyczne). **Utrudniają:** zbyt duża liczba uczniów uchodźczych w jednej klasie, preferencyjne traktowanie (ocenie) nowoprzybyłych, brak facylitacji procesu integracji przez nauczycieli i wychowawców, brak kompetencji w zakresie rozwiązywania konfliktów i przeciwdziałania dyskryminacji.

Na poziomie działań ogólnoszkolnych i społeczności lokalnych można zauważyć małą (lub wręcz brak) oferty czasu wolnego dla ukraińskich uczniów. Kontakty pozaszkolne ograniczają się w dużej mierze do własnej grupy narodowościowej; podejmowaniu dodatkowych aktywności nie sprzyja obciążenie wielu uczniów równoczesną nauką on-line w Ukrainie.

Doświadczenia ukraińskich uczniów związane z nauką w polskiej szkole były tak zróżnicowane, jak zróżnicowana jest ta grupa. Indywidualne cechy, takie jak motywacja, poziom wiedzy nabytej w Ukrainie, cechy charakteru, style uczenia się decydowały o większym lub mniejszym poziomie integracji w obszarze edukacji. W postawach polskich nauczycieli można było zauważyć dwa powtarzające się, potencjalnie niekorzystne elementy. Po pierwsze preferowanie modelu „cichego, dobrze ułożonego, ambitnego” ucznia, po drugie niezrozumienie wobec uczniów niezaangażowanych w naukę. Podstawową barierą jest jednak znajomość języka – nie tylko na poziomie komunikacyjnym, ale przede wszystkim wystarczającym do pełnego uczestniczenia w procesach edukacyjnych.

Nie zaobserwowaliśmy wpływu płci uczniów na przebieg procesów integracyjnych. Różnice sprowadzały się do poszukiwania relacji w obrębie jednej grupy płciowej, szczególnie wśród młodszych uczniów oraz specyfice zainteresowań, osadzonych w szerszych skryptach Genderowych. **Czynnikiem różnicującym był za to wiek** – ewidentnie integracja była łatwiejsza dla najmłodszych uczniów.

Klasy przygotowawcze okazały się rozwiązaniem zapewniającym poczucie bezpieczeństwa emocjonalnego, ułatwiającym poznanie języka polskiego, wyrównanie różnic programowych i wdrożenie do polskiej kultury edukacyjnej. Ułatwiały też, na wielu poziomach, pracę nauczycielom. Jednocześnie ograniczały kontakty z polskimi uczniami, zaś rozpiętość wiekowa prowadziła do napięć i konfliktów. Część uczniów zgłaszała problemy z adaptacją do klas mieszanych. Z perspektywy nauczycieli wyzwaniem był zróżnicowany wiek uczniów i wynikająca stąd konieczność pracy z kilkoma programami jednocześnie, dodatkowe obciążenie i brak jasnych zasad prowadzenia klas przygotowawczych w kolejnym roku szkolnym.

W klasach mieszanych (z licznymi wyjątkami) obserwowaliśmy proces nieuwzględniający potrzeb ucznia ukraińskiego. Problemy związane z niezajomością języka wybrzmiewały tu szczególnie wyraźnie, prowadząc często do przydzielania uczniom ukraińskim zadań nieadekwatnych do ich poziomu wiedzy i możliwości. Było to intensyfikowane przez kontrowersje związane z używaniem języka rosyjskiego, znanego wielu nauczycielom, oraz obawy związane z posługiwaniem się angielskim.

Działaniami, które pomagały w niwelowaniu tych problemów było zapewnienie uczniom intensywnego kursu języka polskiego, otwartość nauczycieli na komunikację w różnych językach (w tym angielskim), pomoc asystentów i wolontariuszy znających język ukraiński, upraszczanie poleceń i łączenie komunikacji werbalnej z pisemną, diagnozowanie potrzeb edukacyjnych, stosowanie pracy w grupach, celów i kryteriów sukcesu lekcji, odwoływanie się do doświadczeń uczniów i stosowanie elementów edukacji włączającej oraz oceniania kształtującego.

W powszechnej opinii nauczycieli, polskich uczniów i ich rodziców **napływ uchodźców do ich klas nie przełożył się negatywnie na jakość edukacji**. Pojawiają się jednak liczne obawy o przyszłość, szczególnie w ostatnich klasach, wśród rodziców dzieci z orzeczeniami i tam, gdzie do oddziałów przypisano duże grupy uczniów ukraińskich.

Dyrektorzy i nauczyciele mają wysokie oczekiwania wobec MEiN odnośnie wytycznych dla ram pracy w kolejnym roku szkolnym i oferty wsparcia dla szkół. Szczególnie wyraźną potrzebą nauczycieli jest dookreślenie zasad oceniania i wiedzy o pracy z uczniem cudzoziemskim. Warto dodać, że stosowane przez wielu nauczycieli preferencyjne ocenianie uczniów ukraińskich prowadziło do napięć w relacjach z uczniami polskimi.

Wśród ukraińskich uczniów **powszechne jest uczestniczenie on-line w zajęciach w szkole ukraińskiej**. Wynika to z chęci utrzymania ciągłości edukacji i kontaktów ze środowiskiem. Konsekwencją jest większe obciążenie uczniów i zaburzenie frekwencji w polskiej szkole.

Wśród dyrektorów i nauczycieli dominuje **przekonanie, że ukraińscy uczniowie nie są przygotowani do zdawania egzaminów zewnętrznych (ósmoklasisty i maturalnego)**. Podstawową przeszkodą jest brak znajomości języka polskiego oraz relatywnie krótki czas pobytu w polskiej szkole.

Współpraca z ukraińskimi rodzicami opiera się na pracownikach szkoły znających język ukraiński lub rosyjski. W istocie przestrzeni do interakcji jest mało; uczestniczenie w zebraniach klasowych – ze względu na barierę językową – jest ograniczone. Dla wielu ukraińskich rodziców problemem było korzystanie ze standardowych szkolnych narzędzi komunikacji, takich jak dziennik elektroniczny czy e-mail. Nakłada się na to ograniczona dyspozycyjność wynikająca z pracy zarobkowej i opieki nad innymi członkami rodziny. Współpraca z rodzicami była wyraźnie intensywniejsza w szkołach prowadzących oddziały przygotowawcze.

Badanie przedstawione w raporcie było pierwszym etapem projektu wspierającego szkoły przyjmujące uczniów z Ukrainy realizowanego przez **Centrum Edukacji Obywatelskiej**.

Badanie miało na celu:

- Eksplorację potrzeb i napięć w społecznościach szkolnych goszczących uczniów uchodźczych z Ukrainy.
- Dostarczenie danych do zaplanowania długofalowego wsparcia uczniów i uczennic z Ukrainy, w tym oferty dla dyrektorów, nauczycieli i kompleksowego wsparcia dla szkół w nadchodzącym roku szkolnym oraz do wypracowania „Modelu integracji edukacyjnej imigrantów ze społecznością szkolną”.

Podjęliśmy próbę opisanie potrzeb i przyjętych rozwiązań w sytuacji gwałtownego napływu uczniów cudzoziemskich do szkół. Badanie było prowadzone w maju i czerwcu 2022. Był to specyficzny moment – końcówka wielkiego, społecznego zrywu wywołanego rosyjską agresją na Ukrainę. Wiele rozwiązań, które mieliśmy okazję oglądać, miało charakter spontaniczny i doraźny. Bardziej trwałe mechanizmy zaczynały się dopiero klarować. Zamykając analizę danych w przededniu nowego roku szkolnego nie mamy wątpliwości, że będzie on wyglądał inaczej niż końcówka poprzedniego. Niemniej zebrane dane mogą stanowić podstawę do racjonalizacji działań i przyczynić się do poprawy sytuacji tak ukraińskich uczniów i uczennic, jak i ich polskich rówieśników oraz pracowników szkół.

Badanie zrealizował polsko-ukraiński zespół w składzie: Magdalena Tędziągolska, dr hab. Bartłomiej Walczak, Anna Żelazowska-Kosiorek oraz Anna Biernat, Małanka Junko, dr Kamil Wielecki, dr Oksana Tashkinova

PODZIĘKOWANIA

Serdecznie dziękujemy zespołowi PLAN International za wspólną pracę nad conceptualizacją badania oraz szkołom, które wyraziły gotowość do wzięcia udziału w badaniu.

SPIS TREŚCI

PODSUMOWANIE I WNIOSKI	2
Wstęp	6
Metodologia	9
REKOMENDACJE	11
SZKOŁA WOBEC KRYZYSU UCHODŹCZEGO	19
Strategie wprowadzania uczniów ukraińskich do szkoły	24
Wsparcie szkół i nauczycieli	30
Wsparcie psychologiczno-pedagogiczne	38
Potrzeby interesariuszy - zestawienie. Dyrektorzy	42
INTEGRACJA KULTUROWA	43
Asystenci międzykulturowi	45
Przybliżanie kultury	49
Potrzeby interesariuszy. Zestawienie	53

SPIS TREŚCI

INTEGRACJA SPOŁECZNA	54
Zapewnianie bezpieczeństwa emocjonalnego uczniów	55
Integracja społeczna na poziomie klasy	58
Integracja społeczna na poziomie szkoły	61
Potrzeby interesariuszy. Zestawienie	63
INTEGRACJA EDUKACYJNA	64
Klasy przygotowawcze	68
Klasy mieszane	72
Co ułatwia nauczanie i uczenie się uczniów z Ukrainy?	76
Co utrudnia nauczanie i uczenie się uczniów z Ukrainy?	77
Wymagania, ocenianie, egzaminy zewnętrzne	83
Potrzeby interesariuszy. Zestawienie	89
RELACJE Z RODZICAMI	93
Potrzeby interesariuszy. Zestawienie	99

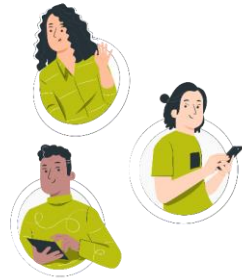
6 STUDIÓW
PRZYPADKU

PONAD:
100
WYWIADÓW

150
ROZMÓWCÓW

14 DNI
SPĘDZONYCH
W SZKOŁACH

W RAMACH KAŻDEGO CASE STUDY

1. ETNOGRAFIA

Obserwacja
Badanie wizualne
Nieformalne rozmowy

2. WYWIADY

Dyrektor szkoły, nauczyciele,
Pedagog/psycholog, uczniowie PL i
UKR, Rodzice uczniów PL i UKR,
Personel niepedagogiczny,
Otoczenie szkoły: NGO (organizacje
pozarządowe), JST (jednostki
samorządu terytorialnego), etc.

3. FOTORELACJE I DZIENNICZKI

Nauczyciele i uczniowie

Badania zrealizowaliśmy w ostatnich dniach maja i w czerwcu 2022 w sześciu szkołach, położonych w różnych częściach Polski, w tym:

- 3 szkoły podstawowe, 3 licea ogólnokształcące,
- 3 szkoły prowadziły oddziały przygotowawcze,
- 4 szkoły położone w miastach liczących powyżej 100 tys. mieszkańców, dwa – w ośrodkach miejskich do 50 tys.

OBSZARY INTEGRACJI

Obszar **edukacyjny** odnosi się do partycypacji w procesach edukacyjnych.

Obszar **kulturowy** do znajomości norm i specyfiki kultury, w tym języka.

Obszar **społeczny** do relacji z innymi aktorami społecznymi. Obejmuje tym samym sferę bezpieczeństwa emocjonalnego.

Obszar **polityczny** odnosi się do podmiotowości w kształtowaniu środowiska szkolnego.

MIGRACJA PRZEDWOJENNA I WOJENNA

W raporcie rozróżniamy procesy opisywane w odniesieniu do migracji przed i po 24 lutego 2022. Z uwagi na brak informacji o statusie badanych, pojęcia migracji i uchodźstwa są stosowane wymiennie.

KLASY PRZYGOTOWAWCZE I MIESZANE

W badaniu odnosimy się do dwóch modeli – separacyjnego i integracyjnego (zob. Todorovska-Sokolovska 2009, Iglicka, Gmaj, Walczak, 2013). O ile pojęcie klasy przygotowawczej (lub przejściowej) nie powinno budzić wątpliwości, określenie klasy, w której uczniowie cudzoziemscy pracują razem z rówieśnikami z kraju przyjmującego jako integracyjnej mogłoby utrudnić lekturę. Raz z uwagi na częste odwołanie w raporcie do pojęcia integracji, dwa – z uwagi na specyficzne funkcjonowanie pojęcia „klasa integracyjna” w polskim systemie edukacyjnym. Dlatego zdecydowaliśmy się na używanie określenia „klasa mieszana”.

ASYSTENCI MIĘDZYKULTUROWI

Dla ujednoczenia nazewnictwa zdecydowaliśmy się na określanie osób pochodzących z Ukrainy, zatrudnionych w celu wspomaganie uczniów uchodźczych asystentami/asistentkami międzykulturowymi. Warto jednak zaznaczyć, że w literaturze (i rzeczywistości szkolnej) funkcjonują oni również pod nazwą asystentów dziecka/ucznia cudzoziemskiego, ucznia uchodźczego lub wręcz asystentów ucznia ukraińskiego.

STOSOWANE SKRÓTY:

MEiN – Ministerstwo Edukacji i Nauki

NGO – non governmental organisation

ODN – ośrodek doskonalenia nauczycieli

OK – ocenianie kształtujące

OPS – ośrodek pomocy społecznej

PPP – poradnia psychologiczno-pedagogiczna

OZNACZENIA CYTATÓW

Cytaty są opisywane za pomocą trójczłonowych kodów, w których pierwszy kod CS oznacza *case study*; drugi – metodę (np. IDI), zaś trzeci – kategorię badanych (np. naucz UKR = nauczyciel z Ukrainy, op = oddział przygotowawczy, uczn = uczniowie, rodz = rodzice, etc.).

W związku z ryzykiem identyfikacji szkół i osób uczestniczących w badaniu z oznaczeń zostały usunięte kody placówek i pojedynczych respondentów.

W kilku miejscach, gdy możliwe było zrozumienie znaczenia, zachowaliśmy fonetyczny zapis wypowiedzi osób z Ukrainy.

FEMINATYWY

W raporcie stosujemy przemiennie formy męsko i żeńsko osobowe.

ŹRÓDŁA GRAFIK I ZDJĘĆ

Zdjęcie na stronie tytułowej: pexels.com

Zdjęcia w raporcie: materiały z badania

Grafiki: storyset.com

REKOMENDACJE

Przygotowując rekomendacje podzieliliśmy polityki integracyjne na cztery obszary:

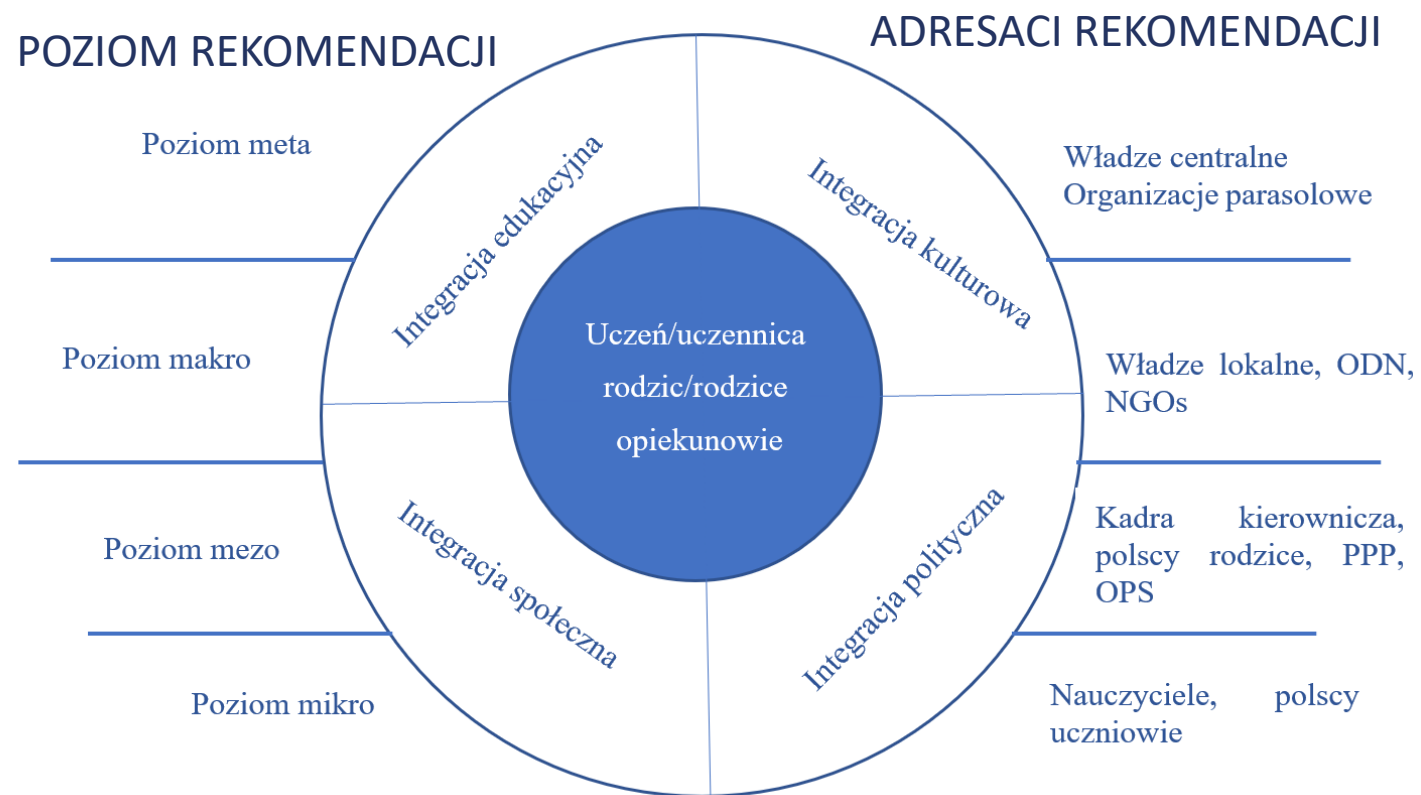
- **Edukacyjny**, tj. dotyczący procesu uczenia się.
- **Spółeczny**, obejmujący kwestie relacji społecznych i bezpieczeństwa w tym emocjonalnego.
- **Kulturowy**, związany z posługiwaniem się językiem i internalizacją wzorów regulujących funkcjonowanie szkoły.
- **Polityczny**, odnoszący się do uzyskania wpływu na funkcjonowanie szkolnej społeczności.

Obszary te nakładają się na siebie i tworzą hierarchię. Jak pokazują dane zebrane w trakcie badania, skuteczna integracja w obszarze edukacyjnym wymaga wcześniejszego działania w obszarach integracji społecznej i kulturowej. Z kolei integracji w obszarze politycznym sprzyja czas pobytu w kraju przyjmującym i przezwyciężenie barier w pozostałych obszarach.

Z uwagi na zakres oddziaływania wyróżniliśmy następujące poziomy wdrażania polityk integracyjnych

- **Mikro** – poziom klasy szkolnej
- **Mezo** – poziom społeczności szkolnej/matej społeczności lokalnej
- **Makro** – poziom jednostki podziału terytorialnego, wykraczający poza bezpośrednie interakcje
- **Meta** – poziom centralny i europejski

OBSZARY I PODMIOT REKOMENDACJI

- ODN – Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
- NGO's – Organizacje pozarządowe

- PPP – Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna
- OPS – Ośrodek Pomocy społecznej

POZIOM MIKRO

Klasa, nauczyciel,
uczniowie

- Podniesienie kwalifikacji nauczycieli w zakresie edukacji wielokulturowej i pracy z uczniem cudzoziemskim oraz diagnozowania traum.
- Zapewnienie wychowawcom scenariuszy lekcji i materiałów w obydwu językach.
- Przygotowanie uczniów na przyjęcie uchodźców i na rozstania z nimi.
- Wprowadzanie opiekunów rówieśniczych dla nowoprzyjętych uczniów. Przygotowanie uczniów do pełnienia takiej roli oraz superwizja.
- Tworzenie przestrzeni do międzynarodowych kontaktów w czasie lekcji (praca w grupach mieszanych, wspólne projekty).

POZIOM MEZO

Szkoła, szkolna
społeczność,
Poradnie
Psychologiczno-
Pedagogiczne,
Ośrodki Pomocy
Społecznej

- Podniesienie znajomości obowiązujących przepisów wśród dyrektorów.
- Wprowadzanie w szkole edukacji antydyskryminacyjnej (każdy nauczyciel i pracownik szkoły oraz rodzice objęci działaniami podnoszącymi kompetencje w zakresie zapobiegania praktykom dyskryminacyjnym).
- Opracowanie i wdrożenie w szkole procedury przyjmowania ucznia cudzoziemskiego do klasy.
- Umożliwienie dyrektorom i nauczycielom sieciowania i wymiany informacji na temat praktycznych rozwiązań.
- Włączenie uczniów ukraińskich w zajęcia pozalekcyjne, w tym organizowanie polsko-ukraińskich zajęć artystycznych i sportowych.
- Prowadzenie diagnozy wstępnej i udostępnianie wyników wychowawcom.
- Polsko-ukraińskie pary rodziców: polski rodzic jest odpowiedzialny za wsparcie rodzica z Ukrainy w funkcjonowaniu w szkole, kontaktach ze szkołą lub polski rodzic-animator – wybór jednej osoby odpowiedzialnej za kontakty z rodzicami z Ukrainy,
- Włączanie nauczycieli z Ukrainy do grona pedagogicznego: inicjowanie współpracy z innymi nauczycielami, wymiany doświadczeń.
- Planowanie przyjaznej przestrzeni w szkole dla uczniów z Ukrainy np. napisy w języku ukraińskim, informacje o kulturze i historii Ukrainy.
- Integracja „przy okazji” nie „na siłę” – włączanie/zapraszanie uczniów ukraińskich do udziału w różnych szkolnych aktywnościach (wolontariat, samorząd, szkolne festiwale).
- Włączanie rodziców w społeczność klasy poprzez uczynienie standardem zapraszania ich na zebrania i dołączania do grup klasowych na komunikatorach.
- Oferowanie rodzicom wsparcia w zakresie organizacji życia w Polsce (kursy językowe, oferty pracy, kursów zawodowych).
- Wdrożenie w szkole polityki przejrzystej komunikacji z rodzicami polskimi i ukraińskimi tak by na bieżąco adresować ich niepokoje związane z edukacją dzieci.

POZIOM MAKRO

Władze lokalne,
 Ośrodki Doskonalenia
 Nauczycieli, NGO
 (organizacje
 pozarządowe)

- Udzielenie pomocy psychologiczno-pedagogicznej – zatrudnienie tłumaczy lub specjalistów posługujących się językiem ukraińskim oraz przygotowanie narzędzi umożliwiających diagnozę uczniów cudzoziemskich.
- Wypracowanie skutecznych sposobów komunikacji oferty psychologiczno-pedagogicznej dla rodzin ukraińskich i dla nauczycieli ukraińskich (język korzyści).
- Wprowadzenie asystentów jako standardowego rozwiązania w wielokulturowej szkole.
- Oferta doskonalenia zawodowego dla asystentów międzykulturowych i nauczycieli z Ukrainy,
- Oferta ODN i NGO dla szkół w zakresie edukacji wielokulturowej, pracy z uczniem cudzoziemskim i edukacji antydyskryminacyjnej promowana językiem korzyści.

POZIOM META

Władze centralne

- Wprowadzenie rozwiązań systemowych w zakresie wsparcia psychologiczno-pedagogicznego i asystenckiego.
- Skrócenie czasu reakcji organów centralnych na pojawiające się wyzwania.
- Przygotowanie wystandaryzowanych narzędzi do diagnozy wstępnej wraz z przewodnikiem.
- Kampanie społeczne kierowane do osób z Ukrainy w obszarze promocji korzystania ze wsparcia psychologicznego.

POZIOM MIKRO

Klasa, nauczyciel,
uczniowie

- Przygotowanie nauczycieli do pracy z klasą podzieloną pod względem kompetencji językowych i merytorycznych, ale też różnorodną wiekowo: rozwój kompetencji w tym zakresie, dostarczenie narzędzi.
- Organizacja pracy na lekcjach sprzyjająca szybszemu uczeniu się j. polskiego np. praca w grupach w klasach mieszanych, nauka j. polskiego jako obcego w podziale na mniejsze grupy.
- Nauka polskiego jako języka obcego – uwzględnienie w programie nauczania zarówno języka komunikacji, jak i edukacji (słownictwo przedmiotowe, instrukcje).
- Wykorzystywanie strategii i technik Oceniania Kształującego (OK) – praca z celami lekcji, informacją zwrotną, praca w grupach, koleżeńska informacja zwrotna etc.

POZIOM MEZO

Szkoła, szkolna
społeczność,
Poradnie
Psychologiczno-
Pedagogiczne,
Ośrodki Pomocy
Społecznej

- Ustalenie systemu zbierania informacji od rodziców o planach na przyszłość ukraińskich rodzin i uwzględnianie ich w planowaniu nauczania (np. podział na grupy językowe w zależności od potrzeb: intensywny kurs polskiego vs. podstawy polskiego na bieżące potrzeby).
- Wypracowanie (w ramach Wewnętrzny Szkolny Systemu Oceniania) i/lub komunikowanie systemu oceniania uczniów z Ukrainy, informowanie interesariuszy o zmieniających się zasadach klasyfikacji uczniów z Ukrainy.
- W klasach przygotowawczych: wypracowanie skutecznego systemu wychodzenia uczniów z tych oddziałów i dołączania do klas mieszanych (komunikacja i współpraca między nauczycielami).
- Dopasowanie liczby godzin zajęć z języka polskiego do faktycznych potrzeb uczniów, poszerzenie katalogu zajęć dedykowanych dla uczniów ukraińskich.
- Konsultacje dla uczniów i rodziców w zakresie możliwości wyboru ścieżki edukacyjnej.
- Informowanie polskich uczniów i rodziców o przebiegu edukacji, działaniach zabezpieczających realizację podstawy programowej i „płynność” przygotowań do egzaminów.
- Umożliwianie uczniom z Ukrainy realizację zainteresowań w ramach zajęć pozalekcyjnych.

POZIOM MAKRO

Władze lokalne,
 Ośrodki Doskonalenia
 Nauczycieli, NGO
 (organizacje
 pozarządowe)

- Oferta ODN i NGO dla nauczycieli w zakresie pracy z klasą podzieloną pod względem kompetencji językowych i merytorycznych, ale też różnorodną wiekowo.
- Oferta doskonalenia zawodowego dla nauczycieli z Ukrainy.
- Oferta dla szkół wykorzystania Oceniania Kształującego (OK) w szkole wielokulturowej.

POZIOM META

Władze centralne

- Wytyczne ze strony MEiN dotyczące kryteriów oceniania, klasyfikacji uczniów z Ukrainy, realizacji podstawy programowej.
- Przejrzyste porównanie założeń polskiego i ukraińskiego systemu oświaty i różnic w podstawach programowych.
- Podręczniki i inne materiały dydaktyczne na poziomie dostosowanym do poziomu uczniów (w tym materiały do nauki języka polskiego jako języka obcego) uwzględniające pracę w grupach różnorodnych wiekowo oraz naukę języka komunikacji i języka edukacji (słownictwo przedmiotowe, język poleceń).
- Poszerzenie zajęć z języka polskiego na wszystkich uczniów z Ukrainy, w tym migrantów przedwojennych.
- Zebranie i upowszechnianie dobrych praktyk, doświadczeń szkół w zakresie standardów prowadzenia oddziałów przygotowawczych i rozwiązań prawnych (przewodnik dla dyrektorów).
- Elastyczność jako zasada wsparcia dla uczniów – zakres wsparcia powinien wynikać z diagnozy potrzeb (np. wybór między liczbą godzin dodatkowego polskiego a zajęciami z matematyki).
- Wsparcie dla uczniów w uzupełnianiu różnic w podstawach programowych (np. dodatkowe godziny konsultacji, zajęć).

<p>POZIOM MIKRO</p> <p>Klasa, nauczyciel, uczniowie</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zapewnienie uczniom przestrzeni na ekspresję ich wartości kulturowych (np. podczas lekcji historii, geografii, artystycznych czy wychowawczych). • Realizacja inicjatyw młodzieży w zakresie poznawania kultur polskiej i ukraińskiej, tak by treść i forma uwzględniała preferencje młodego odbiorcy; umożliwianie poznawania kultury młodzieżowej. • Podniesienie poziomu znajomości języka polskiego przez organizację dwu-trzy miesięcznych oddziałów przygotowawczych. • Podniesienie świadomości polskich uczniów i nauczycieli w zakresie edukacji wielokulturowej, uczulenie na kwestię polonizacji.
<p>POZIOM MEZO</p> <p>Szkoła, szkolna społeczność, PPP, OPS</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Uwzględnienie w harmonogramie uroczystości szkolnych wydarzeń istotnych dla podtrzymania kultury ukraińskiej, w tym świąt religijnych. • Wprowadzenie zajęć (lekcyjnych lub dodatkowych) umożliwiających podtrzymanie tożsamości ukraińskiej. • Zapoznanie nauczycieli i uczniów z podstawowymi zwrotami po ukraińsku (np. „słowniczeki” obecne w przestrzeni szkoły czy rozdawane uczniom, kursy podstaw). • Współpraca szkoły z lokalnym otoczeniem – poszukiwanie i tworzenie oferty dla uczniów i ich rodzin (np. doradztwo zawodowe, zajęcia rozwijające zainteresowania, możliwości pracy dorywczej, etc.).
<p>POZIOM MAKRO</p> <p>Władze lokalne, ODN, NGO</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ustanowienie na poziomie gminy/miasta koordynatora ds. uczniów tymczasowo relokowanych. • Wsparcie organizacji ukraińskich i ułatwienie im dostępu do szkół.
<p>POZIOM META</p> <p>Władze centralne</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Stworzenie bazy scenariuszy i materiałów dotyczących edukacji wielokulturowej poddanych eksperckiej recenzji. • Upowszechnienie wiedzy na temat możliwości organizacji zajęć z języka ukraińskiego.

<p>POZIOM MIKRO</p> <p>Klasa, nauczyciel, uczniowie</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Upowszechnienie wśród uczniów ukraińskich informacji o możliwościach zaangażowania w samorządność szkolną. • Zapraszanie uczniów ukraińskich do udziału w inicjatywach samorządu uczniowskiego, szkolnych klubów wolontariatu (zmiana pozycji z biorcy na dawcę pomocy, wzmacnianie sprawczości).
<p>POZIOM MEZO</p> <p>Szkoła, szkolna społeczność, PPP, OPS</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Informowanie rodziców o samorządności rodzicielskiej, zapraszanie na spotkania z radą rodziców lub radą szkoły. • Poszukiwanie form kontaktu poza dziennikiem elektronicznym (telefon, komunikatory, tradycyjne kartki przekazywane przez uczniów).
<p>POZIOM MAKRO</p> <p>Władze lokalne, ODN, NGO</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Stworzenie na poziomie gminy bądź miasta rady rodziców uczniów tymczasowo relokowanych z bezpośrednim dostępem do lokalnych władz oświatowych.
<p>POZIOM META</p> <p>Władze centralne</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Przygotowanie info-packu o polskim systemie edukacyjnym dla rodziców ukraińskich w ich języku.

B

Szkoła wobec kryzysu uchodźczego

Wybuchowi wojny w Ukrainie towarzyszyła eksplozja empatii i chęci pomocy, a jednocześnie obawy i pewna doza paternalizmu.

W szkołach masowo organizowane były akcje pomocowe w postaci różnego rodzaju zbiórek (pomoc finansowa, rzeczowa).

Wsparcie dla uczniów ukraińskich było świadczone w oparciu o:

- własne zasoby szkoły i jej społeczności,
- zasoby dostępne w - często nieformalnej - sieci kontaktów,
- wsparcie JST, NGO, biznesu.

Działania te miały (i w wielu przypadkach nadal mają) charakter spontaniczny.

Akcje pomocowe i solidarnościowe, poza samym wsparciem uchodźców, stały się okazją do **integracji** szkolnej, a nawet lokalnej społeczności.

”

*W uczniach, rodzicach i nauczycielach ta sytuacja wyzwoliła **pokłady dobra**. (CS IDI dyr)*

W poszczególnych miejscowościach pomoc była organizowana we współpracy z JST i NGO, a także przedsiębiorcami i „zwykłymi” mieszkańcami. Niezależnie od działań skierowanych na zewnątrz (np. dla centrów relokacyjnych) wszędzie **podejmowano działania na rzecz nowo przyjmowanych uczniów i ich rodzin**, zapewniając odzież, podręczniki, akcesoria szkolne, stroje na WF czy wyżywienie w szkolnych stołówkach. W jednej ze szkół zostało ono sfinansowane przez nauczycieli, w innej – przez lokalnych przedsiębiorców. W inicjatywy powszechnie włączali się rodzice i uczniowie (jako organizatorzy i darczyńcy).

”

*Ogromne było poruszenie wśród pracowników, młodzieży. Szok, że jednak doszło, w XXI wieku do takiej sytuacji [...] Dosłownie tego samego dnia [wybuchu wojny], młodzież wyszła z inicjatywą łączenia się z Ukrainą. Pojawiły się elementy flagi Ukraińskiej, wstążeczki, naszywki na bluzeczkach. Samorząd uczniowski rozpoczął zbiórkę żywności, mnóstwo zbiorów różnych. [...] trudno zliczyć co tam było. [...] No i później zaczęły dzieciaki z Ukrainy przyjeżdżać do naszego miasta. **Niezwykle ciepło, serdecznie, pięknie zostały te dzieci przyjęte.** (CS IDI naucz)*

W pierwszych dniach i tygodniach wojny napływowi uchodźców towarzyszyły **obawy, w mniejszym zakresie dotyczące wsparcia materialnego i nauczania, co zapewnienia opieki psychologicznej osobom strauumatyzowanym przez wojnę.**

”

*Na początku stwierdziliśmy, że sama organizacja pomocy i nauczania dla dzieci z Ukrainy nie jest problemem, problemem może być wsparcie psychologiczne [...] **dzieci mogą być strauumatyzowane, czy my sobie z tym poradzimy?** (CS IDI dyr)*

Empatia była na tyle wysoka, że **na poziomie języka manifestowała się w swoistym paternalizmie**, doskonale widocznym w poniższym cytacie.

”

*Oni [uczniowie polscy] nie mogli się doczekać. **Każdy chciał mieć swojego Ukraińca.** Wręcz się kłócili o to. Tyle mieli empatii. (CS IDI psych)*

Warto podkreślić, że tego rodzaju narracje uczniów raczej były przez dorosłych **traktowane jako wyraz troski** i nie stanowiły okazji do rozmów na temat podmiotowości osób uciekających przed wojną.

WCZEŚNIEJSZE DOŚWIADCZENIA I PRZYGOTOWANIE NAUCZYCIELI

Istotne są wcześniejsze doświadczenia szkoły jako organizacji w pracy z uczniem cudzoziemskim. Mogą to być zarówno dzieci migranckie, jak i polscy uczniowie o niskiej znajomości języka polskiego, powracający z pobytu za granicą. Korzystny wpływ doświadczenia obserwowaliśmy w szkołach prowadzących wcześniej klasy przygotowawcze, jak i przyjmujących uczniów cudzoziemskich do oddziałów ogólnodostępnych.

Przez "korzystny" rozumiemy przede wszystkim lepsze przygotowanie (i większy spokój) kadry oraz przygotowane procedury postępowania z nowoprzybytymi uczniami, minimalizujące ich stres oraz ułatwiające aklimatyzację (przykłady opisujemy na kolejnych stronach).

Trzeba podkreślić, że wcześniejsze doświadczenia nie zawsze okazywały się adekwatne czy wystarczające w zderzeniu z rzeczywistością. Z pewnością jednak dawały dyrektorom i nauczycielom poczucie bezpieczeństwa i dobry punkt wyjścia do zarządzania kryzysową sytuacją.

Dodatkowym czynnikiem ułatwiającym przejście przez pierwszy okres było posiadanie w radzie pedagogicznej nauczycieli posługujących się językiem ukraińskim lub rosyjskim.

ROLA UCZNIÓW Z PRZEDWOJENNEJ MIGRACJI

Szczególnym przypadkiem są dzieci ukraińskie z migracji przedwojennej. Odgrywają one znaczącą rolę, pomagając w kontakcie z nowoprzybytymi. Po pierwsze, to dzięki nim szkoła (dyrekcja, nauczyciele, personel) mieli doświadczenie w pracy z uczniami cudzoziemskimi. Po drugie dzieci z migracji przedwojennej służyły jako tłumacze i pośrednicy międzykulturowi dla przybyłych uchodźców wojennych.

Tutaj mieliśmy kiedyś naprawdę przeróżne sytuacje trudne z nastolatkami Czezeńskimi związane, z mentalnością, z wyzwaniem, z językiem, dużo tego było. Więc wszyscy mieliśmy z czego czerpać. (CS IDI psych)

Na początku to była bezradność. Dlatego że naprawdę nikt nie miał żadnych pomysłów, znacząco do tej pory nie ma, żadnych wskazówek. U mnie od samego początku to jest kwestia intuicji. Po prostu musiałam intuicyjnie narzucić reguły [pracy z uczniami ukraińskimi w klasie]. (CS IDI naucz)

SZKOŁY BEZ DOŚWIADCZENIA

W szkołach, w których nie uczyły się wcześniej dzieci cudzoziemskie obecność uczniów z Ukrainy była sytuacją nową i zaskakującą, z którą musieli sobie poradzić na bieżąco. Zarówno dyrekcja, jak i nauczyciele oraz personel szkoły nie byli więc przygotowani do przyjęcia tych uczniów i nie mieli wypracowanych mechanizmów. Proces włączania dzieci z Ukrainy do aktywności placówki przebiegał spontanicznie i zależał w praktyce od konkretnych osób.

Mamy o tyle dosyć niezłą sytuację, że do nas na lekcje przychodziła koleżanka Ukrainka z innej klasy, która już jest od dawna i po prostu nam tłumaczyła.

Mamy jeszcze jedną Ukrainkę i właśnie tak samo ona głównie nam tłumaczy po prostu, co ona [nowa dziewczynka z Ukrainy] próbuje nam powiedzieć. (CS FGI uczn PL)

Powroty do Ukrainy lub dalsza migracja jest procesem widocznym we wszystkich badanych szkołach.

W jednej z placówek, z blisko 70 uczniów uchodźczych odeszła około jedna szósta.

Z punktu widzenia zarządzania szkołą, informacja o planach uczniów wydaje się kluczowa. Wpływa ona z jednej strony na sposób pracy z uczniami, z drugiej – na możliwość wytworzenia u nich poczucia bezpieczeństwa.

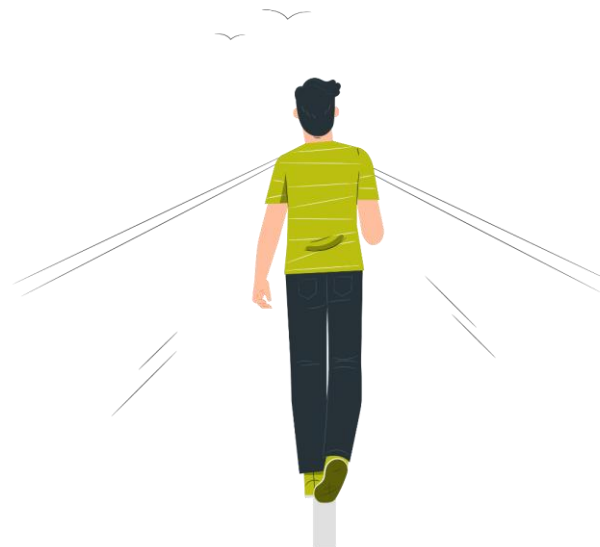
”

Jak przyjmowaliśmy dzieci pytałam czy będą wracać czy zostawać. Część wiedziała. I myślę, że inaczej można było skierować ofertę edukacyjną dla dzieci, które mają zostać, a inaczej dla tych, którzy będą wracać. (CS IDI dyr)

Zasmuciło mnie to, że moja koleżanka jedzie do innego miasta w Polsce. (CS dzienniczek uczeń UKR)

Dyrektorzy i nauczyciele zdają się przyjmować tę mobilność jako coś nieuniknionego i wydają się wobec niej bezradni. Nie mają dostępu do informacji o planach rodzin, często same rodziny podejmują decyzje z dnia na dzień, bez informowania szkoły. W żadnej ze szkół nie wypracowano systemu zarządzania informacjami o wyjazdach uczniów.

Tymczasowość sprawia, że **nauczyciele** - mniej lub bardziej świadomie – ograniczają swoje zaangażowanie w nauczanie i integrację uczniów z Ukrainy, zwłaszcza w klasach mieszanych. Są też zmęczeni pojawianiem się ciągle nowych twarzy i towarzyszy im poczucie „szyfrowej pracy” w zakresie edukacji.

Polscy **uczniowie** zwykle nie przeżywają mocno wyjazdów kolegów z Ukrainy. Być może wynika to z dość krótkiego czasu wspólnego funkcjonowania.

Niemniej zaobserwowaliśmy przykłady poczucia straty. Były one wyraźne szczególnie wtedy, kiedy wyjeżdżał uczeń/uczennica o wysokich kompetencjach społecznych i dużej łatwości integracji. Ich nieobecność odczuwali tak uczniowie polscy i ukraińscy, jak i nauczyciele. Ci ostatni podkreślali istotną rolę, jaką tacy uczniowie pełnili w integracji innych Ukraińców.

Powroty kolegów do Ukrainy były trudne dla niektórych ukraińskich uczniów z klas mieszanych, którzy zostawali osamotnieni w klasie.

HISTORIA ZE SZKOŁY

W jednej ze szkół podstawowych przez klasę przewinęło się już pięć osób z Ukrainy, z których została jedna: chłopak, „który się nie integruje”. Uczniowie próbowali „wyciągać” go po szkole, ale bezskutecznie. Z poprzednimi uczniami rozmawiali po angielsku, tworzyły się więzi. Z relacji uczennicy wynikało, że koszty emocjonalne - przyjmowania nowych uczniów i angażowania się w relacje z nimi, a potem ich straty - jednak nastąpiły. Może to negatywnie wpłynąć na chęć otwierania się na nowe osoby, które w przyszłości dołączą do klasy.

Rozwiązania przyjmowane w badanych szkołach rozpinają się na kontinuum od braku jakiegokolwiek systemowego podejścia po prowadzenie diagnozy wstępnej i zaplanowanie całego procesu.

Nie jest tak, że po rozwiązaniu systemowe sięgają szkoły bardziej doświadczone w pracy z uczniem cudzoziemskim.

Natomiast w szkołach, do których dołącza niewielu uczniów z Ukrainy, opracowywanie strategii nie jest priorytetem.

Co ciekawe, szkoły nie wprowadzające systemowych rozwiązań potrafią traktować to jako świadomą strategię – tłumaczą to chęcią zapewnienia uczniom jak najbardziej „naturalnego” wejścia do szkoły, bez specjalnej, dystansującej, zakłócającej poczucie bezpieczeństwa otoczki.

BRAK DZIAŁAŃ SYSTEMOWYCH

- Przyjęcie założenia o tymczasowości sytuacji, przeczekanie.
- Brak specjalnych procedur, brak większej refleksji nad strategią integracji i edukacji osób z Ukrainy.
- Kryteria doboru uczniów do klas: minimalizacja zakłóceń w pracy szkoły.

Ryzyka/Wyzwania

- Brak diagnozy uczniów.
- Nadmierne obciążenie pojedynczych nauczycieli (np. wskazanych przez dyrektora do zajęcia się tematem), rozproszenie odpowiedzialności.
- Uczniowie trafiają do oddziałów „przypadkowo” bez uwzględnienia ich potrzeb.

Zaobserwowane w: szkoły z małą liczbą uczniów z Ukrainy, klasy mieszane.

SELEKTYWNIE

- Wypracowane rozwiązania tylko dla wybranych etapów (np. zorganizowane wyposażenie w podręczniki, ale brak „procedury” diagnozowania).
- Kryteria doboru uczniów do klas: minimalizacja zakłóceń w pracy szkoły + potrzeby uczniów.

Ryzyka/Wyzwania:

- Nierównomierne obciążenie nauczycieli zadaniami.
- Uczniowie nie zawsze trafiają do oddziału najlepiej dopasowanego do ich profilu.

Zaobserwowane w: szkoły z różną liczbą uczniów z Ukrainy, klasy mieszane.

USTRUKTURYZOWANY WIELOETAPOWY PROCES

- Potrzeby emocjonalne, społeczne i edukacyjne uczniów kluczowym kryterium – punkt wyjścia.
- Przemyślany, wieloetapowy proces z konkretnymi narzędziami.
- Zespołowy charakter procesu (zespół zadaniowy, nie pojedynczy nauczyciele)
- Klasy przygotowawcze mają dobrze opracowane procedury przyjmowania do szkoły i nauki.

Ryzyka/Wyzwania:

- W klasach przygotowawczych: opracowanie skutecznego systemu przechodzenia uczniów do klas mieszanych.

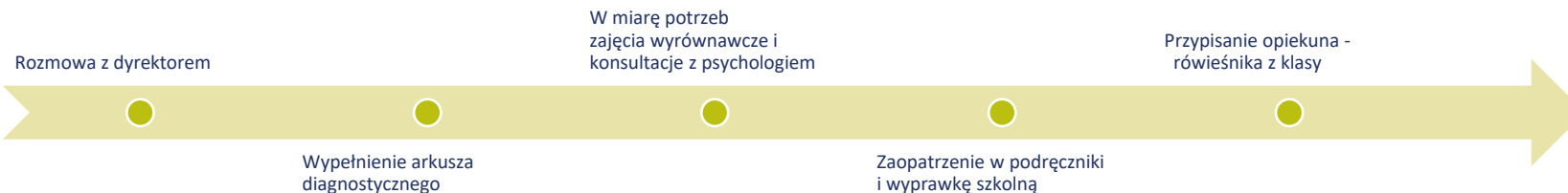
Zaobserwowane w: duże szkoły, z dużą liczbą uczniów z Ukrainy, klasy przygotowawcze i mieszane.

Szkoła z dużym doświadczeniem w pracy z uczniem cudzoziemskim i dużą liczbą uczniów z Ukrainy

- Wypracowany schemat procesu i narzędzie
- Podział zadań między nauczycieli, zespół nauczycielski a nie pojedynczy nauczyciele są odpowiedzialni za to zadanie

Proces rozpoczął się od spotkania rodziców i ucznia z dyrektorem szkoły. W jego trakcie, lub bezpośrednio po wypełnieniu arkusza diagnostycznego, przygotowano przez specjalistów ze szkoły. Narzędzie to dawało wgląd w potrzeby i kompetencje ucznia, w tym w zakresie posługiwania się językiem polskim. Wyniki diagnozy przekazywano wychowawcy klasy, do której miał trafić nowoprzybyły uczeń. Wstępna diagnoza była też podstawą do przypisania uczniowi zajęć wyrównawczych lub spotkań z psychologiem.

Równolegle prowadzono działania zabezpieczające ucznia od strony materialnej: dzięki zebranych w społeczności szkolnej środkom przygotowano wyprawkę (plecak, akcesoria i strój na WF) oraz podręczniki. Te zadania były podzielone między nauczycieli by uniknąć nadmiernego obciążenia jednej osoby. W klasie uczeń znajdował się pod opieką ochotnika-rówieśnika, który niezależnie od wsparcia dorosłych miał mu ułatwić aklimatyzację w pierwszym okresie.

Wychowawca miał w obowiązku poinformować klasę i innych nauczycieli uczących klasę o przyjściu nowego ucznia. A także – przez dziennik elektroniczny – rodziców

”

Z każdym uczniem, rodzicem pan dyrektor prowadził rozmowę... żeby [pokazać] że uczeń jest ważny. Potem był telefon z sekretariatu, że będzie uczeń nowy i tego dnia przychodziliśmy wcześniej żeby przywitać ucznia, wprowadzić do sali. ... to był taki łańcuch od dyrektora po woźne. (FGI naucz)

Szedł sygnał do biblioteki szkolnej, że jest potrzeba kompletu podręczników. Od wychowawcy zależał sposób wprowadzenia nowego ucznia do klasy. Ważne było, że nowe dziecko znało już 1-2 osoby z klasy, pamiętało ich imiona i w razie potrzeby mogło o coś zapytać. (IDI psych)

Przyjrzyjmy się jednemu z elementów strategii przyjmowania ukraińskich uczniów do polskich szkół: przypisywaniu do oddziałów. W szkołach nieprowadzących oddziałów przygotowawczych kryteria doboru uczniów do klas były różne:

- wiek ucznia
- rozmiar klasy
- znajomość języka rosyjskiego przez wychowawcę
- obecność uczniów ukraińskich z migracji przedwojennej (służyli jako wsparcie)

Co zaskakujące, wiek ucznia nie zawsze był pierwszym kryterium. W efekcie zdarzały się klasy, w których razem uczyli się 14-latkowie i 17-latkowie.

OSTATNIE KLASY

Szczególnym przypadkiem są klasy ósme szkoły podstawowej oraz klasy maturalne. Obserwowaliśmy przypadki unikania kwalifikowania uczniów do tych oddziałów. Argumentowano to ochroną uchodźców przed stresem egzaminacyjnym. Przyjeżdżając dwa i pół miesiąca przed egzaminami, na ogół bez znajomości języka polskiego byli bez szans na opanowanie materiału egzaminacyjnego.

Kwestia wpływu przyjęcia ucznia do ostatnich klas (i dopuszczenia do egzaminu) na pozycję szkoły w rankingach nie padła ani razu, ale mogła być ukrytym kryterium.

Jedyne czego unikał dyrektor to przydział do ósmej klasy, bo tam są egzaminy. (CS IDI sekret)

TRUDNE ROZMOWY Z RODZICAMI

Wyzwaniem było niekiedy przekonanie ukraińskich rodziców do posłania dziecka do klasy niższej niż to wynikało z ukończonej klasy w Ukrainie. Nauczyciele wskazywali na potrzebę prostego narzędzia – porównania systemów polskiego i ukraińskiego, które pozwoliłoby im w prosty sposób uargumentować przedstawiane rodzicom propozycje.

Są w szóstej klasie, a tak naprawdę powinni pójść do piątej. Mentalnie to jest problem cofnąć się o klasę. Mieliśmy sporo takich niezadowolonych osób, kiedy cofnęliśmy dziecko o klasę. Raz czy dwa ugięliśmy się pod naporem rodziców i w obu przypadkach był to błąd, ale czasami nie mamy argumentów. (CS IDI naucz)

OPTYMALNY UKŁAD

Dyrektorzy i nauczyciele próbowali również osiągnąć optymalne proporcje uczniów polskich i cudzoziemskich w klasie, tak by wzmacniać proces integracji. Posiłowali się różną zastysznaną wiedzą. Nie zawsze jednak wiedzieli, jak działać w konkretnych przypadkach lub nie mieli możliwości organizacyjnych.

Na jednym z webinarów mnie zaniepokoiły prezentowane wyniki badań. One mówiły, że żeby proces integracji przebiegł pomyślnie, to dzieci nie może być zbyt dużo. (...) Ta pani wprost mówiła, że po prostu nie uda się przeprowadzić integracji skutecznej, ponieważ powstaną enklawy. I trochę to widzę. W klasach, gdzie jest sporo dzieci ukraińskich, one się trzymają razem. (CS IDI dyr)

PRZYKŁAD 1

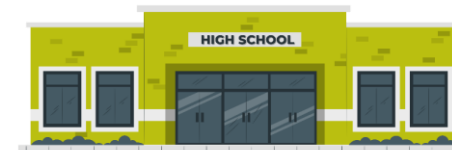
W jednym z liceów założono, że uczniowie ukraińscy są przyjmowani do małolicznych oddziałów aby ich obecność i nauka nie miały negatywnego wpływu na innych uczniów.

Negatywnym skutkiem tej decyzji jest funkcjonowanie uczniów w różnym wieku w tej samej klasie (17-latkowie z Ukrainy z 14-15 latkami z 1 klasy LO) oraz brak zgodności z profilem szkoły ukraińskiej (np. uczniowie z technikum samochodowego lub profilu matematycznego byli 'przyjmowani do kl.1 o profilu humanistycznym'). To z kolei negatywnie wpływało na ich motywację do nauki.

Przyjęliśmy taką zasadę, że przyjmujemy uczniów tam, gdzie są miejsca. Czyli nie robimy tego kosztem, upychania i pogarszania wszystkim warunków pracy czy nauki. Więc zostali ulokowani w dwóch klasach humanistycznych, w których po prostu było luźniej. Bo tam było po 25 osób więc jakby do tych 30 mogliśmy dobić. (IDI dyr)

Przyjęte rozwiązanie wynikało z braku akceptacji (i finansowania) organu prowadzącego na- proponowane przez dyrektora szkoły - utworzenie klasy przygotowawczej pomimo wymaganej łącznej liczby ponad 15 uczniów z Ukrainy w szkołach ponadpodstawowych w powiecie.

PRZYKŁAD 2

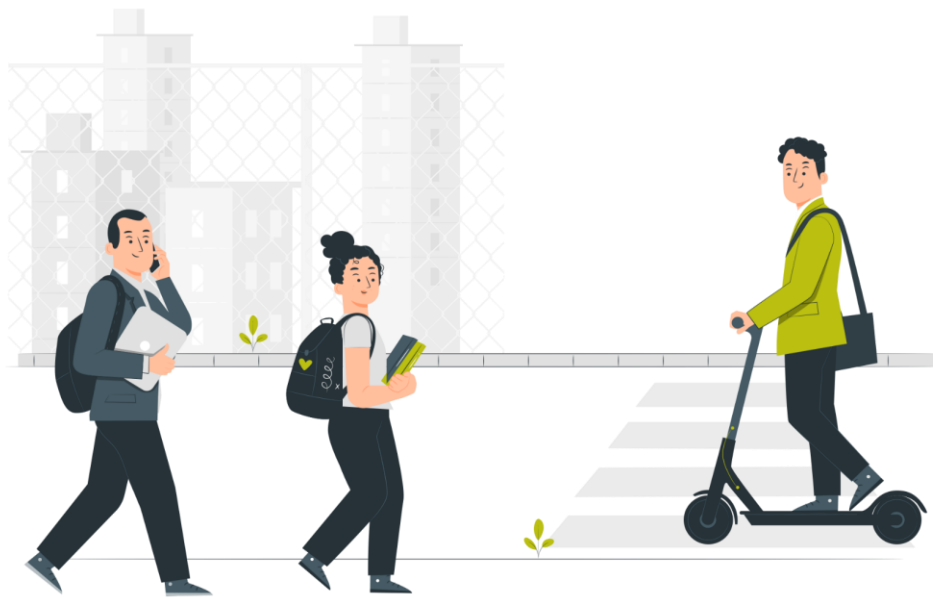
W związku z tym, że szkoła była znana z oddziałów przygotowawczych działających od kilku lat, przy pierwszej "fali" napływu ukraińskich uchodźców utworzyły się fizyczne kolejki do placówki.

W pierwszej kolejności przyjmowano dzieci do tych oddziałów. Gdy miejsca się zapełniły, dyrektor zdecydował o zapisywaniu dzieci do klas mieszanych. Gdy i tam brakowało miejsc, szkoła musiała odmawiać przyjęcia.

Nauczyciele odpowiedzialni za przydzielanie dzieci do klas mieszanych starają się stosować różne jakościowe kryteria (np. biorą pod uwagę osobowość uczniów) przy podejmowaniu decyzji.

Dzieci ukraińskie trafiają tam, gdzie jest wolne miejsce. Rozpisuję, któremu dziecku co będzie lepsze, że np. ten chłopiec nie zacznie rozmawiać po polsku jeżeli będzie miał już w klasie kogoś i tak dalej. (IDI naucz op)

Wszędzie to mówię, opowiadam, nie zatrzymujcie tych dzieci w klasach młodszych. To jest dla nich kolejne skrzywdzenie. Nikt z nas, kto ma 14 lat, nie chciałby powędrować do 12-latków. Za nic w świecie. Oni muszą mieć przyjaciół ze swojej grupy wiekowej. (CS IDI naucz)

Zaopiekowaliśmy ich tak, jak potrafiliśmy najlepiej. Nie traktuję tych kwestii związanych z przyjmowaniem dzieci ukraińskich jako priorytet, bo ja ich mam [liczba], więc to jest garstka. (CS IDI dyr)

Ja z tym kłopotem [organizowania przyjmowania dzieci z Ukrainy] jestem sam. Jest mi bardzo trudno. Nie ma łącznika między kulturami. Jestem ja i oni. Na początku pomagali mi inni nauczyciele, ale potem przestali się interesować. (CS IDI naucz)

SPOTKANIA Z RODZICAMI

Spotkanie inauguracyjne dla rodziców i uczniów ukraińskich przed rozpoczęciem nauki (nawiązanie relacji, poznanie szkoły i zasad) oraz powtórne spotkanie po kilku tygodniach (informacja zwrotna, ewaluacja poziomu satysfakcji, adekwatności do potrzeb).

PROGRAM „BUDDY”

1:1 wsparcie uczniów ukraińskich przez polskich kolegów, wymiana informacji o różnicach i podobieństwach kulturowych. Nie we wszystkich szkołach pomysł się sprawdził – warto udoskonalić tę koncepcję o przygotowanie młodzieży i regularną superwizję w programie.

PRZYWITANIE

Po zakwalifikowaniu do szkoły uczeń i rodzice odbywali spotkanie powitalne z dyrektorem, a następnie byli witani przez wychowawcę klasy, który zaprowadzał ucznia do klasy i zapoznawał z nowymi kolegami.

SPOTKANIE Z KONSULTANTEM

Konsultacje dla rodziców i uczniów w zakresie ścieżki edukacyjnej uczniów na etapie rekrutacji prowadzone przez nauczycielkę z Ukrainy, która zna potrzeby i obawy rodziców i uczniów z Ukrainy.

ROZMÓWKI POLSKO-UKRAIŃSKIE

Każdy uczeń polski i ukraiński dostał opracowany przez nauczycieli zestaw podstawowych zwrotów w języku polskim i ukraińskim.

DOROSŁY POMOCNIK

Dedykowana osoba ukraińskojęzyczna do kontaktu i wsparcia w szkole (dostępna, zaangażowana w różne kwestie). Bardziej przystępna formuła dla tradycyjnego wsparcia psychologiczno-pedagogicznego. Uczeń otrzymuje przejrzyste informacje odnośnie zasad kontaktu z tą osobą, jej dostępności.

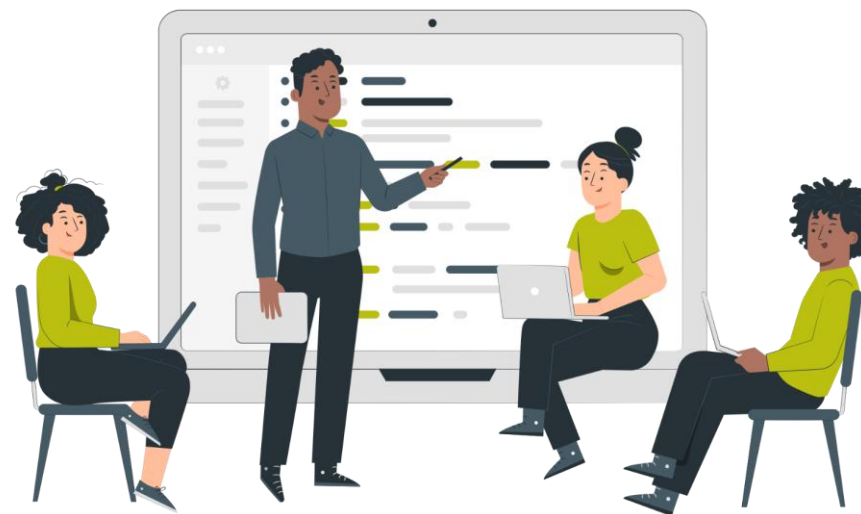
MINIKURS UKRAIŃSKIEGO

Cała rada pedagogiczna wzięła udział w webinarium – mini kursie online podstaw ukraińskiego.

Miedzy szkołami widać było znaczące różnice w zakresie wsparcia nauczycieli. Rozpinały się one od doraźnych działań, po bardziej systemowe, skoordynowane aktywności.

Zapewniane przez szkoły wsparcie dla nauczycieli, którzy mieli przyjąć do klas ukraińskich uczniów polegało na:

- Przeprowadzeniu warsztatów (wewnętrznych) dotyczących komunikacji z uczniem cudzoziemskim.
- Przygotowaniu przez pracowników szkoły scenariuszy lekcji wychowawczych oraz materiałów (np. słownik pojęć ukraińskich dla nauczycieli i uczniów).
- Działaniach samopomocowych i dzieleniu się dobrymi praktykami w ramach rady pedagogicznej i/lub zespołów przedmiotowych bądź klasowych.
- Udostępnieniu materiałów dydaktycznych w obrębie szkoły, powielaniu materiałów.
- Udziale w zewnętrznych webinarach i szkoleniach dotyczących rozmawiania z uczniami o wojnie i języka ukraińskiego.

Mamy taki zwyczaj w szkole, że jak spotykamy się z nową sytuacją szkolną, to zawsze robię szkolenie dla nauczycieli, daję im taki czas, żeby się z tą sytuacją oswoili, ale żeby mieli jakiegoś prowadzącego. Jak mieliśmy Czeczenów i nie wiedzieliśmy, jak to zrobić, żeby się dobrze czuli w naszej szkole, to zaprosiliśmy żonę Czeczena, która ma już doświadczenie chyba 20 lat małżeństwa. I ona nam wszystko powiedziała: czego wymagać, czego nie wymagać, taką instrukcję obsługi razem napisaliśmy. Ona wtedy nas bardzo dużo nauczyła. (CS IDI dyr)

Przygotowałyśmy np. króciutki skrypcik, jak rozmawiać z uczniem przybywającym z Ukrainy. Takie najważniejsze rzeczy. (CS IDI psych)

Na godzinę wychowawczą były przygotowane wychowawcom scenariusze, które wychowawcy mieli przeprowadzić we wszystkich klasach. Żeby cała szkoła była na to gotowa. (CS IDI psych)

Źródła, z których pozyskiwano materiały były zróżnicowane, od wyspecjalizowanych organizacji po grupy w mediach społecznościowych.

W niektórych szkołach miało to charakter zorganizowany: specjaliści (dyrektor, pedagog, psycholog czy przedmiotowcy) wyszukiwali lub przygotowywali pomoce, które były następnie drukowane/powielane i przekazywane pozostałym nauczycielom. W innych z kolei pozyskanie materiałów zależało od inwencji pojedynczych nauczycieli.

Warto podkreślić, że wykorzystywane materiały tylko w ograniczonym stopniu były poddawane profesjonalnej recenzji.

WYZWANIA

Wśród nauczycieli panuje przekonanie, że z biegiem czasu coraz więcej zasobów do nauczania uczniów z Ukrainy jest dostępnych (głównie dzięki NGO i uczelniom), ale nie jest łatwe dotarcie do nich. **Brak „pakietu startowego” w postaci zestawu gotowych do wykorzystania materiałów dydaktycznych to jedno z kluczowych wyzwań powszechnie wskazywanych w badaniu.**

- Brak podręczników i materiałów dla konkretnych przedmiotów (najlepiej jest z językami: polskim, angielskim, najgorzej z przedmiotami ścisłymi, historią) do nauczania zarówno w klasach przygotowawczych, jak i mieszanych (dwujęzyczne podręczniki).
- Niewystarczająca liczba podręczników w szkole by były swobodnie dostępne dla uczniów.
- Brak zeszytów ćwiczeń i kart pracy dla konkretnych przedmiotów.
- Brak scenariuszy zajęć uwzględniających zróżnicowany poziom wiekowy, potrzeby uczniów z Ukrainy, pracę z klasą różnorodną językowo/kulturowo.
- Brak materiałów do nauki języka polskiego jako obcego adekwatnych do poziomu/wieku uczniów.

Zasoby dydaktyczne są rozproszone, ich wyszukiwanie wiąże się z wysiłkiem. „Przeciętny” nauczyciel przedmiotu potrzebuje szybkiej i prostej ścieżki dotarcia do potrzebnych mu materiałów. W innym przypadku zrezygnuje, zwłaszcza jeśli edukacja dzieci z Ukrainy to jego dodatkowe zadanie (klasy mieszane).

SKĄD I JAKIE MATERIAŁY?*

- Podręczniki do nauki polskiego (np. „Hurra”, „Krok po kroku”, Raz, dwa, trzy i po polsku mówisz Ty!, podręczniki Stowarzyszenia Wspólnota Polska).
- Inne materiały (scenariusze zajęć, karty pracy, słowniczki, gry) przygotowywane indywidualnie przez nauczycieli (lub będące w ich zasobach) i upowszechniane na grupach w social mediach czy innych forach dla nauczycieli lub dostarczane przez wydawnictwa, NGO, uczelnie.
- You Tube, płatne platformy VOD (HBO, Netflix, np. na lekcjach polskiego polskie filmy z ukraińskimi napisami).

* Zestawienie pojawiających się w badaniu informacji o materiałach wykorzystywanych przez nauczycieli.

*Nauczyciele musieli sobie radzić sami - **nie było wsparcia systemowego**. Jak potrafił szukać, to potrafił przetrwać. (CS IDI dyr)*

*Nawet dostaliśmy jeden pakiet podręczników na całą szkołę: „Raz, dwa, trzy”. Świetnie. Tylko, że **ja bym chciała to mieć dla każdego dziecka (...)** żebyśmy nie pracowali na kserówkach. Nie mogę powiedzieć: „Proszę kupić książkę”, tak? **Książkę dziecko szanuje bardziej**, bo kserówka to jest coś co może wyrzucić. (CS IDI naucz PL w op)*

*Barierą zawsze jest **czas nauczyciela, dostępność tych pomocy**. Ja widzę jak wiele czasu marnuję, nie na przygotowanie tylko na skserowanie czegoś, opracowanie dodatkowych materiałów. Jakby (...) takie aneksy do podręczników się pojawiły z prostszymi zadaniami, (...) to już by było coś takiego pomocnego. (CS IDI naucz w op)*

*Jest troszkę tych podręczników na rynku do nauki polskiego. **Ale ćwiczenia: to zawsze mi tego brakuje**. Ćwiczeń, kart pracy, które byłyby takie naprawdę najprostsze, że można sobie wydrukować czy nawet mieć jakiś taki zbiór w skoroszytcie. (CS IDI naucz PL w op)*

*Teraz w grupach [na fb] język polski jako obcy, polish for teachers to jest **masa webinarów z nauczycielami ze Lwowa** i oni tłumaczą gramatykę, trudne momenty. Potrafią wskazać świetne metody. jak przezwyciężyć problemy. (CS IDI naucz)*

*Szukam sobie na YouTube, czy legendy Polski, czy historia Polski. I to są bardzo często **filmy dla dzieci, w takiej animacji rysunkowej, jak do przedszkoli się pewnie wprowadza** - tu godło, tu flaga. Brakuje dla starszych, żeby to miało troszeczkę taki... no prostym językiem, ale ambitniejszy wygląd. Żeby to było takim językiem nie dla przedszkolaków. (CS IDI naucz PL w op)*

***Oglądamy wideo** np. oglądaliśmy w kwietniu HBO, pięć odcinków z każdą klasą i dzieciom to podobało się. (CS IDI naucz pol UKR w op)*

*Ja bym potrzebował materiałów w języku ukraińskim, które odzwierciedlałyby wymagania skierowane w stronę naszych uczniów. Żeby to było spójne ze sobą: **polski podręcznik w wersji ukraińskiej**. (CS IDI naucz)*

*Kiedyś mi się nawinęła jakaś strona. Chyba pan dyrektor przesyłał, że niby tam jest pomoc. **Jak zajrzałam to nic ciekawego tam nie było**. Jakies dwa zadania, były kraje nazwane po Polsku, po Ukraińsku czy tam po Rosyjsku, nie wiem i kontynenty i niewiele więcej. Odpuściłam i nie korzystałam z tego. (CS IDI naucz geog)*

Poziom wsparcia uzyskiwanego przez szkoły z zewnątrz był bardzo **zróznicowany**.

Znaczącym czynnikiem był **kapitał społeczny szkół** – sieć kontaktów z przedstawicielami różnych instytucji, tak publicznych, jak i niepublicznych, która umożliwiała np. płynne nostryfikowanie orzeczenia o niepełnosprawności przez Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczne czy zapewnienie uczennicy lekcji baletu w prywatnym ośrodku.

Sporą część działań, szczególnie w zakresie zabezpieczenia potrzeb materialnych uchodźców, szkoły **podejmowały we własnym zakresie**, bazując na zbiórkach wśród pracowników i rodziców. Niemniej w zakresie wsparcia **merytorycznego** (*know how*, zapewnienie materiałów dydaktycznych i podręczników) niezbędne okazały się **organizacje trzeciosektorowe**. Badani nie wspominali o aktywności organów publicznych w tym zakresie. Niemniej bliska współpraca NGO z samorządem pozwoliła np. na szerokie wprowadzenie asystentów dzieci ukraińskich w skali całego miasta (zob. opis po prawej).

Wyraźną luką, której szkoły nie są w stanie zapełnić samodzielnie, jest **wsparcie psychologiczno-pedagogiczne** w języku dostępnym dla uczniów i ich rodziców. Piszemy o tym więcej w dalszej części raportu.

ZEWNĘTRZNE WSPARCIE MATERIALNE

- Firmy finansujące posiłki i wyprawki
- MOPS/OPS
- Darowizny od osób prywatnych i instytucji

ZEWNĘTRZNE WSPARCIE MERYTORYCZNE

- NGO (organizacje pozarządowe): CEO, ukraińskie organizacje, NGO zaangażowane w edukację wielokulturową → dostarczanie wiedzy oraz materiałów (w tym podręczników), szkolenia i warsztaty integracyjne.

HISTORIE ZE SZKÓŁ

Efektywna praktyka wdrożona we współpracy z NGO

Asystenci dzieci ukraińskich - pomoc finansowana przez amerykańską fundację za pośrednictwem polskiego NGO. Asystenci (właściwie wyłącznie asystentki) są zatrudniane w szkołach w całym mieście i zarządzane z poziomu miejskiego wydziału oświaty.

Darowizny dla oddziału przygotowawczego

Dzięki szeroko zakrojonej obecności w mediach (społecznościowych i tradycyjnych) oraz networkingowi szkoła pozyskała w formie darowizn środki na funkcjonowanie oddziału przygotowawczego.

Różny poziom zaangażowania organów prowadzących

Kwestia pomocy udzielanej szkołom przez JST (jednostki samorządu terytorialnego) jest elementem szerszego obrazu o dwóch głównych składowych: ogólnych relacji między szkołą (dyrektorem) a organem prowadzącym oraz skali napływu uchodźców do miejscowości.

Zaangażowanie organów prowadzących przejawiało się na kilku poziomach. Z jednej strony było to asygnowanie konkretnego wsparcia z zasobów samorządu, z drugiej koordynacja pomocy na poziomie miejscowości (przykładem może być system asystentów uczniów ukraińskich). Z perspektywy dyrektorów bardzo ważnym elementem była elastyczność, dająca więcej (lub mniej) możliwości w ramach obowiązującego prawa.

Kwestia dobrostanu nauczycieli pojawia się jako wyartykułowana potrzeba. Jest ona pokazywana jako remedium na poradzenie sobie z wyzwaniami związanymi z napływem uczniów uchodźczych.

Co ciekawe, pojawiało się to przede wszystkim w placówkach, które nie podejmowały prób merytorycznego wsparcia nauczycieli i nie okazywały się skuteczne w integrowaniu uczniów uchodźczych. Wydaje się zatem, że podejmowane działania miały zbyt ogólny charakter.

Z kolei w szkołach, które od początku położyły nacisk na rozwój kompetencji nauczycieli w pracy z uczniem cudzoziemskim, dobrostan był opisywany jako cel kolejnego etapu wsparcia – pomysł na odciążenie i usprawnienie pracy.

W szkole skoncentrowanej na dobrostanie nauczycieli, dyrektor wymienia następujące składowe, kluczowe jego zdaniem w przygotowaniu zespołu do wyzwań stwarzanych przez napływ uchodźców:

- zadbanie o dobre zarządzanie szkołą,
- podmiotowe traktowanie nauczyciela, jego dobrostan,
- dobra atmosfera pracy w gronie nauczycielskim.

Zdaniem dyrekcji, nauczyciele posiadają wymagane do pracy z uczniami z Ukrainy kompetencje, których dostarczył m.in. program edukacji włączającej, w którym dyrektor jest trenerem i w którym szkoła brała udział. Jednak poczynione obserwacje i wywiady pokazują, że nauczyciele nie potrafią włączać uczniów z Ukrainy ani na poziomie edukacyjnym ani integracyjnym.

”

Wszystko się zaczyna od atmosfery w szkole. Po tylu latach nikt mnie nie przekona, że najlepsze szkolenie zmieni nauczyciela. Jeżeli on goni resztkami sił, bo musi zarobić na drugi etat bo inaczej nie utrzyma rodziny, no to trudno jest tutaj mówić o jakości. Trudno mówić o projektach, które wesprą cokolwiek bo też człowiek najpierw musi zadbać o dobrostan [...] Jeżeli człowiek o swój dobrostan nie zadba no to trudno, żeby on miał czas, empatię i skupiał się na wszystkim innym wokół i oddawał siebie całego. Dlatego uważam, że od dobrostanu się zaczyna. I atmosfera którą się wytwarza w miejscu pracy to ona powoduje że ludzie chcą się rozwijać, chcą cokolwiek robić. (CS IDI dyr)

Taką pewną trudnością, nie wiem, obciążeniem, ja absolutnie nie mówię tego w formie skargi, no, nie wiem, na przykład kolejne godziny, tak? To w tym sensie, że to też nie jest tak, że ja ujęłam coś z obowiązków tylko to jest jeszcze rzecz, na którą się absolutnie świadomie i z wielką odpowiedzialnością też zdecydowałam, no ale to też, powiedzmy, jest jakimś tam elementem dodatkowego zobowiązania, bardzo ciekawego i istotnego dla mnie, no ale to też jest powiedzmy jakimś tam elementem, który też należy w tym czasie obowiązków uwzględnić (CS IDI naucz pol w op)

Wiedza dyrektorów i nauczycieli o ukraińskim systemie oświaty jest **śladowa** i opiera się na wrywkowych informacjach zasięgniętych w rozmowach z uchodźcami lub znalezionych w Internecie.

Mają potrzebę poznania tego systemu i posiadania głębszej wiedzy o ścieżkach edukacyjnych dzieci, które trafiają do polskich szkół.

Potrzebują łatwo dostępnych, przejrzystych i konkretnych materiałów:

- porównujących kluczowe założenia obu systemów (ukraińskiego i polskiego),
- pokazujących różnice w podstawach programowych z poszczególnych przedmiotów.

Ograniczeniem dla zdobywania wiedzy był trudny dostęp do informacji (np. wymagający przebrnięcia przez wiele dokumentów lub znajomości języka obcego), ale też nie traktowanie tej kwestii priorytetowo ze względu na natłok innych ważnych spraw (to „nice to have”, ale nie „must” – dyrektorzy i nauczyciele mogli działać bez tej wiedzy).

Wiedza o ukraińskim systemie oświat jest dla szkół istotna by:

- Efektywnie planować procesy edukacyjne i adaptacyjne na poziomie szkoły (np. rozmieszczenie uczniów w klasach, narzędzia diagnostyczne, wyjaśnienie uczniom różnic w systemie oceniania, pomoc w planowaniu dalszej edukacji).
- Uzasadniać rodzicom i uczniom swoje decyzje odnośnie przydziału do klas.
- Lepiej diagnozować poziom wiedzy uczniów (wiedza o podstawie programowej = wiedza o materiale, który uczeń powinien mieć opanowany).
- Planować pracę z uczniami w klasie (np. zakres materiału do uzupełnienia).

Dla dyrektorów bardzo ważne jest również, by upowszechnianiu informacji o ukraińskim systemie oświaty towarzyszyły jasne wytyczne dotyczące zasad przyjmowania uczniów do konkretnych klas.

”

*Brakowało porównania programów, ale nie w postaci skomplikowanej, **nikt nie miał czasu na przeanalizowanie tego. [brakowało] też utwierdzenia, że przyjęcie tego dziecka rok niżej to dobre rozwiązanie.** Pewnie jest, bo to też głównie chodzi o rozwój społeczny w klasach i nie ma co dziecku rzucać kłód pod nogi i dodawać nowych przedmiotów, zwłaszcza w klasach starszych i kazać im się uczyć... lepiej cofnąć się troszeczkę, dać czas na naukę języka polskiego. (CS IDI dyr)*

*Dla mnie ważna jest ich podstawa programowa, **co już powinni potrafić i z czym mogłabym iść z nimi dalej.** Wiedza o języku, rzeczownik, przymiotnik itd. Czego mogę już od nich wymagać. (CS FGI naucz)*

*Należałoby **uwzględnić, czego oni się tam dowiadują na lekcjach historii, jak interpretują różne wydarzenia, postacie, po to, żeby wiedzieć, co możemy od nich usłyszeć. I żeby to się nie spotkało z oburzeniem tylko zrozumieniem, że tu tak, u nas tak.** (CS IDI naucz pol op)*

Podsumowując, czynniki, które wpływają na postawy i postępowanie nauczycieli w sytuacji nagłego napływu uczniów cudzoziemskich:

- Specyfika nauczanego przedmiotu (są treści łatwiejsze/trudniejsze do przekazania obcojęzycznym uczniom).
- Znajomość podstaw języka ukraińskiego/rosyjskiego i umiejętność komunikacji.
- Posiadanie wcześniejszych doświadczeń w pracy z uczniami cudzoziemskimi lub uczniami polskimi z emigracji powrotnej.
- Osobiste cechy, takie jak: radzenie sobie w sytuacji kryzysowej, elastyczność, otwartość.

Dwoje nauczycieli opisanych obok pracuje w tej samej szkole, ucząc zarówno w klasach mieszanych, jak i przygotowawczych.

Zofia*, nauczycielka matematyki.
Zna język rosyjski, chętnie diagnozuje wiedzę uczniów, ma gotowość do samodzielnego poszukiwania materiałów

Do nowej sytuacji podeszła metodycznie, planując sobie zasady pracy.

Ja wszystkich [uczniów] traktuję tak samo. W klasie przygotowawczej są uczniowie od 4 do 6 klasy, więc rozstrzał totalny. Stwierdziłam, że zaczynam od podstaw. Tak jak u nas klasa 4 idzie, to niezależnie czy jest w 6, to ja z nim idę jak w 4 i w trakcie, jeśli ktoś chce czegoś więcej no to ja wtedy z nim indywidualnie pracuję. (IDI naucz)

Dużą pomocą jest dla niej znajomość podstaw ukraińskiego i rosyjskiego:

*Jak mamy jakiegoś obcokrajowca, wiem jak jest mu bardzo trudno na początku, no więc **podchodzę i tłumaczę na tyle, na ile znam**. No bo w tej klasie przygotowawczej to tak śmiesznie, bo wprowadzam tak polskie pojęcia, a ukraińskich nie znam np. więc ich proszę, ale oni też nie zawsze wiedzą (śmiech). No suma to jeszcze suma, ale już różnica [niezrozumiałe], ale sobie zaczynają przypominać: "O to jest tak po ukraińsku czy po rosyjsku". (IDI naucz)*

Marcin, nauczyciel historii.
Nie zna języka rosyjskiego, wyszukiwanie materiałów dydaktycznych w sieci sprawia mu trudność, szybko się zniechęca

Są momenty, gdy czuje się bezradny. Nie wie, w jaki sposób ma pracować z klasą mieszaną. Starał się opierać na materiałach z Internetu. W rezultacie dzieci dostawały albo zadania poniżej ich umiejętności lub takie, których nie były w stanie wykonać z racji nieznamości języka – np. przepisywanie notatek.

W czasie lekcji korzysta również z pomocy dzieci, które przyjechały wcześniej z Ukrainy – siedzą w ławkach z uczniami z wojennej migracji by na bieżąco im pomagać.

Szczerze mówiąc, nie wiedziałem, co z nimi robić.
*Z klasą robiłem tematy z historii idąc materiałem. A jak ich uczyć historii? Miałem bardzo duży problem, żeby ich jakoś włączyć w lekcje. **To było bardzo dla mnie trudne**, bo oni **nie potrafili nic powiedzieć po polsku**. Zostałem **zostawiony sam sobie** z tą historią i tak naprawdę do dzisiaj jest mi trudno prowadzić... Bo prowadzę lekcje, a tutaj jeszcze muszę przygotować dodatkowe materiały dla tych trzech uczniów, żeby coś robili, a nie siedzieli i patrzyli. (IDI naucz)*

W żadnej ze szkół dyskryminacja czy konflikty na tle narodowościowym nie są postrzegane jako problem. Przypadki opisane w sąsiednich kolumnach są tłumaczone wiekiem, dojrzewaniem, „normalne rzeczy między dziećmi”, ale nie według klucza narodowego.

Nauczyciele obserwują pojawiające się wątki narodowościowe, ale mają one charakter wyłącznie werbalny i – według deklaracji – incydentalny.

Jedną ze strategii ograniczania możliwych konfliktów jest minimalizowanie strefy kontaktu. Widać to w przypadku szkoły, w której zdecydowano się na nieposyłanie nowoprzybyłych do klasy, w której są „rodzice-nacjonaliści”. Jest to rozwiązanie krótkofalowe, które może przyczynić się do wzrostu dystansu społecznego.

Przykłady scysji z narodowością w tle pokazują, że prawdopodobnie skończył się czas bezinteresownego pomagania, a zaczynają być widoczne tarcia i konflikty. Także w lokalnych społecznościach. Wielu nauczycielom brakuje kompetencji do podejmowania interwencji w sytuacjach konfliktów narodowościowych, a czasem nie potrafią trafnie rozpoznać problemu sprowadzając sytuacje do wspomnianych „rówieśniczych nieporozumień”.

Warto zaznaczyć, że konflikty mają miejsce też między ukraińskimi uczniami pochodzącymi z rosyjsko i ukraińskojęzycznych regionów.

”

Mamy taką jedną klasę, jest tam paru rodziców takich nacjonalistów. Wiadomo, że jak w domu są takie poglądy przekazywane, to dzieciaki też w ten sposób zaczynają mówić. I rzeczywiście były takie odzywki do dzieci ukraińskich: a za Wołyń, a wy tam macie swoje tereny, a wynocha. I to było na poziomie klasy szybko rozwiązywane, wychowawca nad tym czuwał. Ale to się działo na jesieni. Ja też bardzo się bałam, że ta klasa się uaktywni od lutego, ale... odpukać, cisza, nic. Do tej klasy potem nie trafiali uchodźcy - to było nasze przemyślane działanie. (CS IDI dyr)

Oni są w ciężkiej sytuacji, aczkolwiek niektórzy dostają za dużo tej pomocy. Takie odnoszę wrażenie, że już własnych obywateli zaniedbujemy, własnych uczniów., a oni dostają jeszcze więcej, jeszcze więcej, kiedy niekoniecznie już potrzebują. Bo wiadomo trzeba pomóc, trzeba okazać wsparcie i współczucie, ale no gdzieś jest ta granica. To nie znaczy, że wszystko im się należy. (CS FGI uczn PL)

Zaczęły się też pojawiać już takie opinie, niektóre, ale to były pojedyncze, widać było, że wyniesione z domu, dotyczące historycznego aspektu Polski. Polskie dzieci czasem mówią: „A moja babcia cierpiała od Ukraińców”. (CS FGI naucz)

Nie no u nas to takie sytuacje tylko jak to zwykle między dziećmi. Grali w piłkę, chłopak z Ukrainy uderzył w złości Polaka i ten mu powiedział „Ty Ukraińcu”. Gdyby ktoś mi powiedział Ty Polko to bym się nie obrażała. Rozmawialiśmy z nimi, żeby wyjaśnili konflikt i się pogodzili. (CS IDI naucz)

Mieliśmy ostatnio taką scysję między uczniami z Ukrainy. Pokłócili się i chłopiec powiedział dziewczynce, żeby wróciła do Rosji skoro mówi po rosyjsku. (CS IDI psych)

W szkołach nie dostrzega się szczególnych problemów natury psychologicznej uczniów z Ukrainy. Może to mieć związek z trudnościami diagnostycznymi (język!) ale też różnicami kulturowymi. Jak pokazujemy w dalszych częściach raportu, ukraińscy rodzice zdają się traktować Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczne jako potencjalnie stygmatyzującą dziecko.

Dużym problemem jest niska dostępność pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla ukraińskich uczniów oraz materiałów rewalidacyjnych po ukraińsku.

Zainicjowanie profesjonalnego wsparcia leży po stronie wychowawcy, rzadziej asystentów. Jest to rozwiązanie z jednej strony logiczne – ostatecznie to oni mają najwięcej kontaktu z dzieckiem, ale z drugiej zakłada się implícite, że wychowawcy i asystenci posiadają wystarczające kompetencje do zdiagnozowania potrzeby objęcia dziecka pomocą.

**ZOB. TEŻ → BEZPIECZEŃSTWO
EMOCJONALNE**

”

Dotarły do nas dzieci z tej pierwszej fali, które być może nie były świadkami bezpośrednich działań wojennych i nie doświadczyły przemocy. [...] Są dzieci, które bardzo przeżywają tę całą sytuację związaną z wojną ...naszym celem było, by jednak nie podejmować tych tematów. Natomiast były takie dzieci, które same rysowały flagi, skreślały Putina.(...) Ale ogólnie nie zgłoszono żadnych potrzeb, by trzeba było pracować z dziećmi w związku z ich przeżyciami wojennymi. (CS IDI psych)

Kilkoro dzieci skierowałyśmy do pogłębionej diagnozy. W jednej poradni była kadra mówiąca po ukraińsku. Ale ogólnie jest problem by znaleźć specjalistów z ukraińskim lub rosyjskim. (CS IDI naucz op)

Ukraińscy rodzice ukrywają informację, że z ich dzieci dotyka jakiś problem, a nauczycielom zajmuje kilka tygodni zanim sami postawią pierwsze rozpoznanie. Jest dużo dzieci ukraińskich niezdiagnozowanych. Rodzice ukraińscy się bronią rękami i nogami przed pomocą psychologa i pedagoga. U nich jest skojarzenie, że to znaczy, że dziecko jest nienormalne. My przekonujemy, że dzięki opinii pedagoga może mieć więcej godzin lekcyjnych jakiegoś przedmiotu. (CS IDI naucz op)

U nas [w Ukrainie] jest tak, że ludzie bardzo często rozumieją, że psycholog i psychiatra to jest jedna rzecz. I jak idziesz do psychologa to już coś się kręci w głowie. No to nienormalny człowiek. I dlatego się dzieciaki boją psychologa (CS wych UKR w op)

W jednej z lokalizacji poradnia psychologiczno-pedagogiczna przypisana do regionu szkoły oferuje na stronie internetowej pomoc psychologa mówiącego po ukraińsku, ale w rzeczywistości jest to tylko jeden specjalista (w skali dużego miasta) zatrudniony w innej placówce.

[Pomoc psychologiczno-pedagogiczna] nie jest dostępna... o pomoc trzeba się wystarać samodzielnie i prywatnie. (CS IDI rodz PL)

WYZWANIEM JEST ROZPOZNANIE POTRZEBY WSPARCIA

Kwestia traumy potencjalnie przeżytej przez uczniów jest, w większości szkół, tematem jednocześnie oczywistym i nieobecnym.

Nauczyciele, pedagodzy czy dyrektorzy wielokrotnie podkreślali, że mają świadomość potencjalnych traum dzieci i są gotowi udzielać wsparcia. Jednocześnie zaznaczali, że „w naszej szkole nie ma uczniów z takimi bardzo poważnymi problemami”. Trudno oczekiwać od nauczycieli umiejętności diagnozowania traum, widać jednak, że istnieje problem „pomijania” uczniów faktycznie potrzebujących pomocy psychologicznej.

„JESTEŚMY W RAZIE POTRZEBY”

Nie zaobserwowaliśmy działań systemowych, strategii przyjmowane przez szkoły w dawaniu wsparcia zarówno dzieciom polskim czy ukraińskim w radzeniu sobie z tą sytuacją i pojawiającymi się trudnościami są planowo „nienachalne”, „przy okazji”. Wyjątkiem są spotkania wychowawców czy szkolnych pedagogów z uczniami polskimi zaraz po wybuchu wojny poświęcone rozmowie o tej sytuacji – te odbyły się w wielu szkołach i miały charakter zaplanowanych „pogadanek” lub – chociaż rzadziej - spotkań warsztatowych.

Kadra najczęściej reaguje na zapotrzebowanie, które wychodzi od dzieci, ale nie inicjuje działań. Główna odpowiedzialność spoczywa na wychowawcach klas, którzy mają obserwować i „sterować” procesami zachodzącym między dziećmi w klasie. Pedagodzy i psychologowie są nastawieni na pracę indywidualną, wkraczają ze swoim działaniami jeżeli dostaną taki sygnał od wychowawcy lub samego dziecka. Wtedy spotykają się z nim i rozmawiają, słuchają, wspierają w szukaniu rozwiązań. Historie takiej pracy pojawiały się jednak zaskakująco rzadko.

BARIERY JĘZYKOWE

Największą barierą jest brak znajomości języka, który jest kluczowy w procesie nawiązywania relacji z uczniem, precyzyjnego opisywania przez dziecko uczuć i emocji.

Po czasie, nauczyciele zaczynają „się dogadywać”, ale czują, że jest to komunikacja mocno niedoskonała.

W przypadku diagnoz starają się skierować dziecko do poradni, w której pracują osoby mówiące po ukraińsku, ale czas oczekiwania jest długi. Szkolni pedagodzy, psychologowie, wychowawcy klas wprost mówili o poważnym problemie, jakim jest brak psychologa i pedagoga znającego język ukraiński (w szkole lub w najbliższym otoczeniu).

”

R2: Też tak sobie myślałam: oni może się też nie otwierają, no bo to co przeżyli. Oni żyli sobie spokojnie. A tu ciap, bach.

R1: Ale z moich obserwacji, to nie jest tak, że oni jakoś pokazują tą traumę. Oni o tym nie mówią w ogóle.

R2: Temat wojny? W ogóle się nie przejawia. (CS DI naucz pol i logopeda)

R2: później przyszedł drugi [uczeń] i on do tej pory jest taki zamknięty i z nikim się nie kontaktuje, tak naprawdę. Ewentualnie czasem z Ukraińcami.

R3: Nawet jak my do niego próbowaliśmy coś, to tak trochę zbywa ten kontakt.

R1: No właśnie też trochę nie wiedzieliśmy, czemu tak jest. Czy to może trauma czy ma jakiś problem sam ze sobą, czy może nie może zaakceptować faktu, że to on powinien trochę bardziej nauczyć się tego języka i wolałby, żebyśmy to my porozumiewali się z nim w jego języku. (CS FGI uczn PL)

SKĄD STRATEGIA „NIENACHALNOŚCI”?

Przykładem może być jedna ze szkół, skądinąd z dużym doświadczeniem w pracy z dziećmi uchodźczymi i prowadząca oddziały przygotowawcze. Po pierwszym zrywie i mobilizacji grono pedagogiczne postanowiło, że powrót do regularnego trybu funkcjonowania placówki (czyli normalnych lekcji, bez robienia dużych akcji pomocowych) jest najlepszym sposobem, aby zarówno dzieci polskie i ukraińskie zaczęły w miarę normalnie funkcjonować:

”

Nauczyciele przyjęli założenie, że normalność stwarza poczucie bezpieczeństwa. Wracamy do normalności, bo robienie rzeczy ekstra wzbudza niepokój. Robienie zbiórek jest widoczne i to rozbija potem. Na początku to było konieczne, mieliśmy odruch serca, ten pierwszy etap był ważny dla dzieci. Ale potem lekcja to jest lekcja – przewidywalność daje bezpieczeństwo. Unikamy pokazówek – wielkich działań. (CS DI psych i pedagog)

Brak kompetencji kadry szkół do rozpoznawania traumy, w połączeniu z barierami kulturowymi w korzystaniu z pomocy psychologicznej i barierą językową (brak specjalistów ze znajomością języka) sprawiają, że potrzeby wsparcia psychologicznego wielu ukraińskich uczniów prawdopodobnie nie zostały zaspokojone.

TRAUMY DOROSŁYCH

Pojawiły się też wskazania na trudną sytuację psychologiczną nauczycieli i pracowników pochodzących z Ukrainy, a zatem lista potencjalnych potrzebujących wsparcia jest większa niż sami uczniowie.

Nauczyciele i inni pracownicy szkoły pochodzący z Ukrainy – z racji znajomości języka i kulturowej „bliskości” – są często pierwszymi i najbardziej godnymi zaufania osobami, z którymi stykają się uczniowie i ich rodziny. Stają się zatem „powiernikami” problemów i trudnych emocji.

W żadnej ze szkół nie pojawił się temat oferty wsparcia dla nich, jednocześnie wyzwaniem jest zachęcenie ich do skorzystania z pomocy specjalisty: osoby te często nie czują takiej potrzeby.

”

Nikt mi [w szkole] nie mówił, gdzie mogłabym, skorzystać z pomocy. Ale też ja nie potrzebuję. Sama sobie radzę. (CS IDI naucz UKR)

OBSZARY INTEGRACJI

Uczestnicy badania identyfikują trzy obszary integracji, zazwyczaj zaczynając od **społecznej** (nawiązanie relacji, poczucie bezpieczeństwa) oraz **kulturowej** (znajomość języka i zwyczajów). Integracja **edukacyjna** (pełna partycypacja w procesach edukacyjnych) jest wymieniana, ale na kolejnym miejscu. Warto podkreślić, że nie jest to hierarchia ważności, tylko postrzeganie integracji jako wieloetapowego, złożonego procesu.

Ja się im nie dziwię, że oni się nie chcą na razie angażować w wiele rzeczy. Są wrzuceni na głęboką wodę do obcej szkoły, obcy ludzie ich otaczają, są oderwani od swoich przyjaciół, rodzin. Wszystko zostawili tam. Oni się najpierw skupiają na polskim, komunikacji z nami, a potem myślę, że to pójdzie w kierunku rozwoju już swoich pasji, w zajęciach pozalekcyjnych, czyli może być to teatr gdzie zagrają jakąś rolę, czy koło filmowe. (CS IDI naucz pol)

Udana integracja to jest taka, która skutkuje nawiązaniem relacji w klasie, że chętnie uczestniczy w działaniach klasowych, chęcią podzielenia się swoimi doświadczeniami, widać to po uśmiechu na twarzy. (CS IDI naucz niem)

INTEGRACJA POLITYCZNA

Co ciekawe, nie pojawiły się odwołania do integracji **politycznej**, czyli upodmiotowienia migrantów w nowym środowisku. Badani argumentowali to trudną sytuacją gwałtownego napływu uchodźców. Jednocześnie dominująca formuła „pomagania”, troski o tych, co mają gorzej”, w której funkcjonowały szkoły (i większość Polaków) z góry sprzyjała pewnemu paternalizmowi. Patrząc na wysoki poziom integracji w wymiarze politycznym wcześniejszych migrantów z Ukrainy (np. zaangażowanie w samorządy szkolny i klasowe) można wnioskować, że istotnym czynnikiem jest czas pobytu w Polsce.

Był taki szat, że nie myślałam żeby ich włączać do samorządu. Przychodziło dziecko za dzieckiem i często oni wcale nie chcą tych dodatkowych aktywności. Jeszcze to jest czas taki po pandemii, że szkoła nie ma wielu aktywności. (CS IDI naucz)

INTEGRACJA A ASYMILACJA

W wypowiedziach badanych widać rozróżnienie między integracją a asymilacją. Wyrażali oni troskę o zachowanie tożsamości kulturowej uczniów uchodźczych, w miarę możliwości podejmowali próby stworzenia przestrzeni do ekspresji kulturowej, np. podczas zajęć z geografii, historii lub przedmiotów artystycznych.

[Integracja to...] Dziecko jest włączane w polski proces uczenia się, jest w stanie funkcjonować w polskiej szkole, wśród polskich dzieci, zna polski, ale też jest akceptowane przez dzieci, nie jest tłamszone i może pokazywać swoją kulturę, może mówić w swoim języku, ale też zna język polski (CS IDI dyr)

→ ZOB INTEGRACJA KULTUROWA

DYREKTORZY

- Edukacja prawna w zakresie realizacji podstawy programowej, obowiązków szkoły i nauczyciela, możliwych indywidualizacji w tym zakresie.
- Łatwy dostęp do wiedzy o ukraińskim systemie oświaty wraz z analizą różnic programowych dla poszczególnych przedmiotów/klas.
- Praktyczne wskazówki zarządzania wielokulturową szkołą, inspiracje dla użytecznych rozwiązań.
- Wsparcie administracyjne związane z dodatkową liczbą oraz dużą fluktuacją uczniów.
- Przejrzyste i atrakcyjne rozwiązania (gwarantujące pracownikom stabilne zatrudnienie i atrakcyjne wynagrodzenie) w zakresie możliwości zatrudniania nauczycieli z Ukrainy.
- Materiały dotyczące możliwych strategii dot. sprawdzania wiedzy i oceniania uczniów z Ukrainy.

Integracja kulturowa

RÓŻNE KULTURY SZKOŁY

Różnice kulturowe były widoczne w sposobie postrzegania kultury szkoły (i ogólnie systemu edukacyjnego) przez uczniów z Ukrainy i ich rodziców.

Ukraińscy uczniowie postrzegają polską szkołę jako mniej wymagającą i swobodniejszą w relacjach z nauczycielami. Polska szkoła i nauczyciele dają więcej wolności, autonomicznego myślenia i możliwości auto-ekspresji. Część z tych wrażeń może wynikać z niecodziennego statusu uchodźców w polskiej szkole i wynikającym z niego traktowaniem przez nauczycieli.

Uczniowie zwracają uwagę na mniejszą liczbę przedmiotów, codziennych lekcji, a jednocześnie dłuższy czas trwania edukacji ogólnej (i dłuższy rok szkolny). Program polskiej szkoły postrzegany jest jako bardziej praktyczny, a nauka jako bardziej “przydająca się w życiu” wobec ilości materiału, który trzeba przyswoić w ukraińskiej szkole.

Ujawnił się specyficzny kulturowo stosunek do wsparcia psychologiczno-pedagogicznego. Ukraińscy uczniowie i ich rodzice postrzegają je jako coś stygmatyzującego.

W badanych szkołach dominuje przekonanie o podobieństwie kultur ukraińskiej i polskiej, które może wpływać na niedostrzeżenie różnic istotnych dla przebiegu procesu integracji (w tym planowania skutecznych działań).

Jak w oczach kolegów i koleżanek z Ukrainy wyglądają polscy uczniowie i uczennice? Mają poczucie, że polskiej szkole brakuje dyscypliny i że uczniowie są niedojrzali, niesamodzielni i nie mają szacunku do nauczycieli. Zwracali uwagę na skrajnie inny niż w Ukrainie sposób, w jaki polscy uczniowie odzywają się do nauczycieli i jak się zachowują podczas lekcji czy sprawdzianów.

W narracjach nauczycieli pojawia się wątek zdyscyplinowania uczniów z Ukrainy i okazywania szacunku nauczycielom, większego niż w przypadku uczniów polskich. Może ono wynikać zarówno z różnic kulturowych (np. większy poziom dyscypliny w szkołach ukraińskich), jak i niskiego poziomu aklimatyzacji w polskiej szkole. Nauczyciele w szkołach podstawowych zauważają wyższy poziom wiedzy z przedmiotów ścisłych.

Tu trzeba uczyć się dłużej, ale nauka jest lżejsza. (CS FGI uczn UKR)

Nauczyciele i dyrektorzy mówią, że dzieci z Ukrainy są jak nasze polskie sprzed 10 lat: odnoszą się z szacunkiem do starszych, do nauczycieli, są bardziej poukładane, mają poczucie hierarchii... (CS IDI otoczenie)

[Jeden z uczniów z Ukrainy mówi, że] tam nie można nic na lekcji, trzeba siedzieć grzecznie. Natomiast u nas jest więcej swobody, bardziej można się swobodnie wyrażać, wypowiadać się, co indywidualnie się na ten dany temat myśli. (CS IDI naucz)

Asystenci (dziecka ukraińskiego, ucznia cudzoziemskiego, międzykulturowi) to rozwiązanie z powodzeniem stosowane w polskich szkołach goszczących cudzoziemskich uczniów od wielu lat. Było bardzo wysoko oceniane również w trakcie tych badań.

Przy czym warto podkreślić, że zadania tych osób różnią się między szkołami. Kluczową rolę pełnią one w oddziałach mieszanych. Wsparcie, jakiego udzielali polskim nauczycielom i uczniom ważne było zwłaszcza w początkowym etapie funkcjonowania oddziałów przygotowawczych.

ZADANIA ASYSTENTÓW W SZKOŁACH UCZESTNICZĄCYCH W BADANIU

- Obecność na zajęciach **w klasach mieszanych**, towarzyszenie uczniom z Ukrainy (pomoc w tłumaczeniu poleceń polskich nauczycieli, w komunikacji polski nauczyciel – uczeń z Ukrainy).
- Obecność na zajęciach **w oddziałach przygotowawczych**: pomoc uczniom w kontaktach z polskimi nauczycielami, tłumaczenie poleceń, ale też załatwianie spraw organizacyjnych (np. zbiórek).
- **Prowadzenie zajęć w klasach przygotowawczych** (zajęć przedmiotowych, ale też dodatkowych zajęć z jęz. polskiego, zabaw i gier integracyjnych).
- **Praca z rodzicami**: tłumaczenie podczas rozmów z polskimi wychowawcami i nauczycielami, pomoc w obsłudze Librusa, konsultacje w zakresie wyboru ścieżki edukacyjnej dziecka (zarówno w ramach placówki jak i poza).

KORZYŚCI Z ICH OBECNOŚCI W SZKOŁACH:

- Zapewniają dzieciom **poczucie bezpieczeństwa** emocjonalnego dzięki znajomości ich rodzimego języka, uważności na potrzeby.
- **Wspierają** uczniów z Ukrainy w procesie edukacyjnym. To szczególnie ważne w klasach mieszanych, gdzie lekcje są przygotowywane i prowadzone z perspektywy potrzeb ucznia polskiego.
- Dają **poczucie bezpieczeństwa** polskim nauczycielom, pomagają w budowaniu relacji z uczniami z Ukrainy.
- **Ułatwiają** (czy wręcz umożliwiają) komunikację nauczyciel – rodzic.

”

U nas w liceum nie mamy [asystenta]. Na pewno **odciążyłby nauczyciela prowadzącego lekcje w trzydziestoczteroosobowej klasie mieszanej**. Ktoś, kto poświęci mu [uczniowi] czasu trochę więcej, kto wytłumaczy polecenie, jeszcze rozpisze to na jakieś części pierwsze, żeby było mu łatwiej. To na pewno jest nasza **pierwsza potrzeba**. (CS IDI naucz)

Dwie nauczycielki, które zostały zatrudnione formalnie jako pomoc nauczyciela, nieformalnie jako asystent językowy, kulturowy i okazało się, że **te dwie Panie są po prostu najważniejszymi osobami i w tworzeniu tych klas i w kontakcie z rodzicami, z uczniami, w organizowaniu ich życia, ale też w ogromnym stopniu w organizowaniu całej tej sfery socjalnej**. (CS IDI dyr)

Byłoby dobrze, gdyby w każdej klasie mieszanej był asystent. Są **dzieci, które w ogóle nie rozumieją i jest im może wstyd i nie mówią że nie rozumieją**. Asystent może podejść, pomóc, coś podpowiedzieć. I żeby większa liczba asystentów była, by z dziećmi **mogli później indywidualnie** przepracować to, czego dzieci nie rozumieją i z czym potrzebują pomocy. (CS IDI asystent)

Rodzice, im trudno było ten elektroniczny dziennik podklucic, to ja dzwoniła do nich .. albo tu w szkole jest dodatkowa zajęcia z języka polskiego, to ja też **dzwoniła do rodziców i mówiła kiedy** rozkład, kiedy jest to jazyk [żeby] rodzice to kontrolowali. (CS IDI asystent)

Są jeszcze panie nauczycielki z Ukrainy które przyjechały robią fajną robotę, **są tłumaczami ... w sytuacjach trudnych psychologicznych mogą pomóc**. (CS FGI naucz)

[W Ukrainie] kończysz szkołę, idziesz na uniwersytet i do pracy. I jak nie masz tego uniwersytetu, to jest zero. Dlatego u nas szkoły zawodowe, technikum, to jest jakby dziecko zmarło. (...) [Rodzice] przychodzą tutaj z dziećmi, które idą teraz klasą maturalną w ukraińskiej szkole. I mówią: „Chcemy do liceum, bo chcemy żeby dziecko szło do uniwersytetu”. **Rozmawiam z dzieckiem (...) mogę zrozumieć** jaki ma poziom języka czy coś rozumie z matematyki czy nic i w ogóle jakie ma względy na życie. I zdarza się, że niepotrzebne temu dziecku uniwersytetu. **Rozmawiam z rodzicami**. (CS IDI wych w op)

Wszystko po kolei [tłumaczyłam na języku polskim], no takie rzeczy w języku polskim, że „o” kreskowane, gdzie „u”. Ja im **mówię, jak ja to rozumiem**, to: „O, super, już rozumiem”, bo jak [wytłumaczenie] jest związane z językiem ukraińskim, jest możliwość, żeby oni to szybciej zrozumieli. (CS IDI wych w op)

Obecność asystentów w szkołach przynosi niezaprzeczalne korzyści, ale jednocześnie wiąże się z szeregiem wyzwań, które wpływają zarówno na komfort pracy tych osób, jak i osiągnięte rezultaty w zakresie integracji uczniów z Ukrainy w szkołach.

- Brakuje systemowych rozwiązań (w badanych szkołach były to głównie działania trzeciosektorowe).
- Brakuje długofalowego planowania w zakresie roli i zadań tych osób w szkołach.
- W klasach przygotowawczych osoby zatrudniane w charakterze asystentów/pomocy nauczyciela de facto pracują jako nauczyciele przedmiotowi - nie mogą korzystać z praw przysługujących nauczycielom, są gorzej wynagradzani za tę samą pracę.
- Asystenci mają niższy status w gronie pedagogicznym niż nauczyciele, nie zawsze są traktowani jako partnerzy do współpracy przez polskich nauczycieli, nie są zintegrowani z zespołem.
- Nie mają zapewnionego wsparcia psychologicznego, ani przeszkolenia w zakresie pracy z dziećmi z traumą, mimo że z założenia stanowią pierwszy kontakt w trudnych sytuacjach. Co więcej, brak jest świadomości potrzeby takiego wsparcia przez samych asystentów (osoby z Ukrainy).

”

Znaczący asystent, tak ich nie nazywamy, ale mamy trzy nauczycielki, one są zapisane jako asystentki nauczyciela, trzy panie z Ukrainy i one rzeczywiście nas wspomagają. Nie są przypisane do jednej klasy, tylko wędrują między klasami, tam gdzie jest potrzeba. (CS IDI naucz op)

Jak uczeń mnie pyta [o wojnę], to odpowiadam, ale sama nie będę o tym gadać, bo to dla mnie jest trudne. Ja też musiałam zostawić swoje mieszkanie i pracę. [zapytana o pomoc psychologiczną:] Nie, wszystko będzie okej. Po prostu tak, nie lubię o tym gadać i wspominać to wszystko (...) te bomby na drogę obok mojego samochodu... (CS IDI naucz z UKR op)

Oni są zatrudniani jako pomoc nauczyciela, za bardzo małe pieniądze, to jest praca hobbistyczna. Większy wymiar godzin jest konieczny albo większa stawka. (CS IDI naucz)

Bardzo dobrze sobie radzi [asystentka] z dziećmi, ale jej jest najtrudniej. Więc na pewno takie przeszkolenie typowo pod kątem rozwiązywania konfliktów by było dla niej ważne, bo myślę że to jest bardzo ważne. (CS naucz op)

Irina* jest nauczycielką plastyki pochodzącą ze Wschodniej Ukrainy. Przyjechała do Polski wraz z dzieckiem zaraz po wybuchu wojny. Dołączyła do męża, który już wcześniej pracował w Polsce.

Nie знаła polskiego, ale wzięła udział w intensywnym, codziennym kursie. Mówiąc, wyraźnie zastanawia się nad poprawną gramatycznie formą i używa ukraińskich słów.

Praca Iriny polega na ciągłym kontakcie z ukraińskimi dziećmi. Jest z nimi w czasie lekcji, a na przerwach jest w pobliżu sekretariatu rozwiązując bieżące problemy, pomagając w znalezieniu klas itd. **Nauczyciele zwracają się do niej o pomoc w kontakcie z ukraińskimi rodzicami.**

”

Jak dyrektor mówiła dla [do] rodziców ukraińskich, ja jestem ich [uczniów ukraińskich] mamą... dzieci [zwracają się] jakieś problemy, jakieś pytania, ktoś nie zna gdzie jest ta klasa .. jeden raz była dziewczyna z Ukrainy i ciśnienie miała wysokie, to ja przyszła i porozmawiała, że dobrze... i troszkę ciśnienie [spadło], stres, emocyjny stres w tych dietach jest ... ja chodzi z uczniami [numer klasy] na lekcje [siedzę na lekcjach], pomagaju, przetłumaczaju ... na wycieczki z nimi jechała już dwa razy ... bo tam dużo Ukraińców w tej klasie ... osiem w sumie ... jedna trzecia [klasy] ... a między lekcje to pomagajem w czym mogę .. na przerwie .. takie maleńkie diety byli, im trudno było .. trochę ich zapokajała na przerwach, pytała czy wszystko w porządku, czy kto ich nie obrażają itp.” (IDI asystentka)

Chociaż wszyscy nasi rozmówcy mówili o pracy Iriny z największym uznaniem, jej status w szkole jest ambiwalentny. **Nie jest ewidentnie postrzegana jako ktoś o pozycji równoważnej nauczycielom, raczej lokowana bliżej pracowników technicznych.** Nie korzysta z pokoju nauczycielskiego.

Irina nie jest formalnie pracownicą szkoły tylko NGO. **Formuła ta, zdaniem dyrektora, daje sporo elastyczności i pozwala na uniknięcie szkolnej biurokracji.** Dyrektor początkowo miała obawy związane z zarządzaniem pracą asystentki, ale po krótkim czasie dostrzegła liczne korzyści, przede wszystkim związane z zabezpieczeniem potrzeb emocjonalnych ukraińskich uczniów i wspomaganiem procesów edukacyjnych.

”

Najpierw myślałam, że będzie kłopot [związany z zarządzaniem i integracją w zespole]. Potem okazało się, że [Irina] jest bardzo ambitna - uczyła się języka z dziećmi. Ta pani mnie nic nie kosztuje i może dobrze określić ramy, nie zbiurokratyzowałam, nie pisze raportów tylko obserwuje te dzieci jak zastępcza matka. (IDI dyr)

Problemem jest ciągłość wsparcia - finansowanie przez Fundację obejmuje okres do końca roku szkolnego.

”

Gdyby organ prowadzący znalazł pieniądze, żeby wsparcie pomocy nauczyciela utrzymać to ja byłabym spokojna. (IDI dyr)

Spokojna byłaby też Irina, która potrzebuje zaplanować swoją przyszłość.

Z wywiadu z osobą z urzędu miasta koordynującą zatrudnianie asystentów, wiadomo, że w mieście pracuje kilkadziesiąt asystentek międzykulturowych z Ukrainy. Zostaną one zaangażowane w programy lata w mieście, będą miały możliwość proponowania własnych zajęć w tych programach. Są plany - jeszcze nieokreślone - by przedłużyć ich zatrudnienie na kolejny rok szkolny.

Przybliżanie kultury ukraińskiej polskim uczniom (i szerzej szkolnej społeczności) miało miejsce praktycznie we wszystkich szkołach.

To ważne, bo takie działania mogą pomóc w przełamaniu stereotypów i od egzotyzowaniu przybyszów.

Zabiegi te jednak ocierają się często o wizję kultury okrojonej do fasadowych aspektów, oderwaną od codziennego życia.

Szkoły, nauczyciele wpadają w pułapkę stereotypowych wyobrażeń zarówno o formie takich działań („wieczerek ukraiński”, prezentacja historii, kiermasz potraw, etc.), jak i treści (historia, kuchnia, rękodzieło).

Jedną z konsekwencji może być niska atrakcyjność tego rodzaju aktywności dla ich adresatów: dzieci i młodzieży, które potrzebują treści i środków wyrazu adekwatnych do swoich potrzeb, odnoszących się do realiów życia codziennego.

Najczęstsze formy edukacji kulturowej:

- Specjalnie organizowane wydarzenia (np. „Dzień Ukraiński”) – popularne zwłaszcza na początku obecności uczniów z Ukrainy w polskiej szkole.
- Materiały o Ukrainie obecne w przestrzeni szkoły (tablice na korytarzach).
- Prezentacje przygotowywane przez ukraińskich uczniów i pokazywane na lekcjach (wychowawczych, historii, geografii, polskiego, języków obcych).

Większość tych form zakłada duże zaangażowanie po stronie osób z Ukrainy jako twórców treści i presenterów. Nauczyciele potrafią dyrektywnie wskazywać autorów bez uwzględnienia ich potrzeby i obawy. Nie zawsze potrafili zadbać o ich komfort, np. sadzenie cudzoziemskiego ucznia w środku i zadawanie mu pytań przez całą klasę nie dając minimum poczucia bezpieczeństwa.

HISTORIE ZE SZKÓŁ

ROZMOWA O CODZIENNOŚCI

Nauczycielka od plastyki zachęciła dzieci z Ukrainy, żeby zrobiły o sobie prezentacje. Kiedy uczennica z Ukrainy opowiedziała, że pochodzi z miasteczka, w którym jest elektrownia, wzbudziła duże zainteresowanie polskich dzieci. Toczyła się dyskusja o codziennym życiu w Ukrainie.

UKRAIŃSCY CELEBRYCI NA SZKOLNYM KORYTARZU

Na korytarzu szkolnym wiszą plakaty z informacjami o Ukrainie, w prostej, nieprzegadanej formie nie tylko fakty historyczne, ale też np. współcześni znani ludzie. Jest też tablica ze słowniczkiem podstawowych zwrotów ukraińsko-polskich.

WYZWANIE: POZWOLIĆ POLSKIM UCZNIOM ZROZUMIEĆ

Młodzież ukraińska wykonywała piosenki w swoim języku na szkolnym konkursie talentów, kilka osób przyszło w tradycyjnych koszulach w „Dzień wyszywanki”, ale polska młodzież nie wiedziała dlaczego. Nie stworzono przestrzeni do rozmowy o specyfice kulturowej.

”

Poprosiłam moją uczennicę, żeby opowiedziała coś o kulturze Ukrainy, muzyce, aktorach. Żeby pokazała, że ten kraj właściwie niczym się nie różni od naszego. Że tam żyją ludzie o takich samych pragnieniach, pasjach, planach na życie. No i pięknie opowiedziała o tych obyczajach ukraińskich, wierzeniach. To było coś niesamowitego, świetna lekcja. (CS IDI naucz pol)

Czasami pytam na godzinie wychowawczej: A jak np. świętujecie na Ukrainie? No i ta osoba opowiada o tym i co jest ciekawe, uczniowie zadają jej pytania: Ale jak, ale co, ale dlaczego. (CS FGI naucz)

W naszej klasie mieliśmy całe dwie lekcje temu poświęcone. Był taki wieczór muzyczno-poetycki w marcu, gdzie mieliśmy wiersze polskie, ukraińskie, białoruskie i też muzykę, śpiewanie. Były tam cztery języki, było jakieś tłumaczenie. Rodzice siedzieli przy kawie, herbacie, dużo osób w tym wzięło udział, poznali się, zobaczyli. (CS IDI naucz)

Nikt tak bezpośrednio nas nie przygotował pod zachowywanie się względem nich. (CS FGI uczn PL)

Nie zaobserwowaliśmy wielu działań dedykowanych przybliżeniu ukraińskim uczniom polskiej kultury. Zwykle pojawiały się one jako dodatek – do określonego tematu omawianego na lekcji, wyjścia lub wycieczki klasowej.

Wyjątkiem jest nauczanie zintegrowane, gdzie stosunkowo często podejmowane są zagadnienia związane z podstawami funkcjonowania w kulturze i społeczeństwie. Nawet jeśli z założenia nie są one nastawione na integrację uczniów cudzoziemskich, pełnią taką rolę.

Przyczyną niskiej aktywności w tym obszarze może być przeświadczenie o podobieństwie kultur polskiej i ukraińskiej, ale też definiowanie celów lekcji i innych działań edukacyjnych pod kątem polskiej większości.

Najczęstsze formy edukacji kulturowej:

- Nauczanie zintegrowane, lekcje historii i języka polskiego (przy okazji konkretnych tematów).
- Wizyty w urzędach i innych miejscach użyteczności publicznej.
- Wycieczki szkolne: zwiedzanie miasta i okolicy.
- Materiały o Polsce obecne w przestrzeni szkoły (tablice na korytarzach) – powstałe na inne potrzeby.
- Wspólne, nieformalne wyjścia z polską młodzieżą.

”

Takie z innej strony i mówić, żeby taka wielka integracja była, to tu w liceum nie ma. Ale jak pojechali na obóz, to (...) jeden człowiek z Polski, jeden ze strony Ukraińskiej i wszystkie te gry, i wszystkie razem, i śpiewali razem, i tańczyli razem. To była integracja. A tak na uczeniu to nie bardzo, co ta przerwa 10 minut, jaka integracja. (CS IDI wych z op)

PRZESTRZEŃ DO UCZENIA POZASZKOLNEGO

Rozwiązaniem, wskazywanym przez większość grup badanych, jest wykorzystanie uczenia poza budynkiem szkoły: w formie wycieczek czy (pół)kolonii w okresie wakacyjnym. Pozwala to na zapoznanie się z miejscowością, jej specyfiką, historią, krajobrazem, a przy okazji nabranie ogólnej wiedzy o funkcjonowaniu w kraju przyjmującym. Jest to też, co oczywiste, forma odpoczynku oraz okazja do integracji z polskimi rówieśnikami.

PRZYKŁAD ZE SZKOŁY

ŚWIAT MŁODZIEŻY

Polska uczennica przygotowała dla uczniów z oddziału przygotowawczego spotkanie – zajęcia o kulturze młodzieżowej w Polsce. Czego słuchają, jak mówią, gdzie bywają młodzi Polacy.

DOŚWIADCZENIE NAUCZYCIELI I PERSONELU PLACÓWKI W PRACY W ZRÓŻNICOWANYM KULTUROWO ŚRODOWISKU SZKOLNYM

My się chyba przyzwyczailiśmy do takiej sytuacji, że mamy tutaj szkołę polsko-ukraińską. W każdej klasie są dzieci z Ukrainy. Najpierw 10%, teraz 20% to cudzoziemcy w szkole. Wcześniej z Czeczeni, Jemenu, Kurdystanu to było egzotyczne, pojedyncze. A teraz to jest to normalność. To się zrobi jak na zachodzie: mieszanka wielokulturowa, dlatego uczymy tego świata. (CS DI psych i pedagog)

W szkołach posiadających doświadczenie pracy w zarządzaniu wielokulturowością można zaobserwować **procesualne podejście**. Badani zauważają, że społeczność szkolna ciągle się uczy wielokulturowości i mierzy się (a także będzie się mierzyć) z trudnościami.

Uczymy się wielokulturowości. Ta wojna była pozytywnym impulsem, bo nie wzbudza w nas złych emocji, negatywnych intencji wobec dzieci, które tu przyjechały. Ale nie wiem jak to dalej będzie. Polacy nie są nieprzyzwyczajeni do wielokulturowości, jesteśmy zamknięci. (CS DI psych i pedagog)

Na bardziej **szczegółowym poziomie**, doświadczenia wielokulturowości przekładają się na:

- Postawę otwartości i akceptacji wśród nauczycieli. Nauczyciele mogą na siebie liczyć, jeśli chodzi o pomoc.
- Świadome odgrywanie przez pedagogów i psychologów roli mediatorów i wsparcie dla nauczycieli.
- Spójność pomiędzy radą pedagogiczną i pracownikami administracji.
- Poszerzanie świadomości uczniów o to, w jakiej sytuacji są dzieci z Ukrainy.

WIEDZA O KULTURZE KRAJU POCHODZENIA UCZNIÓW I RÓŻNICACH KULTUROWYCH

Nie znam dokładnie takiej mentalności narodowej, tego co jest dla nich ważne. Planując pracę mogłabym się odwołać do pewnych rzeczy, np. honor, waleczność. Bo ja robię intuicyjnie, ale nie wiem czy ja trafię. Bo może wręcz przeciwnie, bo może jest skromność i pokora.

Jest nagle zderzenie dwóch światów i to jest coś w ogóle między wierszami. Niby jesteśmy w tym samym miejscu, patrzymy na to samo drzewo ale zupełnie inaczej patrzymy. I to jest dla mnie ważne, żeby spróbować popatrzeć ich oczami. (CS IDI psych)

W części szkół (najczęściej nieposiadających doświadczeń w pracy z uczniem cudzoziemskim) nauczyciele i dyrekcja zakładają, że ogólne przygotowanie z tzw. kompetencji miękkich i empatia to wystarczające umiejętności do pracy z każdym uczniem, w tym z innej kultury. Nie czują potrzeby szkoleń dotyczących kwestii międzykulturowych.

Jednak wywiady z uczniami i rodzicami pokazują, że dla nauczycieli **wyzwaniem jest integrowanie uczniów z Ukrainy na poziomie edukacyjnym, kulturowym, społecznym**. Chcąc ich wspierać, nadają specjalny status w klasie i dyskredytują postępy uczniów polskich, starając się w ten sposób docenić ukraińskich. To budzi sprzeciw polskich uczniów i buduje niepotrzebne podziały.

Wyzwaniem przy proponowaniu edukacji międzykulturowej może być **opór nauczycieli** przed niepotrzebnymi z ich perspektywy szkoleniami, narracją o konieczności ciągłego doskonalenia (ciągle niedoskonałych nauczycieli) oraz postrzeganiem obecności uczniów z Ukrainy jako tymczasowej. Wydaje się, że w obszarze edukacji międzykulturowej część badanych nauczycieli znajduje się w fazie nieuświadomionej niekompetencji.

Czy w polskiej szkole jest możliwość wprowadzania modelu wielokulturowego, pozwalającego na zachowanie tożsamości kraju pochodzenia w miejsce asymilacji? Jak zauważył jeden z dyrektorów, teoretycznie tak.

Rozwiązania prawne są, rodzice mogą prosić o naukę ukraińskiego, geografii i kultury kraju. W przedwojniu była jedna szkoła w [mieście] z takim kursem (CS IDI dyr)

Wyzwaniem jest finansowanie i nostryfikacja uprawnień ukraińskich nauczycieli. W praktyce nie widzieliśmy, poza działaniami pojedynczych nauczycieli dających przestrzeń np. Na lekcjach przyrody czy geografii, prób tworzenia modelu wielokulturowego.

Czy utrzymanie tożsamości ukraińskiej jest zagrożone? W wypowiedziach dyrektorów i nauczycieli pobrzmiewa świadomość ryzyka polonizacji uchodźców. Jednocześnie o potrzebie utrzymania tożsamości wyraźnie mówi się w diasporze ukraińskiej, temat mocno wybrzmiał podczas rozmowy z asystentką międzykulturową w jednej ze szkół.

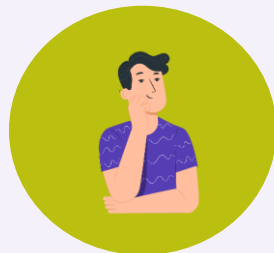
Trudno się dziwić - Ukraińcy są w stanie wojny z państwem, które właśnie tej tożsamości im odmawia. Jak zauważyła wspomniana asystentka, Ukraińcy w Polsce nie są represjonowani i nie zmusza się ich do porzucania własnej kultury. Wręcz odwrotnie, są liczną mniejszością i mają wiele narzędzi do podtrzymywania języka i kultury. Ośrodkiem integrującym, obok organizacji społecznych, jest cerkiew.

Niemniej warto podkreślić, że **niemal wszystkie podejmowane działania nakierowane na podtrzymanie kultury kraju przysyłającego mają charakter pozaszkolny. Polski system edukacyjny, jak wiele systemów edukacyjnych na świecie, ma charakter asymilacyjny, pomimo istniejących rozwiązań wspierających utrzymywanie tożsamości kraju pochodzenia migrantów.**

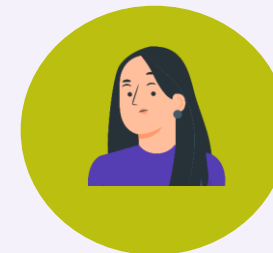
UCZNIOWIE UKRAIŃSCY

- Zrozumienie polskiego kontekstu kulturowego i edukacyjnego.
- Chęć podzielenia się swoją kulturą i utrzymywania własnej tożsamości kulturowej.
- Przepracowanie różnic kulturowych, w szczególności hamujących dostęp do integracji i korzystania z dostępnych form wsparcia.
- Wsparcie ze strony osób mających kompetencje w zakresie integracji, edukacji wielokulturowej (np. asystentów).

UCZNIOWIE POLSCY

- Przygotowanie do kontaktu i przebywania we wspólnej przestrzeni edukacyjnej z uczniami z Ukrainy, w szczególności uchwycenie i zrozumienie różnic kulturowych.
- Możliwość przepracowania na bieżąco nieporozumień czy różnic.

NAUCZYCIELE

- Nabycie podstaw wiedzy z zakresu edukacji międzykulturowej, a zwłaszcza niestygmatyzującego przybliżania polskim uczniom różnic kulturowych.
- Dostrzeżenie potrzeby i korzyści z edukacji międzykulturowej i antydyskryminacyjnej.
- Umiejętność zarządzania różnorodną kulturowo klasą.
- Podejmowanie działań antydyskryminacyjnych, umiejętność reagowania na przypadki dyskryminacji.

Integracja społeczna

Uczniowie ukraińscy mówią o **poczuciu wyobcowania, stresie i barierze językowej** towarzyszącym wejściu w nowe środowisko i nowy system szkolny. Z kolei wielu polskich uczniów doświadczyło **trudnych emocji związanych z wybuchem wojny i poczucia zagubienia** w sytuacji zmian w ich szkolnej codzienności (nowe osoby, nowe zasady, nieokreślona przyszłość).

Zadbanie o emocjonalne potrzeby uczniów, zapewnienie im poczucia komfortu i bezpieczeństwa (fizycznego i psychicznego) było bez wątpienia priorytetem we wszystkich szkołach uczestniczących w badaniu.

Dyrektorzy i nauczyciele podejmowali różnorodne działania by ten cel realizować, a rozmowy z uczniami i rodzicami wskazują, że w wielu przypadkach to się udało.

Uczniowie ukraińscy i ich rodziny czuli się zaopiekowani dzięki pomocy materialnej i informacyjnej. Dla uczniów ważny był nie tylko werbalny przekaz mówiący o solidarności i gotowości pomocy, ale też obecność ukraińskich akcentów w przestrzeni szkoły (niwelowanie poczucia lęku, wyobcowania). Kontakt z dorosłymi i rówieśnikami znającymi język ukraiński lub rosyjski również zwiększał poczucie bezpieczeństwa, gwarantował potencjalne wsparcie w trudnych sytuacjach.

W części szkół wprowadzono w życie ideę wsparcia rówieśniczego – ukraińscy uczniowie byli „parowani” z polskimi kolegami, którzy mieli pełnić rolę przewodników i służyć pomocą. To rozwiązanie nie zawsze się sprawdziło i wymaga udoskonalenia w przyszłości.

Rzadkością były rozmowy indywidualne ze szkolnym pedagogiem czy psychologiem zarówno uczniów ukraińskich, jak i polskich (w kwestiach dot. wojny w Ukrainie).

→ [WIĘCEJ TU](#)

JAK SZKOŁY ZAPEWNIAJĄ BEZPIECZEŃSTWO EMOCJONALNE UCZNIÓW?

CZĘŚCIEJ

Wprowadzenie ucznia do klasy i facylitacja procesu jego/jej integracji

Wsparcie materialne uczniów i ich rodzin
→ zbiórki, zakup wyposażenia szkolnego etc.

Przyjazna przestrzeń fizyczną, w której uczniowie będą czuli się swobodnie i bezpiecznie → np. plakaty z hasłami wsparcia dla Ukrainy, flagi na korytarzach, dwujęzyczne oznaczenia miejsc w szkole; organizacja zajęć w jasnych, przestronnych salach, miejsca do siedzenia na przerwach.

Możliwość rozmowy z osobami dorosłymi znającymi język ukraiński lub rosyjski (w tym z asystentami międzykulturowymi).

Rozmowy o emocjach dot. wojny w klasie

Oprowadzenie nowych uczniów po szkole, zapoznanie z ludźmi i miejscami. Doraźna pomoc pracowników w nawigacji po szkole i rozwiązywaniu innych problemów.

Rola kolegi („buddy”) – rówieśnika, którego rolą jest wsparcie ucznia z Ukrainy w rozwiązywaniu problemów, odnalezieniu się w szkolnej rzeczywistości.

Rozmowy indywidualne z pedagogiem i/lub psychologiem

RZADZIEJ

ROZMOWY O WOJNIE

W pierwszym okresie po wybuchu wojny w szkołach prowadzone były rozmowy z uczniami polskimi o konflikcie (przez szkolnych pedagogów, psychologów, wychowawców).

Warto podkreślić, że **wsparcie oferowane polskim uczniom** w zakresie radzenia sobie z trudnymi emocjami **bywało realizowane „intuicyjnie”**.

Pojawiały się też wątpliwości, co do potrzeby takich działań ("nie wszyscy mogą mieć potrzebę takiej rozmowy").

Przedłużający się okres wojny sprawia, że w szkołach części działań zaniechano w poczuciu oswojenia tematu, tymczasem wciąż jest potrzeba wspierania dzieci.

"Ja prowadzę też doradztwo zawodowe w klasie 8 i na jednych zajęciach rozmawialiśmy o pasjach, zainteresowaniach. Jeden przemiły chłopiec z migracji wojennej przerwał mi i powiedział, że nie chce ze mną na ten temat mówić ale chętnie mi powie jaki oni mają plan, żeby ukarać osobę, która przyczyniła się do wojny w Ukrainie. Oni nie chcą wiedzieć co mogą tu, jaka jest przyszłość tylko chcą jak to mówią "dowalić", ukarać. Na tym koncentruje się ich uwaga" (CS IDI pedagog)

BRAKUJE PROFESJONALNEGO WSPARCIA DLA UCZNIÓW

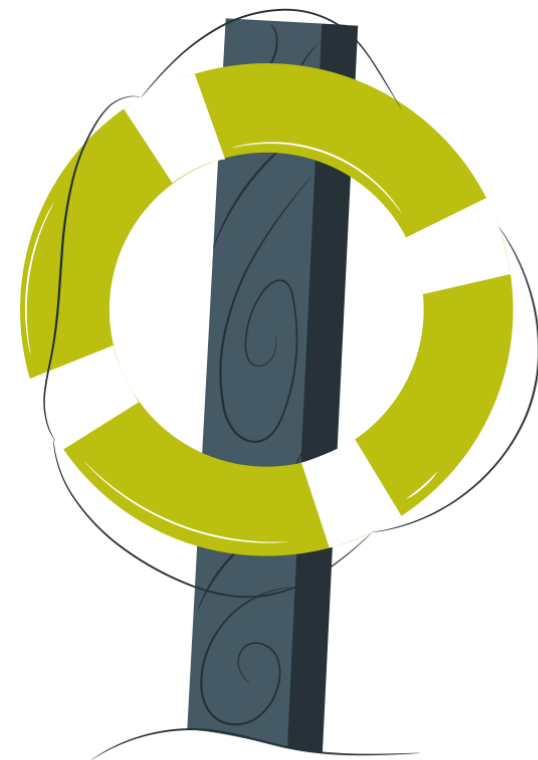
Po raz kolejny chcemy podkreślić ogromne wyzwanie, jakim jest diagnozowanie uczniów (zwłaszcza z Ukrainy) potrzebujących specjalistycznego wsparcia psychologicznego lub terapeutycznego i ograniczone możliwości profesjonalnej pomocy → [WIĘCEJ](#)

POTRZEBNE WSPARCIE DLA NAUCZYCIELI

Wyzwaniem jest **wsparcie nauczycieli i asystentów pracujących z uczniami z Ukrainy i Polski**.

Wdrażają oni różne rozwiązania, choć – jak często podkreślają – **brakuje im profesjonalnego przygotowania**, szczególnie wobec uciekinierów ze strefy wojennej.

Potrzebują rozwoju kompetencji w zakresie diagnozowania i reagowania na trudne emocje dzieci, ale też umiejętności rozpoznawania sytuacji potencjalnie zagrażających bezpieczeństwu emocjonalnemu uczniów (np. unikanie ćwiczeń, w których dzieci będą czuły się zagrożone lub działań, które mogą skonfliktować klasę).

”

To takie nieoczekiwane, kiedy uczyłeś się tyle lat w swojej szkole i pośród swoich ludzi, i nagle znajdujesz się tu. **To jest stres.** (CS FGI uczn UKR)

Byłoby dobrze, gdyby na początku wyjaśnili nam więcej... [o szkole, o nauce, itd.]. Gdy byłem przyjmowany, do sekretariatu przyszli koledzy z nowej klasy, **zaprowadzili mnie do klasy, posadzili i wszyscy się na mnie patrzyli** [...] Np. byłoby łatwiej, gdyby nam wyjaśnili, jak działa plan lekcji. My na Ukrainie mieliśmy dziennik papierowy, tu jest elektroniczny. Na początku mieliśmy problemy z dostępem do tego elektronicznego, po prostu nie rozumieliśmy, co tam jest napisane. I nie rozumiałem, kiedy coś się zmieniało, brałem np. nie te książki, albo przychodziłem na lekcję, którą odwołano i siedziałem. Tak było na początku. Teraz koledzy z klasy wrzucają plan lekcji na grupę na Messengerze i nie ma tego problemu. (CS FGI uczn UKR)

Na razie widzimy szczęśliwe twarze, mam nadzieje szczerze, że tak jest, uśmiechnięte dzieci, nie zamknięte w sobie. **Mam nadzieję, że tak jest, nie tylko w szkole, ale też w domu.** (CS IDI pomoc naucz).

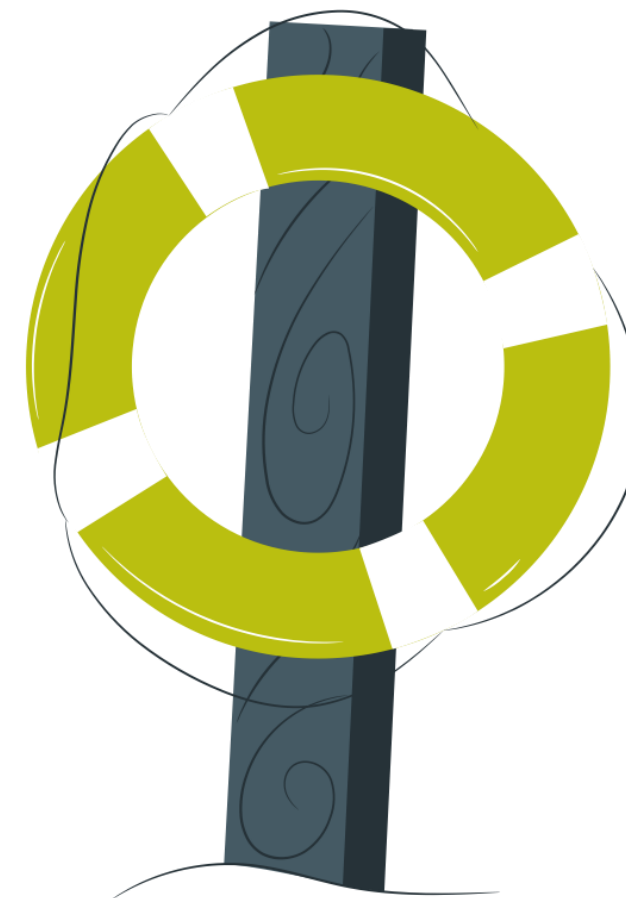
Na godzinach wychowawczych zawsze rozmawiamy dużo, więc jak ktoś ma jakieś wątpliwości, problem to **może to powiedzieć jak się czuje, czy czuje niepokój, może podejść na przerwie.** (CS IDI naucz)

W klasie starszego dziecka nauczyciel **na tablicy napisał Putin ch...** (CS FGI rodzice UKR)

[Potrzeba] może warsztatów, **jak sobie radzić z tymi dziećmi, żeby ulepszyć siebie, żeby na każdą sytuację umieć reagować**, wiedzieć jak się zachowywać z dziećmi, bo różne są dzieci każdego roku. (CS IDI pomoc naucz)

Myślałam że ten temat [wojny] jest kompletnie przewałkowany i już trochę wygasa. W tamtym tygodniu rysowali „mój stres” i narysowali wojnę, więc temat nie wygasł. **To tak jakoś w nich jeszcze wybrzmiewa.** (CS IDI psych)

Czuję się tu dobrze. Są tu szafki z kodami, dużo przyjaznych ludzi i nauczycieli, bardzo dobrze tu uczą nauczyciele, bardzo dobrze rozumiem polski. Nie ma prac domowych. Rozdają tu rzeczy. (CS FGI uczn UKR)

Integracja społeczna uczniów uchodźczych jest procesem złożonym i bardzo indywidualnym, stąd trudno tu o generalizację. Mieliśmy okazję do zaobserwowania zróżnicowanych przypadków: od zbudowania silnych relacji z polskimi rówieśnikami po alienację niewielkich grup lub pojedynczych uczniów. Bez wątplenia część nauczycieli starała się mniej lub bardziej intuicyjnie facylitować ten proces, część przyjęła, że zajdzie on „naturalnie”.

Zaobserwowaliśmy dwa równoległe procesy. Pierwszy z nich polegał na stopniowym osadzeniu się (części) ukraińskich uczniów w klasach, czego wskaźnikiem jest umiejętność wyrażania własnych potrzeb. Drugi proces to frakcjonalizm: wraz ze wzrostem liczby uchodźców w jednym oddziale wyraźnie pojawiała się tendencja do funkcjonowania we względnie zamkniętych, ukraińskich grupach, co w oczywisty sposób ograniczało integrację i naukę języka.

Umiejętność wyrażania potrzeb wiąże się z poziomem znajomości języka polskiego i z predyspozycjami osobowościowymi - łatwiej nawiązują relacje uczniowie o wysokich kompetencjach interpersonalnych, ekstrawertycy, osoby otwarte na nawiązywanie nowych znajomości (nie tylko w klasie) i oczywiście te, które swobodnie posługują się językiem polskim w codziennej komunikacji.

Z zebranych opinii i obserwacji można również podejrzewać, że łatwiej kontakt z rówieśnikami nawiązują uczniowie młodsi. Zwłaszcza w klasach edukacji wczesnoszkolnej widoczna była swoboda, z jaką dzieci wchodziły w nowe środowisko.

Z perspektywy polskich uczniów istotne jest, aby nawiązywanie relacji miało niewymuszony charakter – odpowiadało ich faktycznym potrzebom budowania relacji i było autonomiczną decyzją.

”

Im więcej ich było, tym bardziej się oddalali. Bo jak mieliśmy tylko jedną osobę to siłą rzeczy z nami się zadawała i tak kontaktowo. A później z każdą kolejną jak dochodziła, taką odrębność czuli od nas. No i nie mają też bariery językowej. (CS FGI uczn PL)

Taka grupa pięcioosobowa nagle stała się ogromną częścią klasy, która wcześniej liczyła tylko 18 osób i konflikt polegał na tym, że dla polskich dzieci to był szok, że ktoś nagle ktoś mówi w obcym języku, nie integruje się z nimi, a dla ukraińskich uczniów to było oczywiste, że będą ze sobą, bo mogą mówić w swoim języku. Oni tworzyli pewnego rodzaju klikę. To było w klasie 7, więc też nie najłatwiejszej wiekowo. Wszedł negocjator do klasy, były warsztaty integracyjne, wyjścia jakieś wspólne. Teraz ta sytuacja się unormowała ale to nie jest tak, że się jakoś specjalnie przyjaźnią. (CS IDI naucz PL)

Na przymus nie ma co. Moim zdaniem. To powinno wyjść samo z siebie, niż na przymus. Bo w tym momencie, jakbyśmy znowu robili integracji coraz więcej i coraz więcej. To wygląda to tak, z mojej perspektywy, że to jest na przymus robione. Żebyśmy zaprzyjaźnili się sztucznie dosłownie. Bo przyjaźń się rodzi z przypadku, a nie z tego, że ktoś każe nam się z kimś zadawać. (CS FGI uczn PL)

Co ułatwia budowanie relacji w obrębie klasy?

- Bardzo duże zaangażowanie, otwartość i chęć pomocy na starcie ze strony Polaków. Nauczyciele, polscy uczniowie oraz ich rodzice z dużym zaangażowaniem włączyli się we wsparcie Ukrainy oraz pomoc nowo przybywającym uczniom.
- Praca w mieszanych grupach na lekcji.
- Wspólne wyjścia uczniów po lekcjach (do kina, na spacer po okolicy).
- Kilkundniowe wyjazdy - wspólne spędzanie czasu, zaplanowane działania integracyjne (np. warsztaty).
- Udział w zajęciach pozalekcyjnych, zwłaszcza sportowych i artystycznych.
- Włączanie się uczniów z Ukrainy w aktywności, od dawna wpisane w szkolne zwyczaje (np. udział w corocznym festiwalu talentów, zaangażowanie w pomoc schroniskom).
- Wszelkie spontanicznie, oddolnie aranżowane spotkania/inicjatywy.
- Pokoleniowe odcięcie od historycznych różnic i konfliktów między Polską a Ukrainą. Dla młodzieży w tej chwili nie ma to już zasadniczo znaczenia.
- Doświadczenie pandemii – w szkołach doceniono wartość relacji, aktywności integrujące społeczność klasy rzadziej są postrzegane jako "strata czasu".
- Mieszkanie z polskimi rodzinami i kontakty z nimi.

Co utrudnia? Jakie są bariery?

- Bariera językowa (nie tylko niedostateczna znajomość języka polskiego, ale też angielskiego po obu stronach).
- Dołączanie większej liczby osób z Ukrainy do jednej klasy (zagrożenie frakcjonizmem).
- Opisywane wcześniej różne kryteria traktowania ukraińskich i polskich uczniów (nawet jeśli ustalane "w dobrej wierze").
- Przekonanie nauczycieli o samoistnym charakterze integracji, postrzeganej jako coś, co nie wymaga specjalnego zaangażowania czy modelowania, gdyż dzieje się samo.
- Niewystarczające kompetencje nauczycieli w zakresie pracy z grupą (rozwiązywanie konfliktów, uważność na zachowania dyskryminacyjne, etc.).
- Brak przygotowania uczniów do wzajemnego kontaktu i rozmowy o pojawiających się trudnościach.
- Poczucie tymczasowości – niechęć do „inwestycji” w relacje, która w każdej chwili może zostać przerwana.
- Zaburzenia adaptacyjne uczniów ukraińskich związane z doświadczeniem migracji (obniżony nastrój, wycofywanie się izolowanie, niska motywacja).
- Poczucie zazdrości polskich uczniów dotyczące specjalnego traktowania uczniów ukraińskich przez nauczycieli lub tworzenia się bliskich relacji nowych uczniów z ukraińskimi imigrantami sprzed wojny.
- Przejmowanie przez polskich uczniów nacjonalistycznych, nienawistnych narracji od rodziców w stosunku do Ukraińców.
- Poczucie przymusu wśród uczniów, którzy chcą sami decydować z kim nawiązywać relacje, a nie kierować się imperatywem.

”

Czasem jest też tak **trochę faworyzowanie ich**. Np. porównywanie po sprawdzianach, mimo że oni mają do użycia również Internet, a my nie. Później jest porównanie, że oni to tak świetnie napisali, a my nie. Nie muszą znać historii Polski, ale my musimy znać historię Rusi Kijowskiej. (CS FGI uczn PL)

Udało mi się poznać [dziewczynę z UA], przez wspólne zainteresowania. Dzięki pani od polskiego, obie rysujemy. Ona pokazała mi swój rysownik. (CS FGI uczn UKR)

Rozweselił mnie nauczyciel fizyki, jest bardzo fajny, żartuje sobie, ale jednocześnie może wyjaśnić temat [lekcji]. Później poznałam swoją polską koleżankę z Nazarem [uczniem z Ukr] i szybko znaleźli wspólny język. (CS dzienniczek uczn UKR)

Rozmawialiśmy o takich rzeczach, które dzielą Ukraińców, np. Rzeź na Wołyniu. I staraliśmy się wytłumaczyć sobie. **My wtedy nie żyliśmy, więc no może tego tak też nie przeżywamy.** (CS FGI uczn PL)

Dzieci czuły, że była kategoryzacja “wy i Ukraińcy”, dzieci lubią się integrować, ale czuli się obywatelami II kategorii - **musicie się dostosować, wy musicie usługiwać a przecież, nie każdy polski uczeń ma komfortową sytuację.** Nie był realizowany program tak jak należy, ocenianie sprawdzianów na zasadzie komentarza nauczyciela “zobacz Ukrainiec potrafił to ogarnąć a ty? Gdzie jesteś?” (CS IDI rodzic PL)

Też była sytuacja, że szliśmy do kina i złożyliśmy się, żeby oni nie musieli płacić, a ostatecznie skończyło się na tym, że przyszli i wyszli. Jak są reklamy przed filmem, to stwierdzili, że jednak nie chcą być i wyszli. Czyli **poszło to na marne.** (CS FGI uczn PL)

Mieliśmy taką historię w jednej klasie, gdzie mieliśmy starych imigrantów zaprzyjaźnionych już z naszymi Polakami i jak przyszli nowi imigranci, to starzy imigranci skupili się na nowych, bo byli naturalnymi łącznikami, a nasze dziewczyny **były zazdrosne, że zostały zostawione.** (CS IDI dyr)

Tłumaczę to im [nauczycielka uczniom polskim] tak: “Ale widzisz, że dopiero przyjechała, że ja doceniam każdą pracę, że to jest za wkład pracy, a nie dokładnie za umiejętności”, ale w klasach 4-6, uczniowie tego nie łapią, **odbierają to jako niesprawiedliwość.** (CS FGI naucz)

Teraz bardziej przebywam z Polakami niż z Ukraińcami. **Poznaliśmy się i dobrze się wśród nich czuję.** (CS FGI uczn UKR)

Poszliśmy wczoraj na spacer z naszymi kolegami i koleżankami z klasy. Było miło. (CS Dzienniczek uczn UKR)

Oni są bardzo fajni, jak przyszedłam pierwszy raz i patrzyłam na dziewczynki, myślałam, z nimi nie będę się kolegować, ale za chwilę to już pół szkoły znam. To dlatego, że jestem taka otwarta i u mnie język polski płynie jak woda. (CS FGI uczn UKR)

Działania integracyjne na poziomie szkoły należą do rzadkości. Są to na ogół działania o charakterze akademii lub symboliczne (dni Ukrainy, przedstawienia itp.) – ważne, ale punktowe. Ponadto ich częstotliwość od wybuchu wojny spada.

Uczniowie ukraińscy, poza pojedynczymi przypadkami, nie biorą udziału w zajęciach pozalekcyjnych, brakuje też dostępnej dla nich oferty zajęć pozaszkolnych.

Ich doświadczenie zmiany rozciąga się poza ściśle środowisko szkolne. Nastolatki pochodzący z miasta metropolitalnego, którzy trafili do średniej wielkości powiatowego miasta w Polsce odbierają to jako deklasację.

”

R2: Poza dodatkowymi lekcjami polskiego nigdzie szczególnie nie wychodzę.

R3: Miasto jest ładne przyjemne, ale nudne.

R4: Jedyna rozrywka tutaj, to pójść do Biedronki. Nie ma boisk i drążków (siłowni) na świeżym powietrzu. U nas drążki są na każdym podwórku. Nawet na wsi, do której wyjeżdżałem na wakacje, są. Małe to miasto jest po prostu. (CS FGI ucz UKR)

B: A po szkole idziecie pograć w piłkę nożną czy w kosza?

O3: Nie ma z kim... no i piłki nie mam.

O2: Tam w domu [w Ukrainie] uprawiałam sport, tutaj nie. (CS FGI uczn UKR)

Integracja uczniów by wyszła podczas jakichś gier wspólnych, wyjść. Zebrać wszystkie drugie klasy, zrobić dwie godziny wolnego od szkoły: my się uczyliśmy ukraińskiego, oni polskiego (CS IDI samorząd)

Jakoś zupełnie spontanicznie i naturalnie wyszło, że [uczennice z Ukrainy] uczestniczą we wszystkim, co uczniowie [polscy]. I tu jedna będzie grała różową panterę na koniec roku, druga będzie rysowała. (CS IDI psych)

DLA UCZNIÓW LICZY SIĘ "NATURALNOŚĆ/AUTENTYCZNOŚĆ"

Wydarzenia o charakterze akademii były odbierane jako sztuczne – w tym sensie lepiej sprawdzała się integracja uczniów uchodźczych wokół wydarzeń wpisanych w kalendarz szkolny i tym samym obecnych w świadomości polskich uczniów. Konkursy talentów, festiwale, akcje porządkowania książek w bibliotece – te wszystkie wydarzenia dawały dużo przestrzeni do „niewymuszonej” integracji.

Działaniem sprzyjającym integracji na wielu poziomach było organizowanie wyjazdów i wycieczek, w szczególności zawierających zaplanowany komponent integracyjny.

PRAKTYKOWANE ROZWIĄZANIA

WSPÓLNY WF

Uczniowie z oddziału przygotowawczego mają wspólne lekcje WF i plastyki z dziećmi z klas polskich.

TRENINGI BOKSERSKIE

Zaproszenie uczniów z Ukrainy do trenowania w przyszkolnym klubie razem z uczniami polskimi. Uczniowie nawiązali relacje, wspólnie ćwiczą.

SZACHY W BIBLIOTECE

Zespół biblioteki zaprosił klasę przygotowawczą do pomocy w transliteracji i wprowadzeniu do księgozbioru szkolnego pozycji ukraińskich. Dzięki temu uczniowie zapoznali się z biblioteką i teraz korzystają chętnie z jej przestrzeni wspólnie z młodzieżą polską, grając w szachy i inne gry w czasie wolnym.

ZAJĘCIA POZALEKCYJNE

Kolejnym ważnym obszarem są zajęcia dodatkowe. Z jednej strony umożliwiają one nawiązywanie relacji, w tym poza zespołem klasowym, z drugiej są znaczącym elementem czasu wolnego uczniów. W żadnej z badanych szkół nie pojawiła się oferta zajęć pozalekcyjnych dla ukraińskich uczniów (czy choćby szersza próba włączenia ich w takie zajęcia). Argumentowano to chaosem związanym z nową sytuacją, deficytem czasu i barierą językową.

Korzystnie oddziaływały zajęcia sportowe i artystyczne. Pozwalały na integrację z rówieśnikami bez konieczności biegłego posługiwania się językiem polskim.

WOLONTARIAT I PROJEKTY SPOŁECZNE

"z Ukrainy z Czeczenii miałam dzieci u mnie w klasie, z Gruzji. Ja uważam że oni się bardzo dobrze adaptują i myślę, że oni lepiej się sprawdzają nie ucząc się na lekcjach tylko w działaniach społecznych. Oni są bardzo kreatywni, twórczy pomocni. Mi się nie zdarzyło żebym ja poprosiła kogoś z kraju innego niż Polska i żebym spotkała się z odmową" (CS IDI pedagog)

POZA SZKOŁĄ

Kontakty poza szkołą zachodzą głównie w obrębie społeczności ukraińskiej, z nielicznymi wyjątkami (szczególnie jeśli rodzina uczniów polskich gościła uchodźców z Ukrainy). Czynnikiem niesprzyjającym nawiązywaniu relacji poza szkołą było obciążenie czasowe uczniów ukraińskich, wynikające z kontynuowania równoległej edukacji w Ukrainie czy poczucie dyskomfortu na myśl o wizycie w domu kolegów (skrzępowanie, dystans).

Zdecydowanie trudniej o kontakty pozaszkolne na poziomie szkoły średniej, tam uczniowie ukraińscy tworzą swoje grupki, czemu sprzyja funkcjonowanie klas przygotowawczych.

Kontaktom pozaszkolnym sprzyjały kompetencje interpersonalne i lokalizacja szkoły – w mniejszych miejscowościach łatwiej było o spotkania uczniów po lekcjach.

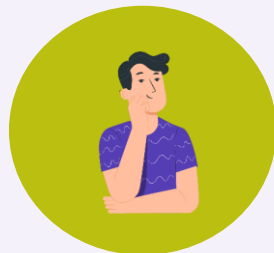
*Koledzy **zapraszali mnie do domu, ale odmówiłem**. To byłoby takie jakieś... krępujące. (CS FGI uczn UKR)*

***Spotykamy się dziećmi po szkole. Na rowerach, w domu się odwiedzamy. zapraszają mnie na noc.** (CS FGI uczn UKR)*

UCZNIOWIE UKRAIŃSCY

- Bezpieczeństwo fizyczne i emocjonalne.
- Wsparcie w radzeniu sobie z traumą, problemami emocjonalnymi.
- Potrzeba komfortowego funkcjonowania w środowisku wielokulturowym.
- Posiadanie osoby, której ufam.
- Przynależność do grupy.
- Potrzeba poczucia własnej wartości (w obcym/nowym środowisku).
- Potrzeba przestrzeni/okazji do nawiązywania nowych relacji koleżeńskich (w szkole i poza), do codziennych kontaktów.
- Potrzeba działania, dania czegoś od siebie innym (nie tylko pozycja biorcy pomocy).

UCZNIOWIE POLSCY

- Bezpieczeństwo fizyczne i emocjonalne.
- Wsparcie w radzeniu sobie z traumą, problemami emocjonalnymi.
- Potrzeba komfortowego funkcjonowania w środowisku wielokulturowym.
- Posiadanie osoby, której ufam.
- Potrzeba poczucia własnej wartości (w obcym/nowym środowisku).
- Potrzeba równego/sprawiedliwego traktowania w grupie wielokulturowej.
- Potrzeba swobody w nawiązywaniu nowych relacji koleżeńskich (decydowania, z kim chcę się przyjaźnić).

NAUCZYCIELE

- Podniesienie umiejętności w zakresie rozwiązywania konfliktów, działań antydyskryminacyjnych, umiejętności diagnozy stanów emocjonalnych uczniów.
- Podniesienie kompetencji w posługiwaniu się językiem ukraińskim lub zapewnienie tłumaczenia.

B

Integracja edukacyjna

**RÓŻNORODNA GRUPA =
RÓŻNORODNE POTRZEBY
EDUKACYJNE**

Uczniowie z Ukrainy, to nie monolit, a bardzo różnorodna grupa pod względem:

- **Poziomu motywacji** do nauki

Wiąże się on zwykle z celem: bardziej zmotywowani są ci, którzy wiążą przyszłość (długofalowo lub na stałe) z Polską.

- **Poziomu wiedzy** z poszczególnych przedmiotów.

Przy czym, wyzwaniem dla nauczycieli jest tutaj diagnoza.

- **Charakteru, sposobu bycia.**

Osoby otwarte, ekstrawertyczne nie tylko łatwiej odnajdują się w szkolnej i klasowej społeczności, ale też łatwiej im się uczyć w polskiej szkole.

- **Stylów uczenia się i preferencji,** co do przedmiotów

Świadomość tej różnorodności i jej wpływu na uczenie się uczniów jest ważna dla skutecznego nauczania.

STEREOTYPY I OCZEKIWANIA

Nie bez znaczenia dla integracji edukacyjnej uczniów z Ukrainy są też dwa zdiagnozowane w badaniu zjawiska:

W świadomości wielu nauczycieli istnieje pożądaný profil ucznia z Ukrainy. To „grzeczna, dobrze ułożona, cicha dziewczynka” oraz płynnie mówiący po polsku, ambitny i aktywny uczeń.

Dzieci wpisujące się w to wyobrażenie są postrzegane jako „zasługujące na pomoc”, mają większe szanse na włączenie przez nauczyciela w procesy edukacyjne w klasie i szkole.

Druga kwestia to **niezrozumienie dla postaw uczniów niezaangażowanych w zajęcia, nie zainteresowanych szkołą, ostentacyjnie kontestujących.**

”

Jeden jest bardzo wycofany. A jeden jest taki, chyba wręcz nacjonalista ukraiński. Taki trochę negatywnie nastawiony. Nie wiem czemu, bo tutaj my wszyscy przyjęliśmy ich. On najpóźniej chyba trafił do grupy, do klasy. I do uczniów w klasie też. (CS IDI naucz)

Córka była trochę zdziwiona, że dzieci nie są przestraszone, nie po traumie tylko wymalowane. U córki jest też dziewczynka - z tych cichutkich, spokojnych, taka fajna. Takim to trzeba pomagać. (CS IDI rodzic PL)

Te dzieci są jak nasze, tak samo różne. (CS IDI dyr)

Dobre opanowanie języka polskiego przez uczniów z Ukrainy jest uważane za niezbędne dla efektywnego nauczania i uczenia się w polskiej szkole.

W młodszych klasach szkoły podstawowej, dzieci uczą się polskiego naturalnie w trakcie kontaktów z rówieśnikami, mniejsza jest – według naszych rozmówców - potrzeba dodatkowych zajęć.

Panuje też przekonanie, że dzieci z oddziałów przygotowawczych; mające 6h polskiego w tygodniu, czy te które miały wcześniej kontakt z językiem polskim, są w stanie w trzy miesiące nauczyć się języka w sposób pozwalający im funkcjonować wśród polskich dzieci, zacząć zajęcia w klasach mieszanych.

Nauczyciele zgłaszają problem efektywnego nauczania języka polskiego **w bardzo licznych klasach**. Nie zawsze w szkołach jest możliwość zajęć w grupach.

Wprowadzenie dodatkowych godzin polskiego dla dzieci z Ukrainy, w trakcie roku szkolnego wiązało się z **wyzwaniami logistycznymi** (znalezienie nauczyciela, organizacja planu zajęć).

W jednej ze szkół w ogóle nie skorzystano z możliwości dodatkowych godzin, "odkładając" to zadanie na kolejny rok uzasadniając tę decyzję „dobrem ucznia”.

Pojawiły się również głosy o **potrzebie elastyczności – adekwatnego dostosowania zakresu oferty**, tak by uwzględnić różnorodność kompetencji i potrzeb edukacyjnych uczniów.

PRAKTYKOWANE ROZWIĄZANIA

WSPÓŁPRACA NAUCZYCIELEK W ZAKRESIE UCZENIA POLSKIEGO

Nauczycielki uczące polskiego w oddziale przygotowawczym – Polki i Ukrainka - wspólnie ustalają, czego będą uczyć.

Rozmawiałam z innymi nauczycielkami polskiego, bo miałyśmy takie spotkanie o tym ,co kto będzie uczył. Jeżeli ja mogę uczyć gramatyki, bo mówię po ukraińsku i mogę to wytłumaczyć, to ja będę prowadziła gramatykę. A oni będą rozmawiać z nimi, żeby oni mogli rozmawiać. No i tak się dzielimy między sobą. (CS IDI naucz pol w op UKR)

*Mi by zależało na tym, żeby grupa była, nie wiem, 5 osób, 10, **no 15 to jest już tłum. A tu jest 25 osób, które naprawdę były na różnym etapie.** (CS IDI naucz pol op)*

*Wprowadzenie 6 godzin polskiego tygodniowo pod koniec roku, kiedy nie ma nauczycieli, kiedy są plany zajęć ustalone, spowodowało, że nam się to trochę wywróciło. Przyjęłam rozwiązanie pośrednie: zatrudniłam dodatkowego nauczyciela i **na 2 dni wyjmujemy dzieci z klas i mają przez 2 dni tylko język polski.** Bo jak to są dzieci z 7 klasy i mają po 6-7 lekcji dziennie, dodawanie im jeszcze 2 kolejnych lekcji polskiego, to by chyba dorosłego zabiło, a co dopiero dzieci. (CS IDI dyr)*

Ja nie widzę potrzeby, żeby Sasza chodził na dodatkową lekcję polskiego, bo on go zna. Dla mnie najważniejsze jest, żeby Sasza chodził na robotykę, bo jest w tym świetny. Żeby rozwijał swój potencjał. (CS IDI psych)

*Synowi ciężko, bo żeby poznać przedmiot trzeba umieć czytać i pisać. **Jak on robi te zadania z matematyki jak on normalnie nie może przeczytać polecenia.** zanim on wpisze to polecenie w tłumacza to pół uroka przejdzie. (CS IDI rodzic UKR)*

*Bardziej dla tych dzieci trzeba było stworzyć taki bezpieczny azyl. Bo z tym bagażem, co przyjechał porzucając wszystko, **to czy im damy 10 godzin, czy im damy 2, to ich mózg nie przyjmie,** bo jest tak zestresowany. (CS IDI psych)*

PANACEUM NA PROBLEMY

W szkole o niskim poziomie doświadczeń z uczniem cudzoziemskim i małą liczbą Ukraińców organizacja klas przygotowawczych jest pokazywana jako remedium, szczególnie na przewijającą się we wszystkich narracjach „barierę językową” i ogólne usprawnienie pracy szkoły.

Pierwsze co, to oddział przygotowawczy. To ułatwiłoby pracę wszystkim. Ja sobie zdaję sprawę, że to się łączy z dodatkowymi pieniędzmi. No bo to trzeba wtedy prowadzić zajęcia według już innych przepisów. (CS IDI dyr)

WIZJA GETTOIZACJI

Natomiast w szkołach z doświadczeniem pracy z uczniami cudzoziemskimi i dużej liczbie uczniów ukraińskich wszyscy rozmówcy (z pojedynczymi wyjątkami) opowiadali się za klasami integracyjnymi jako docelowym rozwiązaniem. Wybrzmiewa jednocześnie natomiast potrzeba oferty przygotowującej dzieci do wejścia w klasy różnorodnej narodowościowo.

Bez zastanowienia powiedziałbym do oddziału ogólnodostępnego, gdyż daje to możliwość przygotowania do funkcjonowania w społeczeństwie polskim ... Tworzenie oddziału przygotowawczego jest pewnego rodzaju gettem.. oddziały przygotowawcze są rozwiązaniem sztucznym, na przetrwanie. [...] Oni [uczniowie ukraińscy] nie są jednorodni. (CS IDI dyr)

Dzieci nie można oddzielać, żeby nie poczuły, że są inne, żeby nie pomyślały, że coś jest z nimi nie tak. (CS IDI asystent międzykult)

ZALETY KLAS PRZYGOTOWAWCZYCH

Można mówić o wielości „zadań” klas przygotowawczych: od zapewniania poczucia bezpieczeństwa emocjonalnego uczniów z Ukrainy, przez edukację, aż po ułatwienie zarządzania procesem przyjmowania uczniów z Ukrainy w szkole.

Moja rola to nie tylko uczenie ich, wychowywanie, ale dbanie o ich [uczniów] dobrostan. Czy mają co zjeść, w co się ubrać, czy się dobrze czują. Z czasem to się rozluźnia, bo oni się czują tutaj coraz pewniej. Ale na początku to był taki opiekun. Nie tylko wychowawca, który uczy, który wystawia oceny, ale daje wsparcie. (CS IDI naucz op)

KORZYŚCI DLA UCZNIÓW

- Zapewnienie uczniom z Ukrainy poczucia bezpieczeństwa emocjonalnego, zaopiekowania.
- Możliwość szybkiego opanowania języka polskiego jako języka obcego oraz opanowania języka poleceń i terminologii dla różnych przedmiotów.
- Szybsze wyrównywanie różnic programowych (uczniowie nie muszą zapełniać czasu „kolorowankami”) - ważne szczególnie w przypadku uczniów ze starszych klas.
- W przypadku młodszych dzieci integracja z polskimi uczniami poza zajęciami (boisko, plac zabaw) nie jest problemem.

KORZYŚCI DLA SZKOŁY/NAUCZYCIELI

- Łatwość skoordynowania wsparcia/pracy z uczniami, zapewnienia uczniom kompleksowego wsparcia.

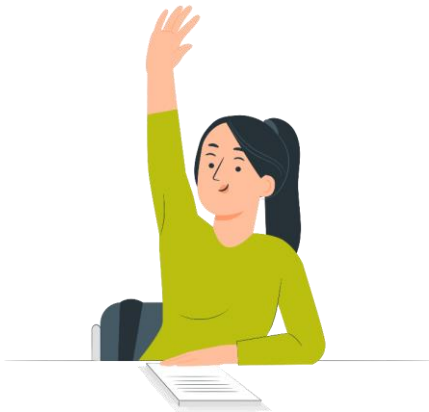
Nie wyobrażam sobie, że oni wchodzą po prostu i na dzień dobry jest Pan Tadeusz, tak? No bo to by było nawet niemożliwe i stresowałoby i ich, i nauczyciela. (CS IDI naucz w op)

Przewaga klasy przygotowawcze nad klasami mieszanymi to wyrównanie tych różnic i nauczenie języków przedmiotowych. (CS IDI naucz op)

Te miesiące [w oddziale przygotowawczym] przyniosły jej [córce] korzyść. Gdyby od razu poszła na polską klasę, byłoby jej bardzo ciężko. Nie byłaby w stanie konkurować z innymi, chociaż ma dobre wykształcenie podstawowe w ukraińskiej szkole. (CS IDI rodzic UKR)

DLA UCZNIÓW

- Duża rozpiętość wiekowa uczniów powoduje napięcia i konflikty (np. w klasach licealnych są często także uczniowie w wieku typowym dla polskiej szkoły podstawowej).
- Zagrożenie gettoizacją – mocno ograniczone możliwości integracji z dziećmi polskimi.
- Uczenie się języka/języków w stosunkowo dużych grupach nie jest efektywne. Ograniczone możliwości szybkiego nauczenia się płynnego, spontanicznego mówienia po polsku.
- Starsi uczniowie mają kłopoty w adaptacji do klas mieszanych po ukończeniu oddziałów przygotowawczych. Z kolei wielu nauczycieli uważa, że to się „samo zrobi”.

*Dzieci 13-17 lat mają różny poziom w angielskim i ukraińskim języku i to jest trudne bo oni mają różny wiek i różny poziom, a ja jedna jestem i **trudno dla wszystkich zrobić takie zadanie i ćwiczenie, żeby to było dla każdego.** (CS IDI naucz ang)*

*Dzieci z Ukrainy po miesiącu są w stanie się komunikować. Dzieci się porozumieją.. Ale jest tak dużo lekcji, że **nie ma przestrzeni, żeby zrobić na przykład wspólne kółko planszówkowe.** Nie ma czasu po szkole. Nie ma kiedy, nie ma gdzie. (CS IDI naucz op)*

*To jest rzecz, na którą się absolutnie świadomie i z wielką odpowiedzialnością zdecydowałam. No ale to też jest jakimś **dodatkowym zobowiązaniem,** bardzo ciekawym i istotnym dla mnie, ale też jest jakimś elementem, który należy w tym czasie obowiązków uwzględnić. (CS IDI naucz pol op)*

DLA SZKOŁY/NAUCZYCIELI

- Brak jasnych wytycznych odnośnie zasad prowadzenia oddziałów przygotowawczych (obecnie i na kolejny rok szkolny).
- Obciążenie czasowe i emocjonalne nauczycieli – dodatkowe godziny pracy, praca w trudniejszych niż „standardowe” warunkach – negatywny wpływ na dobrostan.
- Różny wiek uczniów, poziom wiedzy, motywacji do nauki, różne plany pobytu w Polsce.
- Nauczyciel musi realizować kilka programów (poziomów) jednocześnie.
- Prowadzenie spraw administracyjnych – dodatkowe obciążenie dla personelu niepedagogicznego.
- Ograniczona dyspozycyjność polskich nauczycieli znających języki ukraiński lub rosyjski – trudno zebrać kadrę.
- Wyzwaniem jest zaplanowanie i zarządzanie procesem wychodzenia uczniów z klas przygotowawczych i dołączania do mieszanych, komunikacja między wychowawcami (np. w jednej ze szkół nauczycielka w klasie mieszanej była zaskoczona pojawieniem się nowego ucznia z oddziału przygotowawczego na lekcji, nikt jej nie poinformował).

Zebrane dane pozwoliły na identyfikację czynników istotnych dla organizacji klas przygotowawczych.

CO JEST WAŻNE?

- **Zatrudnienie nauczycieli z Ukrainy** (wychowawczynie, organizatorzy, nauczyciele kluczowych przedmiotów). Zapewnia to znajomość ukraińskiego systemu edukacji, kultury pracy szkoły, bezpośrednią komunikację z uczniami i rodzicami po ukraińsku, zaufanie uczniów i rodziców do „swoich”.
- Założenie, że klasa przygotowawcza jest **etapem przejściowym dla uczniów**.
- Myślenie o klasie przygotowawczej jako **grupie uczniów z różnymi potrzebami** i uwzględnianie tej różnorodności w planowaniu procesów edukacyjnych (np. podział klasy na podgrupy wg stażu, wieku, zainteresowań).
- Stała, dobra **współpraca z organem prowadzącym** daje możliwość sprawnego podejmowania decyzji i wdrażania działań (najpierw działanie, potem formalności, elastyczność w podejściu do procedur).
- Zadbanie o **szeroką ofertę dla uczniów** – w szkole i poza szkołą (współpraca z otoczeniem) umożliwiającą im zarówno „osadzenie” w Polsce, poznanie polskich realiów, jak i zainteresowań czy zaplanowanie dalszej ścieżki edukacyjno-zawodowej.
- Dbanie o **punkty styku ze społecznością szkolną** („wolny słuchacz” na lekcjach w klasach integracyjnych; zajęcia pozalekcyjne, w tym sport, wyjazdy etc.)
- **Organizacja przestrzeni** zapewniająca uczniom poczucie bezpieczeństwa i komfortu.

RÓŻNE FUNKCJE ODDZIAŁU PRZYGOTOWAWCZEGO

- Etap przygotowawczy do wejścia do klasy mieszanej.
- Intensywne przygotowanie do życia w Polsce (także w połączeniu ze szkołą zdalną w Ukrainie).

W planowaniu założeń dla funkcjonowania klas przygotowawczych w przyszłości ważne jest uwzględnienie różnych potrzeb uczniów w zakresie dalszej ścieżki edukacyjnej. Uczniowie ze starszych klas szkół średnich, w klasie przygotowawczej mogą przygotować się do podjęcia edukacji pomaturalnej w Polsce (kończąc równoległe ukraińską szkołę i zdając ukraińską maturę). Ważne jest rozstrzygnięcie jaki podmiot powinien organizować taką edukację (szkoła, CKU, lokalne instytucje kultury, etc.).

Oni [uczniowie] nam mówią: My nie chcemy tu 4 lata się uczyć w liceum, my teraz będziemy mieć maturę za rok i nam wygodniej jest wrócić, kończyć, zdać maturę, wyuczyć się języka polskiego albo angielskiego i iść na studia albo w Polskę albo Słowację, gdzie będą chcieli. (CS IDI naucz op)

BEZPIECZNA PRZESTRZEŃ BIBLIOTEKI

W szkole podjęto decyzje by zmienić pierwotny plan i zamiast w sali w piwnicy szkoły lekcje dla dzieci z oddziału przygotowawczego zorganizować w bibliotece.

Zajęcia mieliśmy w bibliotece, gdzie jest ładnie, nie ma tablicy, jest dywan. Oni się nie czuli na początku, że oni są w szkole. Od początku siedzieliśmy wspólnie przy stole. (CS IDI naucz)

DAROWIZNY

W jeden ze szkół utworzono specjalne subkonto bankowe i szkoła zbierała środki finansowe w formie darowizn. Dzięki skutecznej kampanii informacyjnej w social i tradycyjnych mediach prowadzonej wśród rodziców, szkoła była w stanie sprawnie zorganizować funkcjonowanie oddziałów i pomoc dla uczniów.

PODZIAŁ NA PODGRUPY JĘZYKOWE

W jednej ze szkół dzieci funkcjonujące formalnie w ramach jednego oddziału zostały podzielone na mniejsze grupy, zgodnie z poziomem znajomości języka polskiego.

WOLNI SŁUCHACZE

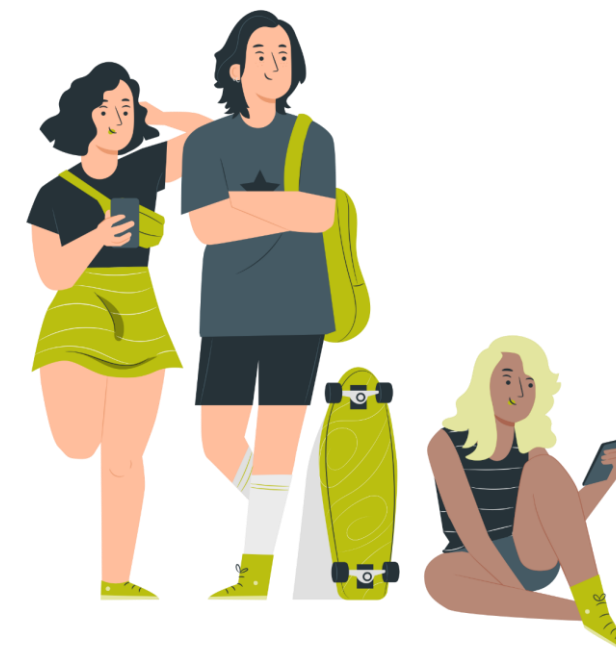
Uczniowie w oddziale przygotowawczym w liceum, którzy opanowali język polski w stopniu umożliwiającym uczestniczenie w zajęciach w tym języku, mogli uczęszczać na lekcje w klasach integracyjnych w charakterze „wolnych słuchaczy”.

ELASTYCZNOŚĆ

Tego się nie da napisać w oficjalnych dokumentach, bo by mnie nadzór pedagogiczny zeżał, ale zgody na utworzenie, zatrudnienie, na takie różne rzeczy formalne, działa się najpierw przez telefon, a formalności się zdążyły za dwa, czy trzy tygodnie „zrobić”. (CS IDI dyr)

WYCIECZKI EDUKACYJNE

Dzieci z klas przygotowawczych w liceum regularnie odbywały wycieczki: odwiedzały m.in. urzędy, uczestniczyły w spotkaniach organizowanych przez organizacje pozarządowe, podczas których zapoznawały się z ofertą dla cudzoziemców.

ROZWÓJ ZAINTERESOWAŃ POZA SZKOŁĄ

W części szkół pracownicy poszukiwali dla uczniów z Ukrainy możliwości rozwoju zainteresowań i talentów, kontynuacji ich aktywności w Ukrainie. Np. dla jednej z uczennic zorganizowano możliwość uczestniczenia w zajęciach jazdy konnej, innej treningi jazdy figurowej na lodzie lub balet.

W klasach integracyjnych procesy dydaktyczne były planowane i realizowane z **perspektywy ucznia polskiego**.

Brak jasnych wytycznych/strategii postępowania, łatwo dostępnych materiałów dydaktycznych, kompetencji w zakresie nauczania różnorodnej narodowościowo i wiekowo grupy czy poczucie tymczasowości sytuacji sprawiały, że **nauczyciele nie włączali (lub włączali w minimalnym stopniu) uczniów z Ukrainy w proces edukacyjny**. Powszechnie wykorzystywany **tłumacz google nie sprawdzał się na dłuższą metę** – to czasochłonny sposób komunikacji, nie przystający zupełnie do realiów 45 minutowej lekcji.

Uczniowie z Ukrainy zwykle dostawali jakieś zadania: takie same jak uczniowie z Polski lub alternatywne. Przy czym te ostatnie były często **nieadekwatne do ich poziomu wiedzy, możliwości**, etc. (np. kolorowanie flag przez 6-klasistów lub przepisywanie notatek), a ich celem było przede wszystkim zagospodarowanie czasu dzieci z Ukrainy i powrót do pracy z uczniami polskimi.

W chwili obecnej jest to udawanie nauki, a następny rok będzie prawdziwą nauką. (CS IDI naucz)

”

Na początku siedzieli i nic nie robili. Ja nie umiem rosyjskiego ani ukraińskiego, więc też nie mogłam stworzyć sama jakiejś pomocy (...) Szukałam różnych rzeczy, które mogłyby ich zainteresować. (CS IDI naucz)

Takie miałam „szczęście”, że [kiedy] wszystkie dzieci przyszły z Ukrainy, to we wszystkich klasach omawiałam lekturę. No i czego wymagać od dziecka, które nie zna lektury, nie mówi po polsku. **No siedziały po prostu. Rozmawiały.** Klasa coś pisała, to ja rozmawiałam. **Próbowałam rozmawiać po polsku przez tłumacza.** Jakieś takie proste wymiany zdań. (CS IDI naucz pol)

I wszyscy **siedzą na telefonie i w coś grają** na lekcjach. Bo się po prostu nudzą jak nie rozumieją. (CS FGI uczn PL)

Staram się **raczej Polakom poświęcać czas, bo tu jest program i matura** nas tak naprawdę do tego zmusza, że, muszę im poświęcić czas, bo z tymi nie mam pewności, co dalej będzie. Czy oni będą dalej w Polsce czy nie. (CS IDI naucz)

Część nauczycieli **nie była również zainteresowana udzielaniem informacji zwrotnej uczniom z Ukrainy**, bo z ich perspektywy “to nie jest nauka”. Brakowało im też informacji o poziomie wiedzy uczniów oraz często kompetencji językowych, by swobodnie taką informację przekazać.

Możliwość uczenia się na zajęciach uczniów ukraińskich zależy od poziomu znajomości języka polskiego oraz tego, jaką część klasy stanowią osoby z Ukrainy.

Im lepsza znajomość języka polskiego u ucznia (zarówno czynna jak i bierna), tym więcej się może nauczyć na zajęciach w klasie mieszanej. Nie tylko z oczywistych względów braku bariery językowej, ale też na większą łatwość pracy z takim uczniem z perspektywy nauczyciela (nauczyciele chętniej włączają tych uczniów w proces, mają kompetencje do pracy z nimi).

Uczniowie dobrze znający język polski i często też osoby o wysokich kompetencjach interpersonalnych są traktowani jak polscy uczniowie.

Niski poziom znajomości języka polskiego poważnie ograniczał, a wielokrotnie uniemożliwiał uczenie się w klasach mieszanych.

Liczba dzieci ukraińskich w klasie ma znaczenie – im więcej, tym są lepiej „widoczne” dla nauczyciela. Wyśitek włożony w przygotowanie dodatkowych materiałów dla osób z Ukrainy wydaje się wówczas bardziej uzasadniony.

PRAKTYKOWANE ROZWIĄZANIA

PODWÓJNA PREZENTACJA

W jednym z liceów w mniejszym mieście, nauczycielka geografii prowadziła zajęcia z wykorzystaniem prezentacji PowerPoint, którą przygotowywała w dwóch językach.

DWUJĘZYCZNE KARTKÓWKI

Nauczycielka biologii na kartkówkach przygotowywała instrukcje do zadań w dwóch wersjach językowych: polskiej i angielskiej.

NAUCZYCIELKA Z UKRAINY W KLASIE MIESZANEJ

Dużo z matematyki się nauczyłam. W Ukrainie nie rozumiałam tematu z minusem i plusem. A tu Pani [od mat.] mi to wytłumaczyła. Ona jest z Ukrainy, mówi po rosyjsku. Dobrze tłumaczy i dobrze podpowiada. (CS uczennica z Ukrainy)

DWUJĘZYCZNE GRY EDUKACYJNE

W jednej ze szkół podstawowych nauczycielka przygotowała dwujęzyczne gry – każdy żeton czy karta były opisane po polsku i ukraińsku.

INKLUZYWNOŚĆ METOD STOSOWANYCH W UKRAINIE

Nauczycielka matematyki dała przestrzeń na przedstawienie przez ucznia ukraińskiego metody obliczania stosowanej w jego szkole i zaadoptowała ją do stosowanych metod na lekcji.

Napływ uczniów z Ukrainy do polskich szkół nie miał negatywnego wpływu na jakość edukacji polskich uczniów. To powszechna opinia zarówno wśród nauczycieli, jak i uczniów.

Pewien spadek dynamiki nauczania i uczenia się obserwowano jedynie w pierwszych tygodniach po dołączeniu nowych uczniów i nie była to długotrwała sytuacja.

Niestety, jak pokazują zebrane dane, działo się tak w dużej mierze ze względu na brak faktycznego, świadomego planowania procesów z uwzględnieniem celów edukacyjnych uczniów z Ukrainy i przyjęcie przez szkoły z oddziałami mieszanymi strategii „przetrwania” do końca roku. Mówiąc wprost, potrzeby edukacyjne nowoprzybyłych zostały pominięte.

Co więcej, w szkołach niejednokrotnie unikano przyjmowania uczniów do ostatnich klas (ósmych i maturalnych), co uzasadniano ochroną uchodźców przed stresem egzaminacyjnym, ale przyczyną mogła być też potrzeba skupienia się na przygotowaniu uczniów polskich do egzaminów i... utrzymanie dobrej pozycji w rankingach.

Niepokój o obecną edukację dzieci częściej obserwowany był wśród rodziców:

- uczniów z **klas najstarszych**, w których istnieje napięcie przygotowania się do egzaminów zewnętrznych,
- uczniów z klas, do których dołączyło **wielu uczniów z Ukrainy**,
- uczniów z **orzeczeniami** w związku ze zwiększeniem liczebności klas, ograniczeniami dla indywidualizacji.

Brak informacji i wytycznych ze strony Ministerstwa odnośnie funkcjonowania szkół przyjmujących uczniów z wojennej migracji oraz perspektywa długofalowej sytuacji sprawia, że zarówno nauczyciele, jak i rodzice odczuwają niepokój o jakość edukacji polskich uczniów w nadchodzącym roku szkolnym.

*Na początku te lekcje były tak trochę spowolnione, ten materiał, właśnie przystosowanie się do nich. Ale teraz **już się wyrównało raczej**. (CS FGI uczn PL)*

*Ja nie odczuwam, żeby dzieci polskie traciły. A właśnie **zyskują to, że mają okazję zobaczyć, jak ciężko jest takim dzieciom** wyrwanym ze swojego kraju znaleźć się w nowym miejscu, gdzie nie znają. (CS DI z naucz pol i logopedką)*

*W moim odczuciu **pogorszyła się jakość nauczania**. Moje dziecko jest z [orzeczeniem]... wcześniej było dopieszczane [czynnikami zmiany jest powiększenie klasy]. (CS IDI rodzic PL)*

*Każdy się obawia, czy to nie wpłynie na poziom nauczania ... a stoimy przed egzaminem ósmoklasisty... **nie mamy też żadnej komunikacji ze strony szkoły, jak to będzie rozwiązywane** ... pierwszy dzwonek pierwszego września i to ciśnienie będzie w nas to narastać. **Mogą powstać konflikty** ... zwłaszcza, że tu [nazwa regionu] Ukraińców jest dużo. (CS IDI rodzic PL)*

*To przestawienie priorytetów. Uczniowie poczuli się jako zło konieczne, (...) po feriach dzieci chciały nadrobić materiał, ale do naszej klasy trafiło 5 U UA na 21 osób 5 to Ukraińcy, lekcje nie były prowadzone w temacie tylko skupienie się na obywatelach Ukrainy - **w pierwszym miesiącu dzieci dużo straciły**. (CS IDI rodzic PL)*

ZIGNOROWANIE POTRZEB UKRAIŃSKICH UCZNIÓW

*Być może, gdybym ja się bardzo skupiała na dzieciach ukraińskich i pół lekcji im poświęcała to rzeczywiście może by nasze traciły. Ale nie ukrywam, że lekcje **przeprowadzałam tak samo jak wcześniej**. Jakieś delikatne zmiany typu, że wyświetlam i piszę na tablicy żeby te ukraińskie dzieci mogły przepisać. Czasami podejść do ukraińskiego dziecka coś wskażę, ale to są naprawdę minimalne sytuacje.
(CS IDI naucz geografii)*

Zidentyfikowaliśmy czynniki, które wspierały skuteczne nauczanie i uczenie się uczniów z Ukrainy.

INTENSYWNY KURS JĘZYKA POLSKIEGO, JAKO JĘZYKA OBCEGO DLA UCZNIÓW Z UKRAINY

Zarówno język „codziennej” komunikacji, jak i język edukacji umożliwiający efektywne uczenie się (terminologia przedmiotowa, język poleceń).

OTWARTOŚĆ NAUCZYCIELI NA ELASTYCZNĄ KOMUNIKACJĘ W RÓŻNYCH JĘZYKACH

Nauczyciele używający rosyjskiego, ukraińskiego lub angielskiego do komunikacji z uczniami w sytuacjach, gdy nie ma możliwości porozumienia się w języku polskim.

Znajomość podstaw rosyjskiego lub ukraińskiego przez nauczycieli.

PRACOWNICY I WOLONTARIUSZE ZNAJĄCY JĘZYK UKRAIŃSKI

Zatrudnianie nauczycieli z Ukrainy lub korzystanie z „zasobu”, jakim są nauczyciele pochodzenia ukraińskiego pracujący wcześniej w szkole.

Korzystanie z pomocy osób znających dobrze język ukraiński z otoczenia (np. członek lokalnej społeczności, który w pierwszej fazie pobytu dzieci w szkole, przychodził na zajęcia i pomagał w tłumaczeniu) i asystentów międzykulturowych do pomocy nauczycielom.

Znający język ukraiński/rosyjski uczniowie, którzy wcześniej uczęszczali do szkoły, pełniący rolę dodatkowych tłumaczy.

UPRASZCZANIE I ŁATWY DOSTĘP

Stosowanie uproszczonych poleceń do zadań, ale też dbanie, by komunikacji werbalnej towarzyszyła pisemna.

KOMUNIKACJA

DIAGNOZA POZIOMU WIEDZY I POTRZEB EDUKACYJNYCH

Od zaplanowanych rozmów z uczniami, po wystandaryzowane narzędzia.

SZEROKIE ZASTOSOWANIE PRACY W GRUPACH

Wykorzystywanie pracy w grupach na różnych przedmiotach m.in. po to by efektywniej zarządzać czasem na lekcji, umożliwiać uczniom uczenie się od siebie nawzajem, dawać komfortową, bardziej „kameralną” niż forum klasy, przestrzeń do uczenia się uczniom ukraińskim.

PRACA Z CELAMI LEKCJI I KRYTERIAMI

Dająca uczniom z Ukrainy przejrzysty obraz zakresu danej lekcji oraz ułatwiająca uczenie się przedstawionego materiału.

PRACA OPARTA NA DOŚWIADCZENIU UCZNIA

Umożliwianie poznawania danego tematu/zagadnienia z wykorzystaniem dotychczasowej wiedzy i doświadczeń, w której uczniowie czują się bezpiecznie (np. przygotowanie prezentacji o Ukrainie na geografii czy prezentacji o omawianym w Ukrainie zagadnieniu z matematyki).

ZNAJOMOŚĆ IDEI EDUKACJI WŁĄCZAJĄCEJ ORAZ KONCEPCJI OCENIANIA KSZTAŁTUJĄCEGO

Wartości zinternalizowane w gronie pedagogicznym i obecne w kulturze pracy szkoły niezależnie od obecnej sytuacji sprawiają, że istotność integracji dzieci z migracji wojennej nie jest kwestionowana.

WCZEŚNIEJSZE DOŚWIADCZENIA NAUCZYCIELI PRACY Z UCZNIAMI CUDZOZIEMSKIMI

METODY PRACY

INNE

Wśród czynników utrudniających skuteczne nauczanie najważniejsze miejsce zajmuje bariera językowa.

Wskazują na nią zarówno nauczyciele, jak i uczniowie – z Ukrainy, ale też z Polski, którzy obserwują sytuację swoich kolegów.

Pod pojęciem „bariera językowa/język” – tak powszechnie pojawiającym się w narracjach uczestników badania - kryje się kilka różnych problemów, tj. ograniczenia nowych technologii, kontrowersje związane z językiem rosyjskim, nieznanomość języków obcych czy niechęć do posługiwania się nimi. Każdy z nich może wymagać innych strategii działania/innej oferty wsparcia dla szkół.

KOMUNIKACJA - BARIERY JĘZYKOWE

OGRANICZENIA NOWYCH TECHNOLOGII

Elektroniczny tłumacz nie zapewnia płynnej komunikacji, wymaga czasu/spowalnia dynamikę zajęć. W efekcie zdarza się niejednokrotnie, że nauczyciele i uczniowie zniechęcają się i rezygnują z interakcji.

KONTROWERSYJNY JĘZYK ROSYJSKI

Kwestia posługiwania się językiem rosyjskim w komunikacji z uczniami z Ukrainy to temat złożony. Najczęściej przywoływanym przez nauczycieli argumentem przeciw rosyjskiemu jest niechęć uczniów do „języka agresora”. Choć takie sytuacje na pewno mają miejsce, zebraliśmy także dane, z których wynika, że jednocześnie:

- Argument o niechęci uczniów do rosyjskiego jest używany by zracjonalizować własne opory przed mówieniem po rosyjsku.
- Uczniowie mają poczucie, że oczekuje się od nich negatywnej postawy wobec używania języka rosyjskiego.

W szkołach przebywają zarówno uczniowie z regionów Ukrainy, w których powszechny jest ukraiński, jak i rosyjski. Nie spotkaliśmy się z przypadkiem, by kwestia używania języka rosyjskiego była uzgodniona z uczniami (nauczyciele bazują na intuicjach, własnych przekonaniach).

NIECHĘĆ NAUCZYCIELI DO UŻYWANIA JĘZYKÓW OBCYCH

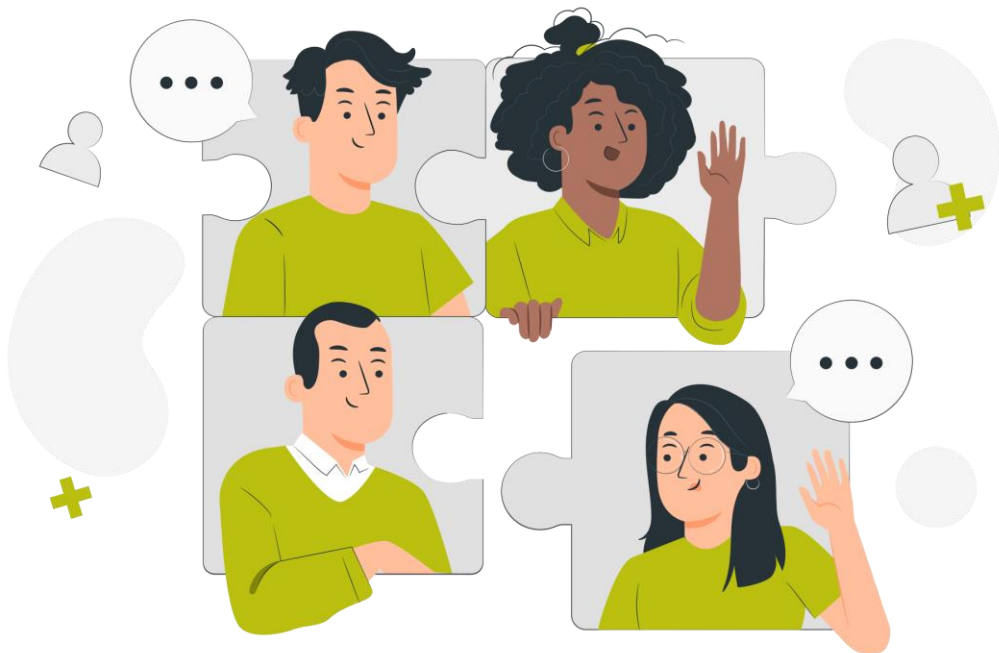
Komunikacja w języku rosyjskim czy angielskim w niektórych przypadkach mogłaby ułatwić pracę z uczniami z Ukrainy (np. przekazanie polecenia, wytłumaczenie zagadnienia). Nauczyciele są jednak przyzwyczajeni do pracy w homogenicznym kulturowo i narodowościowo środowisku – nie jest dla nich naturalne „przełączanie” się na inne języki. Mają też obawy przez oceną otoczenia ich poziomu znajomości języków obcych.

NIEDOSTATECZNA ZNAJOMOŚĆ JĘZYKÓW OBCYCH

Nauczyciele nie zawsze znają te języki, barierą jest też słaby poziom języka angielskiego u wielu uczniów z Ukrainy.

UCZNIOWSKIE UNIKI

Warto również pamiętać, że sygnały ze strony uczniów o braku rozumienia poleceń, przebiegu zajęć mogą być również przyjmowaną przez nich strategią (nie)radzenia sobie z wyzwaniami edukacyjnymi.

Niechętnie chciałem coś zagajać po rosyjsku, bo... czy trauma czy coś, to było takie ciężkie. A ukraiński, no... Część po polsku mówiła to rozumieli, więc to takie na: Kali chce jeść, Kali chce pić, w takiej formie dogadywali się. No, ale jakoś szło.

[badacz]: Ale pytał ich pan o ten rosyjski?

Nie, nie pytałem tutaj. Nawet tego tematu w ogóle nie poruszałem. (CS IDI naucz)

MATERIAŁY

OGRANICZONA DOSTĘPNOŚĆ POMOCY DYDAKTYCZNYCH

Brakuje zweryfikowanych, adekwatnych i łatwo dostępnych źródeł z materiałami dydaktycznymi do pracy z uczniami cudzoziemskimi w oddziałach przygotowawczych i klasach mieszanych. Zob. → „PRZYGOTOWANIE NAUCZYCIELI: MATERIAŁY DYDAKTYCZNE”

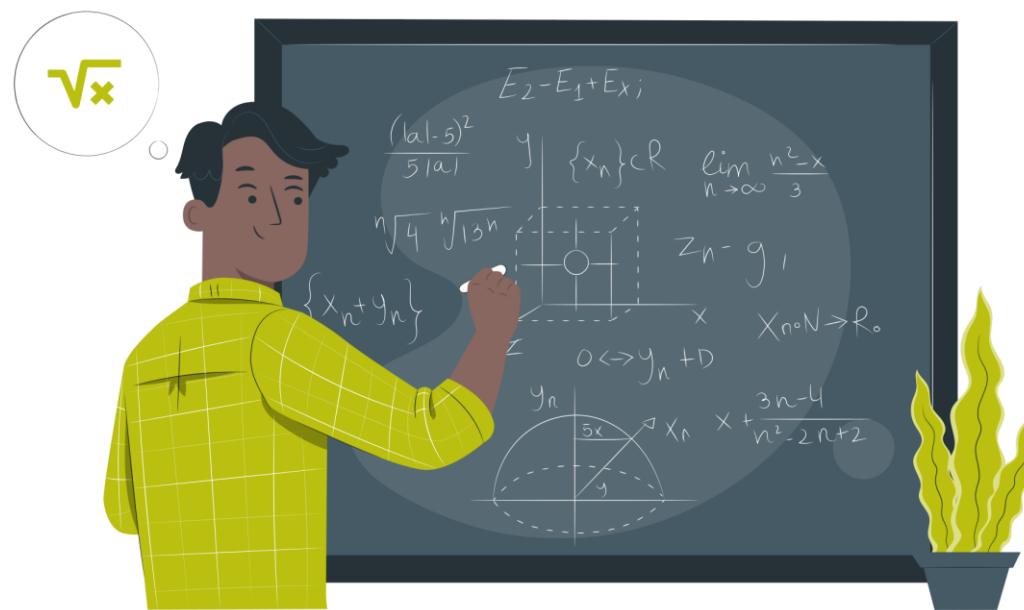
BRAK DOŚWIADCZENIA I KOMPETENCJI DO PRACY Z RÓŻNORODNĄ WIEKOWO I/LUB KULTUROWO GRUPĄ

To bariera dla osiągnięcia celów edukacyjnych zarówno w oddziałach przygotowawczych, jak i mieszanych. Nawet nauczyciele mający wcześniejsze doświadczenia w uczeniu cudzoziemców podkreślają, że nie czują się przygotowani do pracy w klasach bardzo zróżnicowanych wiekowo, z dużą grupą (dot. oddziałów przygotowawczych) lub w klasach polsko-ukraińskich.

BRAK DOŚWIADCZENIA I KULTURY PRACY NA LEKCJI Z WYKORZYSTANIEM METOD AKTYWIZUJĄCYCH, UMOŻLIWIAJĄCYCH UCZNIOM UCZENIE SIĘ OD SIEBIE NAWZAJEM

Metody takie jak praca w grupach/parach czy ocena koleżeńska już przed wojną w Ukrainie przez wielu nauczycieli były wykorzystywane incydentalnie lub wcale, a w ich warsztacie dominowały metody podawcze. W tej sytuacji, nawet jeśli czują użyteczność strategii aktywizujących, wdrożenie ich w życie staje się ogromnym wyzwaniem. Tymczasem ograniczanie przebiegu zajęć do wykładu nauczyciela czy wykładu przeplatane pytania do uczniów na forum utrudnia uczniom cudzoziemskim zarówno podążanie za nauczycielem i wątkiem, jak i daje mało czasu na reakcję (np. odpowiedź na pytanie, zanotowanie czegoś), może onieśmiać przed zabieraniem głosu.

METODY PRACY

NIEDOSTOSOWANIE INSTRUKCJI DO POTRZEB

Ograniczanie się do ustnego przekazu instrukcji, który jest trudniejszy dla uczniów do przyswojenia. Brak "wzmocnienia" i wsparcia w postaci wersji pisemnej.

*Język matematyki czy wzory chemiczne pisane na tablicy są **łatwiej zrozumiałe niż objaśnienia ustne** po polsku. Chcielibyśmy **by tłumaczono nam polecenia na lekcjach i sprawdzianach**. Pisać możemy po polsku, ale żebyśmy polecenia mieli po ukraińsku. I w ogóle więcej przekładów. (CS FGI uczn UKR)*

ZNAJOMOŚĆ INNYCH SPOSOBÓW ROZWIĄZYWANIA ZADAŃ

Ucniowie z Ukrainy znają inne sposoby rozwiązywania zadań niż praktykowane w Polsce (np. na matematyce), co utrudnia im zaangażowanie w zajęcia. Nauczyciele nie biorą pod uwagę tych różnic.

U Was inaczej robicie te zadania i ja długo nie rozumiałam o co chodzi. Dopiero potem koleżanka, z którą siedzę mi wytłumaczyła. (CS FGI uczn UKR)

— METODY PRACY

LEKCJA = TEMAT A NIE CELE I KRYTERIA SUKCESU

Ograniczenie informacji dla uczniów o strukturze lekcji jedynie do jej tematu utrudnia uczniom zorientowanie się co jest kluczowe do nauczania się i podążania za kolejnymi pojawiającymi się na zajęciach zagadnieniami.

Nauczyciele musieli sobie radzić sami - nie było wsparcia systemowego. Jak potrafił szukać, to potrafił przetrwać. (CS IDI dyr)

*Uczestniczyłam tylko w dwóch webinarach, ale one były bardziej pod kątem integracji, tego jak z naszymi dziećmi rozmawiać żeby te dzieci Ukraińskie były tutaj dobrze przyjęte natomiast **pod względem tym dydaktycznym to chyba nigdzie się nie spotkałam z żadną jakąś taką konkretną pomocą**. (CS IDI naucz)*

— METODY PRACY

BRAK DIAGNOZY UCZNIÓW

Nauczyciele zwykle nie mają dostępu zarówno do historii ucznia ze szkoły ukraińskiej (dokumenty zostały zniszczone lub pozostały w Ukrainie, rodzice nie potrafią udzielić informacji lub trudno się z nimi porozumieć ze względu na barierę językową). Brakuje wiedzy o nauczanych przedmiotach, uzyskanych ocenach, potrzebach edukacyjnych.

Z kolei diagnoza w Polsce jest bardzo rzadko robiona: szkoły i Poradnie Psychologiczno-Pedagogiczne nie dysponują narzędziami. Panowało też przekonanie, że wysiłek w przeprowadzenie jakiegokolwiek diagnozy jest nieefektywny w sytuacji, gdy do końca roku pozostało kilka miesięcy i niestabilnej sytuacji uczniów (powroty na Ukrainę).

ROTACJA

Zarówno przyjazdy, jak i powroty uczniów z Ukrainy do ojczyzny lub rezygnacja z uczęszczania do polskiej szkoły mają charakter nieoczekiwany. Często same rodziny podejmują spontaniczne decyzje (zarówno o wyjeździe jak i pozostaniu), zmieniają je w ostatniej chwili. W tej sytuacji trudno o systematyczną, zaplanowaną pracę z pojedynczym uczniem i z całą klasą, w której wciąż pojawiają się nowe twarze.

Poczucie tymczasowości zniechęca nauczycieli do pracy z uczniami z Ukrainy i frustruje. Mają poczucie „szyfrowej pracy”.

RÓŻNICE W PODSTAWACH PROGRAMOWYCH

Nauczyciele nie mają dostępu do porównania podstaw programowych z nauczanych przedmiotów, ale też nie będą wkładać zbyt dużo wysiłku w dotarcie do tego rodzaju informacji.

***Nie mam pojęcia** na jakim stopniu edukacji oni są w tej chwili. Z jakich szkół? Czy to były szkoły zawodowe? Czy to były licea czy jakieś gimnazja? Nikt nam o tym nie mówi. (CS IDI naucz)*

*Zrobiłem wywiad, by się dowiedzieć, z jakich podręczników korzystali i na jakim etapie zakończyli edukację w szkołach ukraińskich. Odszukałem sobie te podręczniki w sieci, zobaczyłem, na jakim poziomie ci uczniowie powinni być. **Porównałem to z polskim programem nauczania.** W momencie sprawdzenia wiedzy, z ukraińskich podręczników wybrałem zadania, które pasowały do zagadnień omawianych na lekcjach. Uczniowie z Ukrainy musieli więc przyswoić wiedzę zgodną z polskim programem, ale same polecenia na sprawdzian dostali po ukraińsku. Wypadło to dość przeciętnie, ale ja **miałem świadomość, że zrobiłem tyle, ile mogłem zrobić, żeby im ułatwić funkcjonowanie w tej szkole.** (CS IDI naucz)*

*Staram się raczej **Polakom poświęcać czas, bo matura nas do tego zmusza.** A z tymi nie mam pewności, co dalej będzie. Czy oni będą dalej w Polsce czy nie. **Gdybym miała pewność, że oni będą w Polsce, to wiadomo, że ja muszę im więcej też czasu poświęcić.** (CS IDI naucz)*

*Te dzieciaki uciekły od wojny i dobrze jak mają paszport. A jakieś dokumenty ze szkoły, to nikt nie miał. I pierwsze dwa, nawet trzy miesiące, **my w ogóle nie znaliśmy, co to za dzieci i jaki poziom mają.** (CS IDI wych z op)*

*Ktoś wraca na Ukrainę, ktoś przyjeżdża z powrotem, ktoś na stałe... Taki jest problem, że **siedzi na lekcji i zapominam jak ma na imię, bo przyjechał 2 dni temu.** (CS IDI naucz ang z UKR w op)*

Nagły charakter sytuacji, w jakiej znalazły się polskie szkoły, konieczność podejmowania natychmiastowych decyzji w ogólnym chaosie informacyjnym oraz poczucie braku wsparcia ze strony MEiN w połączeniu z zaledwie trzymiesięcznym czasem na pracę z uczniami z Ukrainy i dużą rotacją uczniów, sprawiły, że **dominowało poczucie tymczasowości i niedookreślenia całej sytuacji.**

W oddziałach przygotowawczych, gdzie łatwiej było o określenie krótkoterminowych celów, uczniowie byli edukacyjnie bardziej „zaopiekowani” (przynajmniej na poziomie nauki języka polskiego jako języka obcego) niż ich koledzy z klas integracyjnych. Ci drudzy (zwłaszcza osoby ze słabą znajomością języka polskiego) raczej „wegetowali” edukacyjnie.

W szkołach brakowało przestrzeni i czasu na planowanie działań i panowało przekonanie, że w tak krótkim czasie (i niestabilnej sytuacji) jakiegokolwiek planowanie nie będzie skuteczne.

Dyrektorzy i nauczyciele mają ogromne oczekiwania w stosunku do MEiN w zakresie wytycznych, które zbudują ramy dla pracy w szkołach (m.in. w zakresie sposobu organizacji pracy, wyrównywania różnic w podstawach programowych, zasad oceniania), ale też konkretnej oferty wsparcia szkół w prowadzonych działaniach (materiały dydaktyczne, oferta doskonalenia nauczycieli, etc.).

”

Powiem Pani szczerze, że w tej chwili to chyba my wszyscy czekamy po prostu końca roku i to jest takie, że każdy dzień przepychany bez żadnych konkretnych planów. Już teraz chyba nikt nie myśli jak tu się angażować żeby właśnie tym dzieciom pomóc tylko tak każdy czeka żeby przetrwać do końca i zobaczymy co będzie od września. Już nie kombinuję, nie myślę jak tutaj ich jakoś angażować, pomóc. (CS IDI naucz)

NAPIĘCIE: „CZY JA (TO) DOBRZE ROBIĘ?”

Wrzuceni w zupełnie nową i nieoczekiwaną szkolną rzeczywistość, dysponujący „starymi narzędziami” i z poczuciem osamotnienia (na poziomie klasy lub szkoły), nauczyciele odczuwają duży niepokój i frustrację. W narracjach wybrzmiewa mocno potrzeba poczucia pewności czy wybierane przez nauczycieli sposoby działania są ”tymi właściwymi”.

Rozterki dotyczą przede wszystkim:

- Sposobów oceniania uczniów z Ukrainy.
- Ustanawiania zasad dotyczących pracy w klasie.
- Strategii reagowania w sytuacjach nieprzestrzegania zasad/reguł przez uczniów z Ukrainy.

Od Ministerstwa to tylko dostałam rozporządzenie. (CS IDI naucz)

”

Wielokrotnie pojawiającym się wątkiem są dylematy nauczycieli związane z zasadami stosowania telefonów komórkowych na lekcji/podczas klasówek/w szkole. Za zgodą na ich używanie przez uczniów z Ukrainy przemawiają: możliwość korzystania z translatorów, kontaktu z bliskimi, światem pozostawionym w Ukrainie (w opinii niektórych nauczycieli to łagodzenie traum, zapewnienie poczucia bezpieczeństwa emocjonalnego).

Jednocześnie nauczyciele mają poczucie nierównego traktowania uczniów w klasie (Polacy z telefonów korzystać nie mogą), co ma też konsekwencje edukacyjne (w telefonie można sprawdzić nie tylko tłumaczenie, ale też prawidłową odpowiedź). To też oczywisty „dystraktor”. Zresztą to nie tylko intuicja nauczycieli: polscy uczniowie mówią wprost o poczuciu niesprawiedliwości.

Inne dyskusyjne kwestie to: egzekwowanie aktywności na lekcji, rozwiązywania zadań, odrabiania pracy domowej.

Jak się dowiedziałam, że mamy być poddani temu badaniu, to przyznam szczerze, że trochę się tego wystraszyłam. Bo tak naprawdę to... ja nie wiem czy ja to dobrze robię? (CS DI naucz)

Najwięcej emocji wśród nauczycieli wzbudza kwestia oceniania. Frustruje głównie brak wytycznych ze strony MEiN jak powinni postępować, czy oceniać i jakie kryteria przyjmować.

Dyrektorzy deklarują, że w ich szkołach kwestia oceniania uczniów z Ukrainy nie jest priorytetem, a ważniejsze jest skupienie się na zapewnieniu uczniom poczucia bezpieczeństwa emocjonalnego. Jednocześnie w wielu badanych placówkach nie szły za tym systemowe rozwiązania na poziomie szkoły.

Nauczyciele indywidualnie podejmowali decyzje o zasadach oceniania na ich przedmiotach, co powodowało u uczniów z Ukrainy poczucie zagubienia i stres, trudno było im się odnaleźć w różnorodności rozwiązań.

Poza tym, brak konkretnych wytycznych ze strony Ministerstwa i przekazany w maju komunikat o konieczności klasyfikacji uczniów z migracji wojennej wywołał wiele negatywnych emocji wśród nauczycieli. Był źródłem stresu i niepewności oraz wpływał negatywnie na komfort ich pracy.

Była kartkówka z historii. Oni stresowali, bo nic nie znali to wsio na polskim jazyku. [Nauczycielka im powiedziała] ja budu stawiać ocenki za pracu, nie za to że oni napiszu tam, a szto oni pracuju, i ja uf, sława bohu .. nu to jedna taka nauczyciel, a inne chce stawiać ocenki. (CS IDI asystent)

Większość nauczycieli starała się jakoś ich [uczniów ukraińskich] ocenić, ale to nie bardzo wychodziło. (CS IDI rodz PL)

RÓŻNE STRATEGIE OCENIANIA W SZKOŁACH

Zmiękczenie ocen

Stosowanie innych kryteriów oceniania niż dla uczniów polskich tj.: zaangażowanie, starania, włożony wysiłek, aktywność.

Unikanie stawiania ocen

Stawianie ich tylko w ostateczności, np. ze sprawdzianów lub za prace uczniowskie po to by można było wystawić na koniec roku jakąkolwiek ocenę.

Oceny opisowe

Obecne oczywiście w edukacji wczesnoszkolnej, ale też chętnie korzystają z nich nauczyciele języków obcych oraz nauczyciele w klasach przygotowawczych (niezależnie od nauczanego przedmiotu). Są jednak rzadkością.

Najłatwiej rezygnują z ocen nauczyciele przedmiotów artystycznych i WF, najtrudniej z humanistycznych i ścisłych, „egzaminacyjnych” tj. polskiego, matematyki, historii.

*Wśród nauczycieli panuje **frustracja, oczekiwania**, padają pytania jak promować do kolejnej klasy, jak te dzieci oceniać. (CS IDI naucz)*

*Co mam zrobić z tą [uczennicą], która nic nie chce robić? Jak ją ocenić? **Do tej pory nie wiem**, a tu już blisko koniec roku. (CS IDI naucz)*

Opinie nauczycieli, uczniów i rodziców na temat oceniania uczniów z Ukrainy mają swoje podłoże w kulturze polskiej szkoły i przywiązaniu do mierzenia efektów edukacji przy pomocy „twardych” wskaźników.

Chociaż większość nauczycieli deklaruje, że na początku pobytu w polskiej szkole powinno się zrezygnować z ocen w trosce o komfort uczniów, jednocześnie czuć napięcie między taką wizją, a potrzebą weryfikacji efektów (co ciekawe, bo jednocześnie nauczyciele mówią o nieskutecznym nauczaniu uchodźców), twardych dowodów, wpisania się w system, przekonania o motywującej roli oceny. Dotyczy to zarówno polskich, jak i ukraińskich nauczycieli.

Różny jest poziom akceptacji wśród polskich uczniów dla odmiennych standardów oceniania osób z Ukrainy. Większość rozumie wyjątkową sytuację. Wielu wskazuje na absurdalność jakiegokolwiek oceniania uczniów z migracji wojennej w pierwszym etapie ich pobytu w Polsce i zauważa, że lepiej zrezygnować z ocen niż wprowadzać podwójne standardy, bo jest to niesprawiedliwe w stosunku do polskich uczniów. W podobny sposób wypowiadali się polscy rodzice.

Z kolei uczniowie z Ukrainy podkreślają potrzebę równego traktowania z uczniami z Polski. Nie chcą być postrzegani jako grupa uprzywilejowana. Dodatkowym wyzwaniem jest adaptacja do polskiego systemu oceniania.

My sobie tłumaczymy, że nie porównujemy dzieci polskich z ukraińskimi. Że to nie jest ta sama trójka u dziecka polskiego, u dziecka ukraińskiego. To na tej zasadzie. Ale tak naprawdę, czy to dobrze? (CS DI naucz)

Jak robię jakkolwiek sprawdzian to daję im o wiele łatwiejszy niż pozostałym, więc oni rozwiązują innymi metodami zadania. Żeby ich po prostu jakoś ocenić. A wolałabym, żeby realizowali program, skoro są w tej klasie, tak jak pozostali uczniowie. (CS IDI naucz)

To zasada <Jeżeli nie ma oceny, to ja się wtedy tego nie będę uczyć>. Musi być jakieś wynagrodzenie za to, żeby coś robić. I to dlatego. (CS IDI naucz w op)

[uczniowie z Ukr] nie będą tak odpowiadać na lekcjach, żeby wystawić im wyższe oceny i nie naciskamy ani nie wymagamy, bo dziecko się zestresuje. (CS IDI pomoc naucz)

Jak zaczęli mówić o tym w telewizji, że oni są na tych samych zasadach co inni uczniowie, więc powinni mieć świadectwo ukończenia szkoły, no to zaczęliśmy dopiero wprowadzać te sprawdziany dla nich, bo na początku to nie byli zainteresowani lekcjami. Dopiero jak się zorientowali, że będziemy ich oceniać, to dopiero zaczęli się uczyć. (CS IDI naucz)

Mówią: Czemu Serhij dostał 5, a nic nie zrobił i są oceniane jego chęci, a ja mam 2, bo nie napisałem dobrze odpowiedzi. Ja im się nie dziwię. (CS IDI naucz)

U nas Szasza dostaje sprawdzian, ale jak mu gorzej pójdzie to mu Pani nie wstawi oceny. Ja to rozumiem, bo oni nie rozumieją rzeczy, na Ukrainie się uczyli czegoś innego niż tutaj. (CS FGI uczn PL)

Nie mogę się uczyć jak nie ma ocen. Jakbym się uczyła i nie miała ocen, to ta szkoła byłaby dla mnie nie bardzo. Dla mnie dobrze z ocenami. (CS FGI uczn UKR)

Wiem, że to jest obłudne i nauczyciele chcąc nie chcąc, muszą wymyślić jakąś formę, żeby ich ocenić, ale te pisanie prac jest bezsensowne. Przecież oni nie są w stanie się uczyć tego. co my mamy. Oni wyszli ze środka swojej edukacji i weszli w środek naszej. (CS FGI uczn PL)

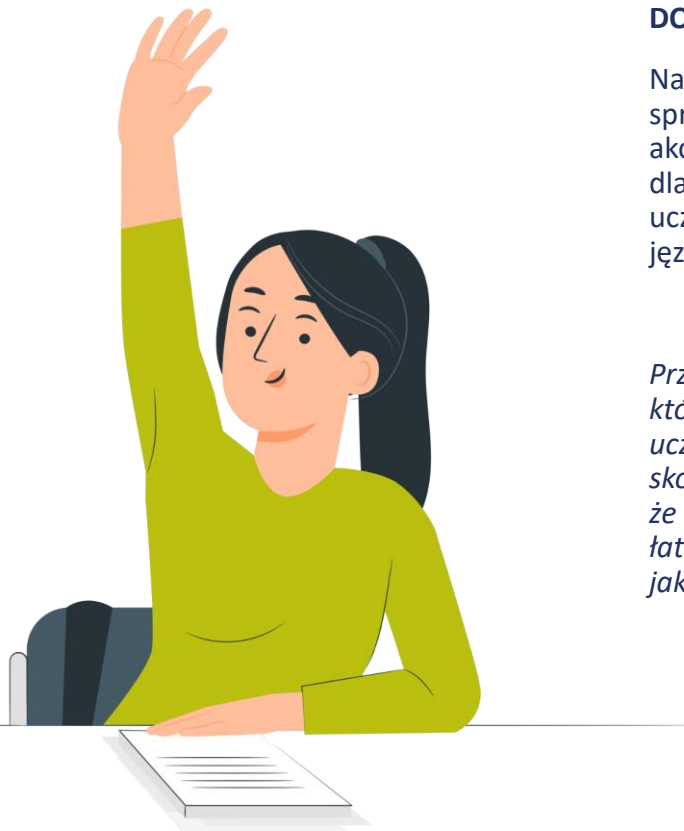
To dobrze, że pani z angielskiego wstawiła mi 2, bo nie mogłam przetłumaczyć, więc napisałam na dwójkę. To było sprawiedliwe i nikt nie pytał się dlaczego ona dostała piątkę, a napisała jak ja. (CS FGI uczn UKR)

OCENIANIE KSZTAŁTUJĄCE I WPŁYW UCZENIA W PANDEMII

W jednej ze szkół doświadczenie pandemii przewartościowało znaczenie "tradycyjnego" oceniania. Dostrzeżono konieczność inwestowania w relacje między członkami szkolnej społeczności. Szkoła od wielu lat wdraża ocenianie kształtujące, pandemia przyspieszyła proces zmiany WSO (wewnątrzszkolnego systemu oceniania). Ma to wszystko pozytywny wpływ na sytuację oceniania uczniów z Ukrainy: nauczyciele nie czują presji stosowania ocen, nie widzą korzyści z takiego rozwiązania.

Ukraińscy, nowo przybyli uczniowie, również otrzymują informacje zwrotne od nauczycieli.

Tak, jeżeli coś zrobią i np. zrobią coś, albo to co ja im zadam zrobią bardzo dobrze, to dostają informację, to mówię, że bardzo dobrze i jak chcesz to możemy to wpisać jako ocenę, tak jak koledzy piszą charakterystykę, ty nie możesz ale możesz napisać opis krótki, wpisujemy, tak, to wpisuję ocenę, żeby mieli takie poczucie. I oczywiście odczytują to później przed klasą, że też ćwiczyli głośne mówienie. Dla nich to też jest takie, że się lubią pochwalić czasem. (CS, IDI naucz op)

DOŚWIADCZENIE

Nauczycielka w szkole podstawowej spotkała się ze sprzeciwem polskich uczniów w klasie, którzy nie akceptowali różnych poziomów trudności sprawdzianów dla uczniów polskich i ukraińskich. Zaprosiła polskich uczniów do symulacji – doświadczenia edukacji w obcym języku i wytłumaczyła, co stoi za jej strategią.

Przyniosłam bardzo proste zadanie z języka rosyjskiego, które przygotował mi uczeń obcokrajowiec i dałam uczniom do zrobienia. (...) Później już ten temat się skończył, więc być może zadziałało. Ważne jest pokazanie, że tym dzieciakom po prostu jest trudniej, dlatego mają łatwiejsze zadania ale to nie znaczy, że my im dajemy jakieś fory, tylko dajemy im czas na rozwój. (CS IDI_ naucz)

DWA SYSTEMY JEDNOCZEŚNIE

Opis integracji w obszarze edukacji nie byłby kompletny bez uzupełnienia go o zjawisko funkcjonowania uczniów z Ukrainy w dwóch równoległych systemach - polskim i ukraińskim.

W minionym roku szkolnym część uczniów i uczennic z Ukrainy równolegle uczęszczała do ukraińskiej szkoły online.

Motywacje do takiego działania były różne:

- Zabezpieczenie na powrót do kraju (by nie stracić ciągłości edukacji).
- Chęć utrzymania relacji z kolegami i koleżankami z klasy (kontakt z "przedwojennym życiem") = bezpieczeństwo emocjonalne.
- Dla uczniów z najstarszych klas szkół średnich: możliwość zakończenia etapu edukacji i zdobycie matury, która może być przepustką zarówno do dalszej nauki w Ukrainie, jak i poza jej granicami.

Polska szkoła dawała szansę skorzystania z nowych możliwości stwarzanych przez polski system edukacyjny, a dla młodszych uczniów zapewniała opiekę dzienną w czasie pracy matek.

Konsekwencją jest życie w dwóch światach, a także:

- Większe obciążenie uczniów nauką, brak czasu np. na nawiązywanie relacji, życie towarzyskie, integrację.
- Opuszczanie zajęć w szkole polskiej, nieregularne obecności, a co za tym idzie większe trudności w opanowaniu materiału, wolniejsze tempo nauki języka polskiego.

W wielu szkołach temat edukacji w szkole ukraińskiej był nieobecny, dyrektor, nauczyciele, chociaż świadomi zjawiska, pozostawiali te decyzje rodzicom i nie poruszali w ogóle tego wątku.

Tymczasem to ważny temat i wyzwaniem także na nowy rok szkolny jest zapewnienie współistnienia szkoły polskiej i ukraińskiej, tak by uczniowie mogli zaspokajać swoje potrzeby wskazane obok.

Na ten moment łączenie nauki zdalnej w szkole ukraińskiej z nauką języka polskiego w polskiej, stacjonarnej szkole wymaga od dyrektorów lawirowania na granicy obowiązujących rozwiązań prawnych i stwarza problemy z finansowaniem zajęć.

Dzieci ukończyły naukę online [ukraińską], natomiast u nas korzystają z dodatkowych zajęć polskiego. To dobre rozwiązanie, ale trochę...uzasadnienia prawnego na to nie znajdujemy. Albo wszystko, albo nic. Nie ma pośredniej możliwości, czyli że uczą się w szkole online, a tutaj mamy zajęcia z nauki polskiego. To by było jakieś rozwiązanie, bo wtedy dostajemy dofinansowanie i uczymy polskiego na zajęciach popołudniowych. (CS IDI dyr)

PRAKTYKOWANE ROZWIĄZANIE

W jednej ze szkół średnich uznano łączenie polskiej i ukraińskiej edukacji za wartość. Zachęcano do niego rodziców i uczniów ukraińskich klas maturalnych lub zdających maturę za rok i starano się jak najbardziej to ułatwić. W tym modelu **oddział przygotowawczy zapewnia uczniom „osadzenie” w Polsce**, przygotowanie do sprawnego codziennego funkcjonowania (nauka języka, wiedza o ścieżce edukacyjnej, kompetencje w załatwianiu różnych spraw pozwalających na mieszkanie i życie w Polsce), przygotowanie do nauki i/lub pracy.

Jednocześnie **nauka w szkole ukraińskiej daje możliwość zdobycia matury, która jest przepustką na studia, także w Polsce.**

Cały czas im gadamy, że no nie ma mowy, żeby przerwali szkołę ukraińską. (...) Mogą wyjść z polskiej lekcji, mają przygotowany pokój, mamy komputery. (CS IDI dyr)

To jest też szalenie ważne [by kończyli Ukr szkołę]. To pozwoli im uzyskać maturę ukraińską, a różnie się mogą potoczyć losy. Ale też, jeżeli wejdą w system nasz, no to też mają taką szansę. (CS IDI naucz z op)

Dominuje opinia, że uczniowie z Ukrainy nie są obecnie przygotowani do zdawania polskich egzaminów zewnętrznych (egzamin ósmoklasisty, matura).

Barierą jest niedostateczna znajomość języka polskiego w stopniu umożliwiającym podejście do egzaminów oraz niemożność opanowania podstaw programowych z maturalnych przedmiotów.

W opinii nauczycieli i dyrektorów egzaminy zewnętrzne powinny obejmować uczniów, którzy mieli zapewniony czas by opanować język polski nie tylko w stopniu umożliwiającym swobodną komunikację, ale i pełną partycypację w edukacji oraz – co równie ważne – opanować podstawy programowe przedmiotów egzaminacyjnych.

Jednocześnie brakuje rozwiązań, jak postępować z uczniami z Ukrainy, którzy są w wieku upoważniającym ich do dołączenia do klas egzaminacyjnych, tak by nie zamykać im drogi do kontynuacji edukacji.

W minionym roku szkolnym w szkołach stosowano strategię dołączania tych uczniów do klas niższych, jednak było to działanie ad hoc i nie sprawdzi się na dłuższą metę.

Konieczne jest zaplanowanie wsparcia dla uczniów nie tylko w intensywnej nauce języka, ale także w opanowywaniu materiału wymaganego na egzaminach. W tej chwili uczniowie, którzy są zmotywowani do wyrównania różnic poza szkołą planują samodzielne studiowanie podręczników w czasie wakacji lub skorzystanie z płatnych korepetycji.

”

*One przyjeżdżają i dwa miesiące później one mają egzamin. Nie mają żadnych szans podczas tych egzaminów i przez to mają trafić do dużo gorszych szkół tylko dlatego, że nie znają języka. Więc **absolutnie nie powinno ich to dotyczyć**. Nie potrafię powiedzieć, jaki to powinien być system zaklasyfikowania ich do szkoły, ale na pewno nie egzaminacyjny w takim stopniu, jak nasi uczniowie. (CS IDI naucz op)*

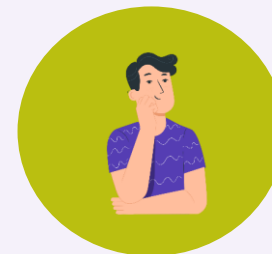
To nie może być tak, że dziecko 5 lat się uczyło historii Ukrainy, a teraz będzie zdawać historię Polski. No niestety nie da się tak. (CS IDI wych UKR z op)

*Była taka uczennica i ona po prostu pokazywała historię na przykład, **muszę to wszystko przeczytać przez lato do września**. „Ale ja to zrobię”. (CS IDI naucz)*

UCZNIOWIE UKRAIŃSCY

- Opanowanie języka polskiego w stopniu umożliwiającym swobodną komunikację i uczenie się w polskiej szkole.
- Wsparcie w pokonywaniu barier językowych (instrukcje w języku ukraińskim, dwujęzyczne wersje kart pracy, dwujęzyczne podręczniki, etc.)
- Pomoc w szybkim i efektywnym nadrobieniu różnic programowych.
- Uzyskanie efektywnej informacji zwrotnej pomagającej się uczyć.
- Możliwość kontynuacji edukacji w Polsce.
- Możliwość odkrywania i rozwoju zainteresowań.
- Ukończenie szkoły ukraińskiej/zdobycie ukraińskiej matury = możliwość dalszej edukacji nie tylko w Ukrainie.
- Potrzeba bycia tak samo traktowanym przez nauczycieli, jak polscy uczniowie.

UCZNIOWIE POLSCY

- Potrzeba przejrzystych kryteriów oceny (i szerzej wymagań edukacyjnych).
- Potrzeba niezakłóconego procesu zdobywania nowej wiedzy.
- Potrzeba niezakłóconego procesu przygotowywania się do egzaminów zewnętrznych.

*Wsiedliśmy do pociągu, który
jechał i szybko jechał.
(CS wych UKR w op)*

NAUCZYCIELE w KLASACH PRZYGOTOWAWCZYCH

Z UKRAINY:

- Potrzeba bezpieczeństwa - stabilność zatrudnienia i jasne zasady zatrudnienia (długość kontraktu, warunki/możliwość przedłużenia, zakres zadań, etc.).
- „Onboarding” – wprowadzenie w procedury, specyfikę pracy w szkole (np. przeszkolenie w zakresie korzystania z Librusa, informacja o zasadach dyżurów nauczycielskich czy korzystania ze sprzętu szkolnego, etc.).
- Wsparcie w zakresie definiowania ścieżki rozwoju zawodowego w Polsce (pokazywanie możliwości, korzyści i ograniczeń).
- Wsparcie w korzystaniu z oferty rozwojowej (np. dofinansowanie lub finansowanie szkoleń, studiów; organizacja czasu pracy, wsparcie w opiece nad dziećmi).
- Poznanie nauczycieli z Polski uczących dzieci z Ukrainy, zapewnienie przestrzeni/platformy do wspólnego planowania procesów edukacyjnych.

STRATA NAUCZYCIELKI UKRAIŃSKIEJ

W jednej ze szkół z dużą liczbą uczniów ukraińskich jedna z głównych nauczycielek Ukraińskich - filar organizacji i wsparcia klas przygotowawczych - zdecydowała się na dalszą emigrację do rodziny w USA ze względu na brak przedłużenia umowy w czerwcu i brak pewności co do zatrudnienia od września. Ta nauczycielka już prawdopodobnie nie wróci, co jest dużą stratą dla szkoły ze względu na jej doświadczenie i bardzo dobre przygotowanie do pracy.

WSZYSCY:

- Materiały dydaktyczne do nauki polskiego jako języka obcego, do nauki przedmiotów w języku ukraińskim w grupach różnorodnych wiekowo.
- Pomysły na ćwiczenia/scenariusze zajęć angażujące uczniów i uczennice (nauka przez zabawę).
- Metody pracy umożliwiające skuteczne uczenie się języków obcych w sytuacji dużej liczebności klas (np. praca w parach, w grupach, techniki uczenia się od siebie nawzajem, koleżeńska informacja zwrotna, etc.).
- Wsparcie w radzeniu sobie z trudnymi emocjami.
- Łatwy dostęp do wiedzy o ukraińskim systemie oświaty wraz z analizą różnic programowych dla poszczególnych przedmiotów/klas.
- Jasne procedury przechodzenia uczniów z klas przygotowawczych do mieszanych oraz system przepływu informacji między nauczycielami w tym zakresie.

POTRZEBY NAUCZYCIELI Z KLAS PRZYGOTOWAWCZYCH - CYTATY

Pierwszy miesiąc to w ogóle tyle spraw, a jeszcze coś napisałam, dla mnie to było ciężko. Dlaczego nikt nie powiedział, że to będzie tam i tam. A było napisane w Librusie. (CS IDI wych w op)

Biorę informację z Internetu albo z książek, ale tutaj nie mam swoich książek z Ukrainy bo myślałam, że przyjadę na tydzień, na dwa. Z Internetu mam w komputerze wiele informacji i wiele ćwiczeń i lubię sama wymyślić im ćwiczenie, żeby oni nie mogli znaleźć tego w Internecie. (CS IDI naucz ang UKR w op)

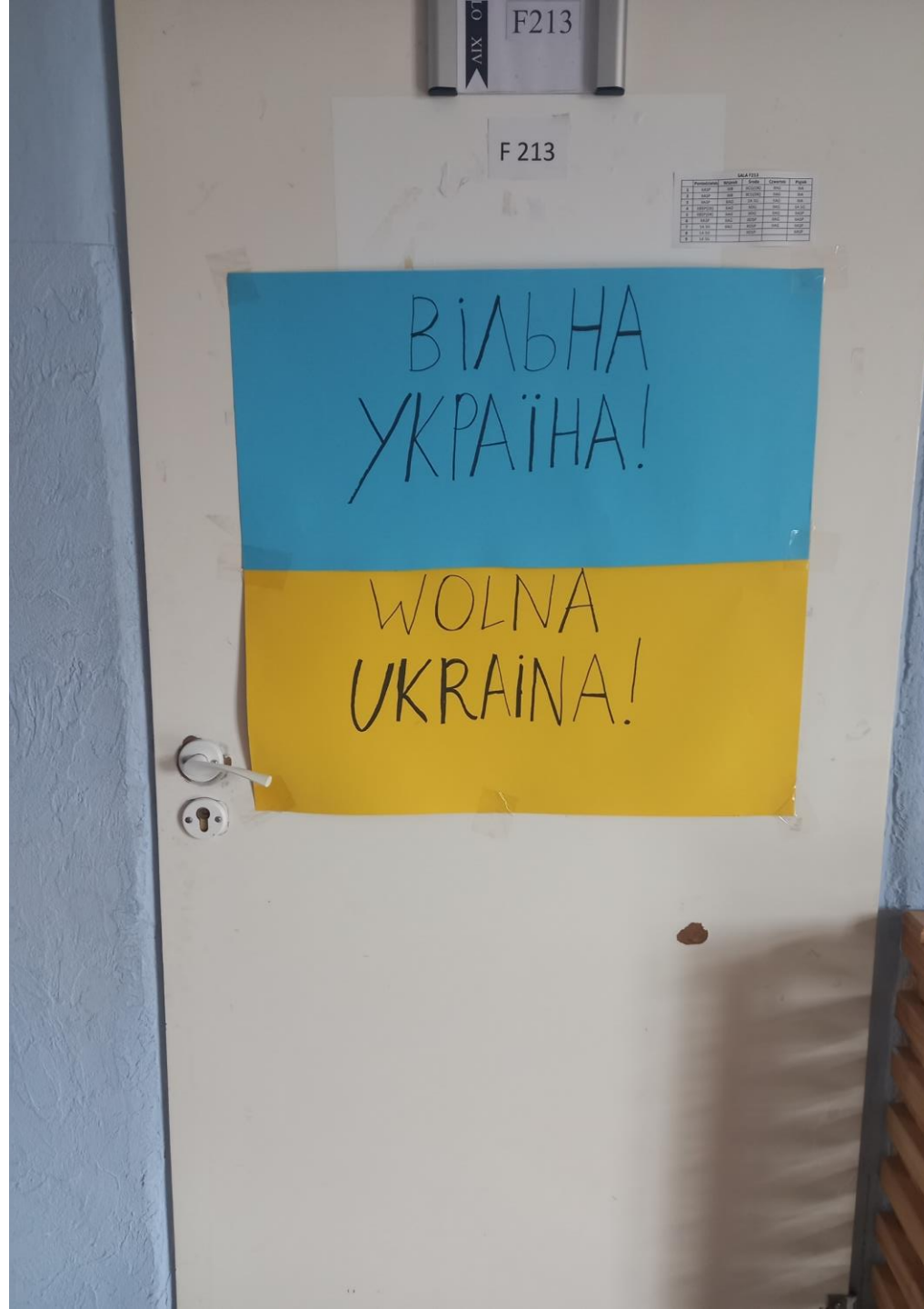
My nie planujemy razem. Razem to my jeździliśmy na wycieczki. I to wszystko, co my razem robiliśmy. A tak to nie, nie robimy, bo mało czasu mamy, tylko trzy miesiące i jeszcze tak my nie zrozumieli się co robić w ogóle, żeby coś zrobić razem. (CS naucz UKR op)

NAUCZYCIELE w KLASACH MIESZANYCH

- Wytyczne ze strony MEiN dotyczące organizacji procesów dydaktycznych w klasach mieszanych (w tym zasad nauczania).
- Prosty i szybki dostęp do materiałów dydaktycznych do uczenia uczniów z Ukrainy.
- Materiały dydaktyczne do pracy z klasą różnorodną narodowościowo.
- Wskazówki jak prowadzić zajęcia w takiej klasie (scenariusze).
- Wiedza o różnicach w podstawach programowych szkoły polskiej i ukraińskiej (przedstawiona w sposób syntetyczny i przejrzysty).
- Wiedza o ewentualnych specjalnych potrzebach edukacyjnych uczniów z Ukrainy.
- Rozwój kompetencji w zakresie wykorzystywania na zajęciach metod aktywizujących, umożliwiających uczniom uczenie się od siebie nawzajem.
- Pewność, że uczę i oceniam uczniów z Ukrainy we „właściwy” sposób (przy czym kategoria „właściwy” jest enigmatyczna, oznacza najczęściej „zgodny z wytycznymi MEiN”).
- Rozwój kompetencji w zakresie nauczania młodszych dzieci.
- Diagnoza psycholog-pedagogiczna uczniów z Ukrainy, wiedza o dotychczasowych doświadczeniach edukacyjnych, o sytuacji i planach rodziny.
- Możliwość lepszej komunikacji z rodzicami (tłumacz).
- Poczucie komfortu pracy, unikanie przeciążenia nadmiarem obowiązków.
- Wsparcie w radzeniu sobie z trudnymi emocjami.
- Łatwy dostęp do wiedzy o ukraińskim systemie oświaty wraz z analizą różnic programowych dla poszczególnych przedmiotów/klas.

Relacje z rodzicami

W narracjach rodziców można znaleźć wiele pozytywnych opinii na temat polskiej szkoły. Wiele z nich wynika ze szczególnej sytuacji, w jakiej znaleźli się cudzoziemscy uczniowie. Podkreślane są partnerskie, “bezpośrednie” relacje nauczycieli z uczniami, brak prac domowych czy dużej ilości materiału do nauki. Rodzicom podoba się również infrastruktura szkoły.

RODZICE SĄ WDZIĘCZNI I ZADOWOLENI

Zadowolenie z kontaktów ze szkołą jest wysokie. Wiąże się ono nie tyle z poczuciem partnerskiej relacji i owocnej współpracy, ile z wdzięcznością za okazane wsparcie (pomoc materialną, przyjęcie do szkoły, etc.). Przy czym samych kontaktów z nauczycielami czy innym personelem szkoły rodzice mają stosunkowo niewiele i ograniczają się do kwestii organizacyjnych (podpisywanie zgód na udział w zajęciach, informacje o wydarzeniach w szkole, etc.). Część rodziców uczestniczących w badaniu jedyny kontakt z dyrekcją i nauczycielami (w tym wychowawcami) miało w momencie zapisywania dziecka do szkoły. Rodzice nie mają potrzeby zmiany tej sytuacji.

”

Poziom szkoły tu lepszy, organizacja jest zupełnie inna niż ukraińska. Postawy nauczycieli wobec dzieci są bardziej tolerancyjne. Zupełnie inaczej wygląda tu kontakt z rodzicami. Zostaliśmy bardzo ciepło przyjęci. (CS IDI rodzic UKR)

Czasem dzwonię jak jest potrzeba do rodziców, pomaga mi koleżanka, która tłumaczy. Oni też mają kontakt do mnie. Nie korzystają. (CS IDI naucz wych)

Widzisz, nawet nie mieliśmy takiej potrzeby by zdecydować lub coś zaproponować. Możliwość, uwagi i troski o nasze dzieci było tak wiele, że nie było takiej potrzeby. Zaoferowano nam wiele rzeczy. (CS IDI rodzic UKR)

OSOBY KONTAKTOWE

W szkołach kontakt z rodzicami uczniów z Ukrainy mają pojedyncze osoby, z racji znajomości języka rosyjskiego, ukraińskiego lub pełnionej roli (wychowawca klasy). Są wtedy odpowiedzialne zarówno za komunikację w zakresie bieżących kwestii organizacyjnych, edukacji, jak i oferty wsparcia rzeczowego. Jeśli potrzeba, korzystają z pomocy tłumacza (innego nauczyciela, uczniów).

MAŁO OKAZJI DO KONTAKTU ZE SZKOŁĄ I INNYMI RODZICAMI

W szkołach stosunkowo rzadko aranżowano przestrzeń do nawiązywania relacji nauczycieli i polskich rodziców z rodzicami uczniów z Ukrainy. Zwłaszcza, gdy nie stanowili oni znaczącej grupy w szkolnej społeczności. W klasach mieszanych rodzice nie zawsze otrzymywali zaproszenia na zebrania klasowe lub rozmowy z nimi prowadzone były w innym terminie.

Podczas zebrań klasowych rodzice nowoprzybyłych uczniów byli – wedle relacji polskich rodziców – mało aktywni, co tłumaczono barierą językową.

PRZESTRZENIE INTEGRACJI

Dotychczasowe okazje do interakcji i wzajemnego poznawania się to: zajęcia, kursy organizowane dla rodziców (przez szkołę lub inne podmioty tj. domy kultury, NGO).

Padają deklaracje, że dopiero od nowego roku szkolnego – jeśli uczniowie zostaną w Polsce – rodzice będą bardziej włączani w życie klasy czy szkoły.

CO UŁATWIA KOMUNIKACJĘ SZKOŁA – RODZICE UCZNIÓW Z UKRAINY?

- Zapoznanie ze szkołą, sposobem pracy (np. oprowadzenie po szkole, przekazanie danych kontaktowych do kluczowych osób (dyrektor, wychowawca, pedagog, szkolenie z obsługi dziennika elektronicznego).
- Ustalenie kanałów komunikacji ze szkołą.
- Wykorzystywanie komunikatorów internetowych do bieżącego kontaktu, integracji z szerszą grupą (nauczycielami, innymi rodzicami).
- Korzystanie z komunikatorów znanych i używanych przez rodziców uczniów z Ukrainy (Viber, Telegram) daje większą gwarancję faktycznego korzystania i bycia w kontakcie.
- Zapraszanie rodziców na zebrania, utrzymywanie kontaktu osobistego przez wychowawcę.

*My mamy w **Telegramie grupę, gdzie są wszyscy**. I dyrektor nam jak coś, to pisze „mam pracę dla Was”. Wyjazd, muzeum, pizza, od razu pisze: **zawtra jedziemy, proszę dzieciom dać kurteczki**. (CS IDI rodzic UKR op)*

***Mamy nie wsie rozumieju jak na elektronicznym dzienniku... a tam wsie informacje, nauczyciele wsio tam piszut, ale te mamy nie rozumieju polskiego jazyka, one jak dzieci [śmiech]. Ja pomagam.** (CS IDI asystent).*

CO UTRUDNIA KOMUNIKACJĘ SZKOŁA – RODZICE UCZNIÓW Z UKRAINY?

- Praca zarobkowa kobiet z Ukrainy i opieka nad innymi członkami rodziny (np. młodszymi dziećmi) – ograniczona dyspozycyjność i chęć zaangażowania.
- Trudność w skontaktowaniu się z rodzicami (nie odbierają telefonu, nie odpisują na maile).
- Duża rotacja, wyjazdy na Ukrainę bez uprzedzenia.
- Różnice kulturowe.
- Przekonanie nauczycieli o podobieństwie systemów i kultur (nie czują potrzeby przygotowywania specjalnych instrukcji czy rozwiązań).
- Wykluczanie rodziców ukraińskich ze zwyczajowo używanych w szkole kanałów komunikacji (grupy rodziców na WhatsApp, zebrania klasowe).
- Konieczność korzystania z tłumacza (nie zawsze jest dostępny, dodatkowy wysiłek).

***Na zakończeniu roku nie będę**. Pracuję w szpitalu i nie mam wolnego. (CS IDI rodzic UKR)*

*System **nie jest tak różny** od polskiego, żeby rodzice byli zaskoczeni. (CS IDI naucz niem)*

***W Ukrainie chyba nie ma czegoś takiego, że szkoła współpracuje z rodzicem, oni tam puszczaają dziecko, dziecko ma skończyć szkołę i wrócić, a nie, że rodzic ma się jakkolwiek zaangażować. To jest kraj byłego bloku wschodniego.** (CS IDI pedagog)*

Charakter relacji rodziców ze szkołą różni się pomiędzy placówkami i zależy między innymi od wcześniejszych kontaktów grona pedagogicznego z rodzinami cudzoziemskimi i wypracowanych w tym zakresie rozwiązań, jak również możliwości nawiązania kontaktu (intensywność rotacji, dostępność osób znających język, responsywność rodziców, etc.)

Warto podkreślić, że niezależnie od powyższych kwestii wyraźnie widać różnice w relacjach szkoła – rodzice w zależności od rodzaju oddziału, do którego uczęszczają dzieci.

Jednocześnie trzeba podkreślić, że w każdej szkole obserwowaliśmy bardzo mało „punktów styku” rodziców ukraińskich z polską społecznością. Kreowanie takiej przestrzeni nie było przedmiotem zainteresowania kadry w badanych placówkach.

W ODDZIAŁACH PRZYGOTOWAWCZYCH

Rodzice są „zaopiekowani”, większa jest uważność na ich potrzeby:

- **Szkoła (nauczyciele, dyrektor) jest w stałym kontakcie** z rodzicami. Są oni informowani o aktualnych wydarzeniach w placówce, ofercie wsparcia, aktywnościach uczniów.
- Wykorzystywane są **różne kanały komunikacji, zwraca się uwagę na preferencje rodziców** w tym zakresie (np. grupy na komunikatorach używanych przez rodziców – Viber, Telegram; zebrania w dogodnych godzinach uzgodnionych z rodzicami).

Oferta dla rodziców jest świadomym działaniem mającym wspierać integrację uczniów, jest projektowana jako komplementarna do pracy z uczniami. Np. oferta nauki języka polskiego dla rodziców, pisanie CV/poruszania się po rynku pracy, załatwiania spraw w urzędach, etc. Przekłada się to na bardziej efektywną komunikację, zabezpieczenie potrzeb, bezpieczeństwo emocjonalne, etc.

Brak kontaktu z rodzicami uczniów z Polski

Rodzice ukraińscy funkcjonują jako odrębna społeczność, kontaktują się jedynie z kadrami pedagogicznymi i personelem szkoły „obsługującym” klasy przygotowawcze.

W ODDZIAŁACH MIESZANYCH

Rodzice są w rzadszym kontakcie z nauczycielami/wychowawcami klas, kontakt bywa ograniczany do Librusa czy interwencyjnych telefonów, gdy pojawia się konkretny problem

Nie zawsze są zapraszani na zebrania z udziałem rodziców polskich uczniów. Jeśli są obecni – nie zawsze rozumieją przebieg spotkania.

Pojedyncze przypadki kontaktu z rodzicami dzieci z Polski (wspólna obecność na zebraniu, ale bez interakcji). Inne relacje z polskimi rodzicami są incydentalne i wynikają z sytuacji pozaszkolnych (goszczenie ukraińskiej rodziny, zamieszkiwanie w sąsiedztwie).

Doświadczenia ze szkół, do których uczęszczają dzieci ukraińskie z wcześniejszej migracji wskazują, że z czasem integracja rodziców z klas mieszanych następuje (angażują się w trójki klasowe, są obecni na grupach klasowych komunikatorów, etc.). Szybciej ten proces przebiega w przypadku rodziców znających język polski.

Mamy kontakt przez dziennik, mamy założonego WhatsAppa. Jeden z nich [ukraińskich rodziców z migracji przedwojennej] jest w trójce klasowej, są aktywni. Nowi Ukraińcy nie są na WhatsAppie. (CS IDI rodzic PL)

Przykłady działań kierowanych do rodziców, u podstaw których leży założenie że dla skutecznej integracji dzieci uchodźczych konieczne jest włączanie w proces rodziców oraz kierowanie do nich konkretnej oferty wsparcia.

SPOTKANIE INICJUJĄCE DLA RODZICÓW

W jednej ze szkół, rozpoczęciu nauki uczniów w oddziałach przygotowawczych towarzyszyło zebranie dla rodziców.

DORADZTWO I SZKOLENIA ZAWODOWE

Kursy dla rodziców z pisania CV, konsultacje w zakresie poszukiwania pracy, informacje o zawodach, dostępnych kursach zawodowych, etc.

DZIAŁANIA INTEGRUJĄCE UKRAIŃSKĄ SPOŁECZNOŚĆ

W jednej ze szkół zorganizowano dedykowaną przybyšom z Ukrainy uroczystość z okazji dnia matki. O ile nie spotkała się ona z dużym zainteresowaniem polskich rodziców, skupiła społeczność ukraińską i umożliwiła jej wzajemne poznanie.

Szkoła utworzyła grupę na portalach społecznościowych z nauczycielami, z dyrektorem. Były ciągłe wiadomości. Dyskutowaliśmy o czymś. Zadane pytania. Zawsze bardzo szybko otrzymywaliśmy odpowiedź. Przychodziliśmy do szkoły w każdy piątek. Szkoła zaproponowała rodzicom uczniów bezpłatne kursy języka polskiego. (IDI rodzic UKR)

KURS JĘZYKA POLSKIEGO DLA RODZICÓW

W szkole zorganizowano bezpłatny kurs polskiego dla rodziców uczniów uczęszczających do tej szkoły.

INNE

Spotkania poświęcone zapoznaniu rodziców z polskimi regulacjami prawnymi w zakresie pomocy społecznej, rynku pracy, ścieżkami załatwiania spraw w urzędach, etc.

Spotkanie dla rodziców dzieci uczęszczających do liceum poświęcone dalszym ścieżkom edukacyjnym dzieci po zakończeniu szkoły średniej.

PERSPEKTYWA POLSKICH RODZICÓW

Obok ogromnych pokładów empatii rodzice ujawniają niepokój związany z kolejnym rokiem szkolnym i wpływem obecności ukraińskich uczniów na jakość nauczania.

Nie zawsze szkoły dostarczają rodzicom przejrzystej i aktualnej informacji, która zaadresowałaby ich lęki.

Dotychczasowy przepływ informacji między szkołą a rodzicami uczniów z Polski na temat uczniów z Ukrainy praktycznie był zdominowany przez komunikaty o potrzebach materialnych i (współ)organizowaniu różnego rodzaju zbiórek.

Część rodziców nie ma potrzeby bycia informowanymi na bieżąco o sytuacji i działaniach podejmowanych na rzecz ukraińskich uczniów i ich rodzin. Jednak brak przejrzystych komunikatów ze strony szkoły rodzi spekulacje co do sytuacji ukraińskich rodzin (rzekomych przywilejów) i wzmacnia uprzedzenia. Zdarzały się również przypadki, że wbrew dobrym intencjom nauczycieli, rodzice odbierali ich działania negatywnie (dotyczy to przede wszystkim różnych standardów oceniania). Nie sprzyja to wzajemnemu zrozumieniu i integracji.

Większość polskich rodziców była przychylnie i rozumiejąco nastawiona do uczniów uchodźczych i ich rodzin. Jednak w obliczu przedłużającej się wojny i pogarszającej się sytuacji gospodarczej w kraju można się spodziewać, że coraz częściej będą pojawiały się ksenofobiczne postawy.

Była taka prośba od szkoły, jeżeli ktoś z rodziców miałby możliwość pomóc – chodziło o ołówki, zeszyty, długopisy. Te dzieci nie miały nic. Nawet my z mężem zrobiliśmy zbiórkę u nas w bloku i pomogliśmy całej tej szóstce dzieci. (CS IDI rodz PL)

Nie nie mam kontaktu z rodzicami z Ukrainy. Było 1 zebranie z z nimi. Ale skupiano się na tym, że nasze dzieci są nie za bardzo a dzieci ukraińskie jak wspinałe się odnajdują. Bardzo dziwna sytuacja (CS IDI rodzic PL)

*Szkoła **nie poinformowała** nas jak będzie wyglądać dołączanie dzieci z Ukrainy. Nasze dzieci dowiadywały się danego dnia że ktoś przychodzi. (CS IDI rodz PL)*

To nie jest cel szkoły polskiej, żeby uczyć dzieci ukraińskie polskiego w ciągu roku. Polska szkoła jest dla mieszkańców Polski (też obcokrajowców), którzy mieszkają tu na stałe, a nie okresowo. Rozdzielmy sprawy humanitarne od kwestii edukacji. (CS IDI rodz PL)

RODZICE UKRAIŃSCY

- Potrzeba bezpieczeństwa i stabilizacji (np. stabilne zatrudnienie).
- Wsparcie w poznawaniu zasad funkcjonowania dzieci w Polskiej szkole, korzystania z narzędzi (dziennik elektroniczny).
- Potrzeba wsparcia w adaptacji w Polsce (nie wszyscy).
- Wsparcie rzeczowe (wyposażenie w rzeczy do szkoły).
- Dostęp do oferty rozwoju zainteresowań dzieci.
- Wsparcie w zaplanowaniu dalszej edukacji dziecka.
- Profesjonalne wsparcie psychologiczne.
- Potrzeba utrzymywania relacji z nauczycielami i rodzicami w klasie dziecka (potrzeba przynależności).

RODZICE POLSCY

- Przejrzysta informacja o aktualnej sytuacji uczniów z Ukrainy w szkole, przyjętych rozwiązaniach (np. dotyczących oceniania) wraz z uzasadnieniem.
- Informacja o pracy z uczniami polskimi w nowym roku szkolnym, działaniami, które szkoła zamierza podjąć na rzecz realizacji podstawy programowej i przygotowania uczniów do egzaminów.
- Niepogorszenie poziomu edukacyjnego, płynna realizacja podstawy programowej i przygotowanie do egzaminów.

CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ

KONTAKT:

Centrum Edukacji Obywatelskiej

Jędrzej Witkowski, jedrzej.witkowski@ceo.org.pl

www.ceo.org.pl

Badanie przeprowadził zespół Badania i Działania (www.badaniaidzialania.pl)

Magdalena Tędziągolska, tel. 501 137 786, m.tedziagolska@badaniaidzialania.pl

B badania
i działania